

O. M. Wronska, assistant prof.
Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine)

**Lexical and grammatical peculiarities of the translation of the medical texts
from Portuguese to Ukrainian and Russian**

The article analyses lexical and grammatical peculiarities of the translation of the scientific and technical texts from Portuguese to Ukrainian and Russian.

Key words: scientific and technical translation, medical terminological system, lexical units, equivalent.

О. М. Вронская, асист.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко (Украина)

**Лексико-грамматические особенности перевода португальских
медицинских текстов на украинский и русский языки**

В статье представлен анализ лексико-грамматических особенностей португальских медицинских текстов и их перевода на украинский и русский языки.

Ключевые слова: перевод научно-технических текстов, медицинская терминологическая система, лексические единицы, словосочетания терминологического характера, эквивалент.

О. М. Вронська, асист.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка (Україна)

**Лексико-граматичні особливості перекладу португальських медичних
текстів українською та російською мовами**

У статті проаналізовано лексико-граматичні особливості перекладу португальських медичних текстів українською та російською мовами.

Ключові слова: переклад науково-технічних текстів, медична терміносистема, лексичні одиниці, словосполучення, еквівалент.

UDC 81'366.5 =134.2=161.2

Galyna Verba, profesora titular
Universidad Nacional Taras Shevchenko de Kyiv, Ucrania

**LOS MEDIOS DE EXPRESIÓN DE LA NEGACIÓN EN
ESPAÑOL EN COMPARACIÓN CON EL UCRANIANO**

El artículo se centra en la categoría de negación que al pertenecer a las universales lingüísticas se manifiesta en primer lugar como categoría gramatical, pero semánticamente se relaciona con el significado léxico. El análisis hecho ha demostrado casos de la asimetría de la expresión de la

negación en el plano contrastivo y la necesidad de transformaciones traductoras a la hora de traducir de una a otra lengua.

Palabras clave: negación, valor negativo, marcadores de negación, transformaciones.

La categoría de la negación suele tratarse en el contexto de la sintaxis como conjunto de medios de expresión de la oración negativa en oposición a la afirmativa, o cuando se estudian las formas morfosintácticas de los verbos en este tipo de oraciones. En la "Gramática descriptiva de la lengua española" (la edición más prestigiosa en España de la Real Academia Española) se le dedican al tema de la negación más de 70 páginas, donde el propio término 'negación' se define como el "conjunto de procedimientos gramaticales utilizados para llevar a cabo un acto de negar". Por 'acto de negar' se entiende la expresión de la falsedad, inexactitud, irreabilidad o no realización de un hecho concepto o proposición [G.D. 2000, 2563]. En la lingüística ucraniana la negación se define como universal gramatical, o sea la categoría semántico funcional que integra medios lingüales de distintos niveles unidos con el significado de negación y entendido como elemento que indica la opinión del autor del enunciado de lo erróneo de la afirmación contenida en la oración [Селіванова 2006, 158]. Pese a la abundantísima bibliografía existente que demuestra la atención que se ha prestado a la negación, la propia definición del concepto siempre parece incompleta y no muy precisa, puesto que lo que grammaticalmente se expresa mediante la negación (en el caso de la lengua española mediante la partícula *no* y "las palabras negativas") no siempre puede definirse como falsedad, inexactitud, irreabilidad o no realización de un hecho concepto o proposición [Васильева-Шведе 1998, Левинтова 1974, Sanz 1995, Sanz 1996, Кардаш 2009, Кущ 2002, Баган 2012]. Y al mismo tiempo existen numerosos medios léxicos y morfológicos que se utilizan precisamente para la expresión de lo que puede clasificarse con la definición dada arriba. Esto tiene su explicación, en primer lugar, por el hecho de que las lenguas siempre cuentan con varias formas sinónimas para expresar el mismo contenido, y en segundo lugar,

debido a que los medios gramaticales pueden utilizarse para expresar distintas funciones y significados al mismo tiempo.

Hemos optado por el estudio de la negación desde el enfoque contrastivo porque de esta forma se puede arrojar cierta luz sobre las potencialidades de los medios morfosintácticos de la categoría de negación en las lenguas como el español y el ucraniano.

Que la negación no siempre es falsedad, inexactitud, irrealidad o no realización de un hecho o concepto o proposición, lo podemos ilustrar con los siguientes ejemplos:

- *No dudo que estás bien preparado para el examen.*
- *Pedro se fuma las clases muy a menudo;*
- *El Sol gira alrededor de la Tierra;*
- *Si yo pudiera estar a su lado en ese momento tan triste de vida.*

En la primera oración no existe semánticamente ninguna negación, sino más bien una afirmación expresada enfáticamente mediante una estructura negativa desde el punto de vista gramatical (no dudo – estoy seguro). Al mismo tiempo, las otras oraciones, que formalmente son afirmativas, contienen una negación en el sentido de que "hablan de la no realización de un hecho, concepto o proposición, contradicen a la realidad, son falsos".

Desde el punto de vista gramatical (es decir, desde el punto de vista de su estructura) estas oraciones no pueden considerarse negativas aunque cumplen lo que suele entenderse por 'negación' en la "Gramática descriptiva de la lengua española". Los ejemplos citados, al igual que otros más, no ponen en tela de juicio la existencia de la categoría de la negación, sino tan sólo sirven para demostrar que cualquier definición ya es deficiente. Es evidente que en las lenguas en cuestión, al igual que muchas otras, existen medios gramaticales que sirven para dar un valor negativo en contraposición a una oración afirmativa. De hecho, prácticamente cualquier oración afirmativa puede ser transformada en una negativa mediante el empleo de ciertos recursos de la lengua. En el caso de la lengua española se trata de la partícula *no* y un número bastante limitado de palabras llamadas 'negativas' que pueden dar a una oración afirmativa el significado opuesto. Veamos algunos ejemplos:

- *Dudo que estés preparado para el examen.*
- *No dudo que estás preparado para el examen.*

- *Trabaja en una fábrica.*
- *No trabaja en una fábrica.*
- *Pedro se fuma las clases.*
- *Pedro no se fuma las clases*
- *Pedro nunca se fuma las clases.*
- *El Sol gira alrededor de la Tierra.*
- *El Sol no gira alrededor de la Tierra.*

Como se puede ver de los ejemplos citados arriba, la falsedad o veracidad de lo expresado en las oraciones depende no sólo de si lleva la oración una negación sino también de otras causas de carácter semántico del verbo, de las referencias que contiene, etc.

Este mismo hecho ha condicionado nuestro planteamiento formal, al delimitar los fenómenos que suelen reunirse bajo el concepto de negación y, a partir de allí, investigar las posibilidades tanto sintácticas como semánticas, pragmáticas y estilísticas de las oraciones y unidades inferiores a la oración (sintagmas o tan sólo lexías) que contienen componentes "negativos".

En primer lugar, podemos constatar que en el español, al igual que en ucraniano, una oración afirmativa en la mayoría de los casos puede ser transformada en negativa mediante la antiposición de la partícula *no* en el español, y *ie* en el ruso y en el ucraniano.

Al mismo tiempo, la transformación de una oración afirmativa en una negativa puede conllevar ciertos cambios de otros miembros de la oración:

- *Todos trabajan los días laborables* – *Bci працюють в будні.*
- *Nadie trabaja los días festivos*/*No trabaja nadie los días festivos.* – *Hixmo не працює у будні.*
- *Siempre se levanta muy temprano* – *(Вона/він) завжди встає рано.*
- *Nunca se levanta muy temprano*/ *No se levanta muy temprano nunca* – *(Вона/він) ніколи не встає рано.*

Ya a nivel de las transformaciones de oraciones afirmativas en negativas podemos observar ciertas diferencias: mientras que en ucraniano se observa un paralelismo en la expresión de la negación, que suele duplicarse, en el español la partícula *no* no se usa cuando hay palabras negativas que preceden al verbo y al contrario su uso es obligatorio cuando aparecen después del verbo (del predicado de la oración). De tal manera, la primera diferencia en la expresión de la negación se refiere al sistema de las lenguas en cuestión – mientras que en ucraniano la negación suele ser doble e incluso triple, en

español se prescinde de la partícula *no* cuando las palabras negativas preceden al predicado de la oración.

El análisis detallado de los casos de negación en español demuestra que, al ser una lengua con un orden de palabras bastante libre, este orden se hace más rígido y obligatorio cuando están presentes en la oración elementos negativos. Nos referimos, en primer lugar, a los casos en que la posición de la palabra negativa determina el carácter y el significado de la negación. Compárense los siguientes ejemplos:

– *Ahora ya nada me importa esto* – *Зараз вже мене це зовсім не хвилює хвилює.*

– *Ahora no me importa nada* – *Зараз нічого вже мене не хвилює.*

Cuando se trata de la negación, suelen distinguirse negación total (o completa) cuando se trata de la negación relacionada con el predicado de la oración, o sea se trata de la negación de la acción expresada por el verbo, y parcial (o incompleta) cuando se trata de las partes accidentales de la oración, o sea cuando no se niega toda la acción expresada por el predicado, sino tan sólo se restringe su acción en el tiempo y en el espacio:

– *Puedo acudir a las clases excepto los lunes.*

– *No ha llegado nadie hasta las siete (Todos o algunos han llegado después).*

La "Gramática descriptiva de la lengua española (RAE)" utiliza otros términos y habla de 'extensión y de foco de la negación'. En principio, se puede suponer que ninguna negación es total o completa, dado que quedan implícitas muchas circunstancias que limitan la negación. De forma que, incluso una oración como *Nadie trabaja los días festivos*, que parece una oración negativa con una negación completa (puesto que se niega la acción en referencia a todos los constituyentes de la misma) desde el punto de vista de un contexto más amplio, tanto lingüístico como referencial, puede tener sus limitaciones desde el punto de vista referencial ya que se sobrentiende que *Nadie trabaja ... salvo los servicios de urgencia, policía etc.* Desde el punto de vista lingüístico la frase *Nadie trabaja los días festivos* puede tener distinto significado en contextos diferentes, por ejemplo: Un hombre llama a su amigo y éste le dice que está trabajando y no puede acudir a la cita, entonces la frase

Nadie trabaja los días festivos en este contexto es un reproche, una expresión de incredibilidad etc.

Sin embargo, en términos generales podemos suponer que, cuando la negación se refiere a todos los elementos de la oración, puede considerarse como una negación completa desde el punto de vista de su estructura y del contexto interno.

Con frecuencia la negación afecta tan sólo a una parte del enunciado: (en términos de la gramática descriptiva de la lengua española de RAE se trata de la "negación sintagmática").

– Я піду в кіно не з тобою.

– Вона живе не з батьками.

– Я чергую в лікарні не у вівторок/ У вівторок я не чергую в лікарні.

– Ці книжки я взяв не в бібліотеці.

– Йї не було вдома до восьмої години.

– Він вдома не ночував./Він ночував не вдома.

– Сьогодні у нас немає заняття з англійської.

– На заняттях не було тільки Іванова/ /На заняттях були всі, крім Іванова.

– На заняттях не було нікого, крім Іванова.

– Він приїхав не сьогодні.

– El no come manzanas, sino peras.

– Pedro no asiste las clases de Matemáticas, sino de Física.

– Han hecho este ejercicio tan sólo tres alumnos.

Como se puede ver de las citadas oraciones ucranianas la negación parcial, o sea la negación referente tan sólo a una parte del enunciado, puede manifestarse de diferente manera – bien mediante la anteposición de la partícula *ie* delante el fragmento que se niega, bien mediante las palabras que delimitan la negación en el espacio, tiempo, en referencia a sujetos u objetos a que se habla – en el caso de la lengua ucraniana, estos marcadores son *крім*, *за винятком*, *до*, *тільки*, *що*, *вже* etc. Tenemos aquí un campo limítrofe entre la negación o afirmación parciales que en mayoría de los casos poseen las formas de expresión paralelas:

– На заняттях не було тільки Петренка. No estuvo presente en las clases sólo Petrenko. На заняттях були всі, кріме Петренка. Todos estuvieron presentes en las clases menos Petrenko.

Desde el punto de vista contrastivo estas dos últimas oraciones tienen estructuras paralelas y a la hora de traducir no presentan dificultades.

Sin embargo, en numerosos casos las oraciones con la negación parcial en ucraniano donde la negación se refiere a un solo elemento de la oración presenta ciertas disparidades y por consiguiente dificultades a la hora de traducirlas. Como ya hemos señalado antes, la lengua española posee el orden de palabras más rígido cuando la oración es negativa. Esto se refiere en primer lugar a las "palabras negativas" como *nunca*, *nadie*, *nada*, *ninguno* cuya posición antecedente al verbo prescinde de la partícula *no* delante del mismo y su empleo obligatorio en el caso de la posición después del verbo. Es fijo también el orden de palabras en cuanto a los complementos directos e indirectos pronominales que se intercalan entre la partícula *no* y el verbo: *No me lo dijо*; *No lo vi*. etc.

La negación ucraniana es más flexible y permite intercalar la partícula negativa *ie* precisamente allí donde se hace el hincapié en la negación:

– *Він не мені все це розповів* – *No me lo contó a mí* – significa *Se lo conto a otra persona, pero a mí no*.

– *Він не це мені розповів* – *Esto no me lo contó* – significa *Me contó algo, pero esto no*.

– *Не він мені все це розповів* – *No me lo contó él. Me lo contaron, pero no fue él quien me lo contó*.

– *Він все це мені не розповів* – *No me contó todo esto*.

– *Він мені ніого не розповів* – *No me contó nada*.

Mientras que en español la negación parcial referida al complemento directo o indirecto puede expresarse mediante tan sólo el orden de palabras en la oración, en el caso de la negación referida a los complementos circunstanciales de tiempo o de lugar requiere con frecuencia más cambios en la estructura de la frase que el ucraniano. Por ejemplo:

– *Я чергую у лікарні не у вівторок* – *Sí que tengo guardia, pero no el martes*.

– *Він приїхав не сьогодні* – *Ha llegado, pero no ha sido hoy*.

– *Він написав цю книгу не в Іспанії* – *Escribió este libro, pero no lo ha hecho en España*.

– Вона читає лекції не в Лінгвістичному університеті. – Está impartiendo conferencias, pero (en otro lugar) no en la Universidad de Lingüística.

En la lengua ucraniana hay varios modelos de expresiones con negación parcial que tienen un significado fijo y pueden considerarse como fraseología sintáctica:

- Не там ти шукаєш
- Не тим (чим треба) займаєшся.
- Не з тими ти приятелюєш.
- Не в цьому причина твоїх невдач.

Estas expresiones conllevan cierto matiz de reproche por parte del hablante indicando con la negación el fallo cometido por el sujeto. En español estas expresiones pueden traducirse tan sólo mediante medios oblicuos:

- Estás equivocado en buscar donde lo estás haciendo.
- No te dedicas a lo que deberías dedicarte.
- No son loables las amistades que tienes. Deberías buscar mejores amigos.
- No es esta la causa de tus fracasos.

En la lengua española existe un grupo de palabras que, dependiendo de su posición en la oración, pueden adquirir un significado negativo o positivo, por ejemplo: (1) *En mi vida he visto algo parecido* – В житті не бачила/не могла собі уявити собі нічого подібного) – supuestamente se trata de la elipsis del adverbio *nunca* en esta oración. Al mismo tiempo, si el complemento circunstancial se encuentra en la posposición la oración tendrá significado diferente: *He visto algo parecido (cosas semejantes) muchas veces en mi vida* – Я бачив деяло подібне багато разів у своєму житті.

Ahora bien analicemos los casos de doble negación en ucraniano y sus equivalencias en el español. Cuando en ucraniano tenemos un predicado verbal compuesto (por ejemplo, V fin + V infin.) el sentido de la frase es afirmativo y la afirmación es enfática: *Він не міг не помітити...; Я не вмію не працювати...*

En español tenemos también una doble negación cuando ésta se expresa mediante la exclusión expresada con las palabras *más y menos*: *No puedo menos que; No sabe más que hablar.*

En español tenemos más modelos de la negación doble que en ucraniano: *No hago más que estudiar día y noche. No escribe más que cartas.*

Las últimas dos frases pueden traducirse al ucraniano tan sólo mediante oraciones afirmativas: *Tільки те ї роблю, що вчуся дніми і ночами.*

Пише лише листи /якщо і пише, то лише листи.

La negación parcial ("sintagmática") también puede ser doble y en este caso en las lenguas en cuestión es un medio de afirmación enfática:

— Я прочитав цю книгу не без задовоолення — He leído este libro no sin interés; Він виконав це завдання не без зусиль — Ha hecho este trabajo no sin esfuerzo.

Por antonomasia se considera que la negación en sí da tan sólo el valor negativo a la proposición, sin embargo un estudio más detallado revela que la negación posee más potencialidades desde el punto de vista pragmático y connotativo: las oraciones formalmente negativas pueden emplearse para expresar no solo la propia negación sino una gama de intenciones que no encajan en el concepto de negar la proposición expresada, son más bien medios indirectos para expresar el reproche, la apelación al hablante, son formas convencionales de una petición cortés etc. A nivel contrastivo podemos observar varios casos tanto de coincidencias como de divergencias:

— Не були б ви так ласкаві пояснити мені... — Sería tan amable para explicarme cómo...

— Не могли б ви мені допомогти? — ¿Podría ayudarme?

— Не кажи, що це неможливо зробити... — ¿No me digas que es imposible hacerlo...

— Не кажи, що це неможливо зробити... — ¿No sabes/Sabes dónde está este teatro?

— Ти не бачив випадково цю книгу? — ¿(No) has visto este libro?

— Ти не купила молоко? — ¿(No) has comprado leche?

Otro aspecto del mismo tema de la negación se refiere a los modos de la expresión de la negación cuando no hay marcadores de negación (partícula *no* en español y *ie* en ucraniano o palabras negativas), sin embargo, la expresión tiene sentido negativo, el predicado se percibe como negativo. Podemos hablar en este caso de la negación implícita. Veamos los siguientes casos. En primer lugar

se refieren a preguntas y exclamaciones retóricas que tanto en español como en ucraniano suelen expresar además de la propia negación indignación, disgusto, emociones diversas, en su mayoría de carácter negativo, por ejemplo:

- ¡Quién lo sabe! – *Хто його знає!*
- ¡Contento me tienes hoy! – *Ну ти мене ж і порадував!*
- ¡Te interesará mucho lo que hago yo! – *Дуже тебе видно цікавити, чим я займаюсь!*
- ¡Qué sabrás tú de mis problemas! – *Що ти знаєш про мої проблеми!*
- ¡Qué duda cabe si tienes razón! – *Хто ж сумнівається в тому, що ти маєш рацію!*

Es necesario subrayar que estas oraciones tienen una entonación especial la que da precisamente este sentido negativo a la expresión. Notemos que con la entonación interrogativa adquieren el significado directo de pregunta y no de negación.

Otro modo de la expresión afectiva en ucraniano lo constituyen las frases introducidas mediante *Нічого собі* que no llevan negación sino que se comportan como interjecciones lexicalizadas y se emplean para la expresión de sorpresa, admiración, alucinación etc., véase ejemplos: *Нічого собі роботу знаєв* – *Vaya trabajo que ha encontrado;* *Нічого собі новина!* – *Vaya una noticia!* Las oraciones correspondientes en español no llevan ningún marcador de negación. Este es un caso más de la asimetría en el empleo de las palabras negativas.

En cuanto a los medios de expresión de la negación, como hemos dicho anteriormente, no existe una opinión común sobre lo que debe entenderse por este concepto. Así, en la Gramática de la Real Academia Española se consideran como negativas también las oraciones con verbos que en su semántica llevan implícita la negación, del tipo: *Él ha rechazado mi propuesta; Ha desistido de su intención de ir a Holanda.* En nuestra opinión, tal postura sobrepasa los límites de lo que entendemos bajo el término de los medios gramaticales de la expresión de la negación y, aunque pueden considerarse negativas, los medios de expresión de la negación están ya en el ámbito de la semántica, del léxico, pero no tienen ningún marcador sintáctico. Aún más, al analizar estas oraciones vemos que

la concordancia de los elementos adyacentes corresponde a la de una oración afirmativa.

- *Ha rechazado mi propuesta*
- *Ha rechazado todas mis propuestas*
- *Ha rechazado siempre en todas las reuniones mis propuestas.*

Compárese:

- *No ha aceptado mi propuesta*
- *No ha aceptado ninguna de mis propuestas*
- *No ha aceptado nunca ninguna/alguna de mis propuestas.*

Además de los medios léxicos que entrañan semánticamente la negación existen también medios morfológicos que contienen el sema de la negación. En lo que en la lengua española se refiere en primer lugar de los prefijos que dan a una palabra (sea verbo, adjetivo, sustantivo o adverbio) un valor negativo u opuesto, por ejemplo: *conocer – desconocer; decir – desdecir, contradecir; mentir – desmentir; ofensivo – inofensivo; necesario – innecesario; probable – improbable; posible – imposible; amor – desamor; normal – anormal; amistad – enemistad; comunista – anticomunista.*

Muchas veces se puede sustituir una oración negativa gramaticalmente por otra gramaticalmente afirmativa, sustituyendo el predicado por la palabra antónima:

- *Esto no es posible – Esto es imposible;*
- *No conozco a este hombre – Desconozco a este hombre.*

No obstante, los prefijos no tienen un valor unívoco y cuando se añaden pueden dar a la palabra un sentido contrario, pero no negativo, como es el caso de *decir – desdecir*. En este caso la oración afirmativa no puede ser transformada en negativa tan sólo mediante la sustitución de un lexema por su antónimo: *No dijo donde estuvo ayer y Desdijo donde estuvo ayer* no son oraciones sinónimas.

El análisis de las oraciones con verbos que tienen morfemas "negativos" demuestra que aun cuando éstos poseen marcadores morfológicos negativos se comportan igual que otros verbos con significado afirmativo, o sea desde el punto de vista sintáctico son oraciones afirmativas.

La lengua ucraniana también dispone tanto de palabras de significado negativo como de medios morfológicos que permiten

transformar una palabra en su antónimo mediante un sufijo. El más común es el empleo de la partícula *ie* en función del prefijo. En este caso se escribe junto con la palabra: *цікавий – нецікавий; веселий – невеселий; воля – неволя; правда – неправда*.

En cuanto se refiere a los verbos es conocido que la partícula *ne* se escribe según la ortografía ucraniana por separado. De tal modo, coinciden los casos del empleo del predicado en negativo y del componente nominativo del predicado compuesto nominativo formado con el prefijo *ne-*, aunque a nivel del predicado compuesto nominal se puede diferenciar estos casos:

– Ця книга (мені) не цікава /Este libro no me es interesante/No me interesa este libro – Ця книга – нецікава – Es un libro aburrido.

Cabe mencionar que algunos verbos cuentan con derivados que incluyen la partícula *ie*, que se escribe junta, pero que tienen significado de la no finalización de la acción – *недочитати, недописати, недокурити, недоробити*, etc. Estos verbos suelen traducirse al español mediante perifrasis verbales:

– Я ще недочитала книгу, недописала листа – No he terminado de leer el libro, no he terminado de escribir la carta.

Al igual que en español, en ucraniano hay muchos otros sufijos que dan a la palabra un significado opuesto, aunque no siempre se puede hablar de negación como tal: *організувати – дезорганізувати; мобілізація – демобілізація; смертний – безсмертний; грішний – безгрішний; грамотний – неграмотний/безграмотний, гармонія – дисгармонія, удар – контрудар; нормальній – ненормальний*. La negación es propia de numerosas unidades fraseológicas y refranes. Lo peculiar en este caso consiste en que la negación es obligatoria y las expresiones fraseológicas pierden su significado al transformarlas en expresiones afirmativas. Se puede decir *No está el horno para bollos*, pero no se puede decir *Está el horno para bollos*

– No pegar los ojos durante toda la noche pero no se puede decir *Pegar los ojos durante toda la noche*

– No digo esta boca es mía pero no se puede decir *Digo esta boca es mía*

- *No moveré un dedo para ayudarle* pero no se puede decir *Moveré un dedo para ayudarle*
- *No le llega la camisa al cuerpo* pero no se puede decir *Le llega la camisa al cuerpo*
- *No tiene dos dedos de frente* pero no se puede decir *Tiene dos dedos de frente*
- *Ni es el santo de mi devoción* pero no se puede decir *Es el santo de mi devoción*
- *No se anda con chiquitos*, pero no se puede decir *Se anda con chiquitos*
- *No tener donde caerse muerto* pero no se puede decir *Tener donde caerse muerto*.

Estas expresiones, al igual que otros más de este tipo no suelen emplearse en forma afirmativa. Cabe indicar que la fraseología negativa también forma medios enfáticos de la expresión de emociones de disgusto, de enfado, de rechazo, etc.

De igual manera en ucraniano podemos encontrar unidades fraseológicas que en unas ocasiones coinciden con los españoles y que otras tienen como equivalencia las expresiones afirmativas:

- *Не вартий ламаного пятача/шиеляга/гроша*
- *Не відчувати землі під ногами*
- *Не зімкнути очей*
- *Каменя на камені не лишити*
- *Не лишити живого місця.*

Resumiendo podemos constatar que la negación, pese a ser una categoría tanto lógica como lingüística, forma parte de los universales que comparten todas las lenguas. Aunque se suele hablar de negación a nivel de la sintaxis de la lengua, consideramos que ésta puede manifestarse tanto a nivel léxico, como morfológico y sintáctico. La expresión negativa puede reformularse en una expresión afirmativa mediante cambios léxicos. La expresión de la negación sintáctica posee sus regularidades en cada una de las lenguas en cuestión. La expresión de la negación mediante medios léxicos o morfológicos, no cambia la estructura afirmativa de la expresión sintáctica.

El análisis comparado de los medios de negación en ucraniano y en español muestra tanto tendencias convergentes como divergentes

lo que supone la necesidad de un estudio detallado para evitar la interferencia lingüística. Las diferencias en los recursos sintácticos a nivel del sistema pueden resumirse en lo siguiente:

- en español el orden de palabras en la oración negativa es más rígido que en la afirmativa y el empleo de la partícula *no* depende de la posición preverbal o posverbal de las palabras negativas (*nunca, nadie, jamás, nada, ninguno, etc.*).

- la doble negación en español tiene significado de afirmación enfática. La lengua ucraniana también dispone de este recurso, aunque su uso es más limitado y se reduce a los casos del predicado verbal compuesto, cuando la partícula negativa se intercala delante de cada uno de los verbos que componen el predicado verbal compuesto.

- la lengua ucraniana recurre con mayor libertad a la negación parcial "sintagmática" intercalando la partícula negativa delante del elemento a que se refiere la propia negación. En español este tipo de negación tiene más limitaciones y puede expresarse unas veces mediante el orden de las palabras, puesto que la intercalación de la partícula negativa no siempre es posible y a veces requiere reestructuración de la oración y adición de nuevos elementos.

A nivel del habla, o mejor dicho, al nivel pragmático, la negación expresada sintácticamente no siempre coincide con el significado negativo del acto verbal y al mismo tiempo, en las dos lenguas hay numerosos casos de la expresión negativa implícita cuando la propia negación no tiene ningún marcador gramatical de la misma. Al mismo tiempo, las expresiones que llevan marcadores de negación en el habla pueden perder su valor y servir para expresar un contenido afirmativo marcado de diferentes connotaciones subjetivas. Diferentes sistemas lingüísticos lo hacen de distinta manera – de ahí la necesidad de llevar a cabo estudios comparados para revelar especialmente aquellos casos que no encajan en las correspondencias directas.

Las frases con negación pueden lexicalizarse, convirtiéndose en unidades idiomáticas y en este caso funcionan tan sólo en su forma negativa. Las expresiones negativas pueden emplearse en el habla en sus funciones indirectas como actos de habla de valor conativo, apelativo y valorativo.

BIBLIOGRAFÍA

1. Gramática descriptiva de la Lengua Española, томо II – Madrid: RAE, 2000.
2. Селіванова О. Сучасна лінгвістика. Термінологічна енциклопедія / О. Селіванова. – Полтава: Довкілля, 2006.
3. Васильєва-Шведе О.К. Теоретическая грамматика испанского языка. Синтаксис предложений / О.К. Васильева-Шведе, Г.В. Степанов. – Санкт-Петербург: Изд. С.-Петербургского университета, 1998.
4. Левинтова Э.И. К изучению отрицания в испанском языке // Вопросы испанской филологии. Серия "Древняя и Новая Романия". – Вып. 1 / Э.И. Левинтова . – Ленинград, 1974.
5. Sanz Alonso Beatriz La negación en español // Actas del VI Congreso de ASELE – 1995.
6. Sanz Beatriz. La negación en español / Beatriz Sanz. – Editorial: Colegio de España, 1996.
7. Кардаш Л.В. Мовні засоби вираження заперечення і протиставлення в українській літературній мові: Дис... канд. наук: 10.02.01. – 2009.
8. Кущ О.П. Категорії ствердження і заперечення в українській мові. Автореф. дис.на здобуття наук. ступеня канд. філ. наук. / О.П. Кущ. – Д.: 2002.
9. Баган М.П. Категорія заперечення в українській мові: функціонально-семантичні та етнолінгвістичні вияви / М. П. Баган. – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012.

Стаття надійшла до редакції 01.12.13

G. Verba, PhD

Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine)

Means of expression of the category of negation in Spanish in comparison with Ukrainian

The article deals with the category of negation seen as one of the linguistic universals that has its manifestation as the grammar category, meantime it depends also on the lexical meaning of the words. The analysis of the means of negation in Spanish and Ukrainian shows the cases of asymmetry which causes the grammatical and lexical transformations during the translation from Spanish into Ukrainian and vice versa.

Key words: complete, partial negation, negative value, negative marker, transformation.

Г. Г. Верба, канд. филол. наук, доц.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко (Украина)

Средства выражения категории отрицания в испанском языке в сопоставлении с украинским

В статье анализируется категория отрицания, принадлежащая к лингвистическим универсалиям, которая находит свое выражение, в первую очередь, как грамматическая категория, семантически связанная с лексическим значением слов. Проведенный сопоставительный анализ свидетельствует о частично-

ассиметрических средств выражения отрицания в двух языках, что обуславливает необходимость переводческих трансформаций при переводе.

Ключевые слова: отрицание полное, частичное, отрицательное значение, маркеры отрицания, преобразования.

Г. Г. Верба, канд. филол. наук, доц.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка (Україна)

Засоби вираження категорії заперечення в іспанській мові у порівнянні з українською

В статті аналізуються засоби вираження категорії заперечення, яка належить до лінгвістичних універсалій. Вона знаходить своє вираження, в першу чергу, як граматична категорія, проте семантично пов'язана з лексичним значенням слів, зокрема присудка. Проведений зіставний аналіз засвідчив частково асиметричні засоби вираження заперечення у двох мовах, що обумовлює необхідність граматичних трансформацій при перекладі з української мови іспанською і навпаки.

Ключові слова: часткове, повне заперечення, заперечне значення, маркер заперечення, трансформації.

ХУДОЖНІЙ ПЕРЕКЛАД

UDC 81'255,4=111

Michael M. Naydan, Professor
The Pennsylvania State University (United States)

APPROACHES TO TRANSLATING THE STYLE OF MARIA MATIOS' NOVEL *SWEET DARUSYA*

The article discusses issues in translating Maria Matios' novel of Ukrainian village life Sweet Darusya (2004) into English. It examines the layers of narration in the novel, including skaz narration and the unique voices of the characters speaking in their Bukovynian dialect, as well as the reverse chronological order of the narrative. The translator's strategy focuses on the unique colloquial manner of expression by the characters, finding dynamic equivalents in English for their speech patterns and dialectal locutions, opting at times for the more colorful literal sometimes instead of just conveying idiomatic meaning. The translator also discusses the nature of translation of such a complicated text as collaborative, including the translator's initial draft version, corrections and emendations by a Ukrainian native speaker co-translator, and final edits by an English-language editor unfamiliar with the original text for readability in English. The translator tries not to domesticate the translation to too great of a degree and to maintain its indigenous multiethnic nature by keeping certain words in Hutsul dialect such as gazda, as well as certain Romanian and Polish words. The final part of the article gives three examples of translations of the text: a passage examining the main narrator's discussion of sweet Darusya's name and character as "foolish," which links Darusya to a yurodyvyyi (holy fool); another passage of skaz narration in the dialog of the characters Odokipka and Maruska; and a third on conveying the style of the passage describing the frenzied Romanian "Hora Mare" circle dance. The article concludes that style is generally translatable from one language to another, but it is of essential importance for the translator to maintain the polyphony of voices and the uniqueness of characters in Sweet Darusya so as not to homogenize them into a single voice.

Keywords: Maria Matios, Sweet Darusya, translation.

Maria Matios was born in the village of Roztoky in the Bukovyna region of Ukraine in 1959 and is one of the most prolific and major prose writers in Ukraine today. She is from the post-independence generation of exciting new Ukrainian women writers who, instead of

shunning their rural roots in postmodernist urbanized culture, like a Toni Morrison or Alice Walker in American culture, embraces those roots to give a voice to the past and to discover higher truths about themselves, their culture, and in the process, the human condition altogether.

In recreating the linguistically authentic past of her characters, Matios causes vexing issues for her Ukrainian readers to enter that world of fiction made palpably real by her created reality. Her award-winning novel *Sweet Darusya* (2004) is a work that causes myriad problems for a translator, too, who wants to convey its nuances and intricacies. It is a text with a great amount of texture and layers. The postcolonial masterpiece is an engaging character portrayal in the microcosmic world of a small village in Bukovyna. The villagers of *Sweet Darusya* speak the local Bukovynian dialect, which Matios artfully conveys in an authentic way; yet she extensively glosses the Bukovynian words that might be unfamiliar to a contemporary reader of Ukrainian literature with extensive endnotes. While Matios's writing style is rich and complex, the endnotes are needed to keep the work accessible to that general Ukrainian reader. Significantly, instead of disavowing rural stereotypes in her works, she revels in the unique individuality of her ancestral villagers and shows their humanity as well as the psychological depth of their lives.

As though she were unpeeling an onion, Matios constructs her unique narrative in layers and in reverse chronological order. The primary narrator is a highly articulate one and close in sensibility to the omniscient author, though clearly an insider from that culture with an intrinsically deep understanding of it. On a second narrative layer two village women, one older and one younger, whose conversations are presented as asides, provide commentary on the events happening in the novel. They are local women of the *gazda* class (successful independent farmers) whose colorful language and commentary accompanying the events in the novel provide both a folksy philosophical depth and sometimes comic relief. This type of narration recalls Ukrainian writer Mykola Hohol's (known better as Nikolai Gogol in world literature) narrator Rudy Panko from his collection of stories *Evenings on a Farmstead Near Dikanka*, which

Boris Eikhenbaum has described as *skaz*. According to Nina Kolesnikoff in the *Encyclopedia of Contemporary Literary Theory*, "Eikhenbaum defined this kind of narration... as a special type of discourse oriented in its lexicon, syntax and intonation toward the oral speech of the narrator" (Kolesnikoff 55). At the third level of narration one finds the actual characters interacting with each other in their own unique voices. These three narrative levels intertwine to tell the story of sweet Darusya and her family in reverse chronological order, with the time period closest to the present presented first, approximately in the 1960s, then the love relationship between sweet Darusya and Ivan Tsvychok that occurs prior to that time in the late 1940s and early 1950s, and finally the love relationship between Darusya's mother and father as well as Darusya's childhood in the 1930s and early 1940s. The reasons for this altered chronological order will become eminently clear to the reader upon completion of the novel. Not one to spoil the reader's anticipation, I leave that for the reader to discover. This kind of chronologically altered narrative has one of its most famous Slavic literary antecedents in Mikhail Lermontov's novel *A Hero of Our Time*, in which the reader comes to understand the psychological motivation of the hero Pechorin from earlier events, but only toward the end.

Darusya, of course, at various stages and times in her life is at the core of the narrative of Matios' novel. The villagers euphemistically call her "sweet" so as not to call her "foolish" for her eccentric behavior and muteness. She is, in fact, somewhat of a combination of a traditional "holy fool" (*iurodivyi*) figure and a dervish. In the Eastern Slavic tradition holy fools are considered to be touched and protected by God and sacred. Their seeming insanity is a mask in the world of human beings where they must dwell, while they are believed to be privy to higher truths in the spiritual realm. Darusya is also part dervish with her penchant for dancing alone in a circular motion in her need to escape the world of reality that causes her pain.

Most of the action in the novel occurs in two neighboring villages called Cheremoshne in the wild Carpathian Mountains on opposite sides of the Cheremosh River, which then marked the border between Romania and Ukraine (first under Polish rule, then later

under the Soviets, and now in independent Ukraine after 1991). That part of the Carpathians is a land where life and magic intersect on a daily basis, where religion and folk beliefs intertwine and hold equal sway, where the plow of history all too often has torn lives asunder and destroyed innocent victims, of which sweet Darusya and her parents are but a few. The events unfolding in *Sweet Darusya* occur on the backdrop of true historical events and experiences that Matios draws from her family's own life, particularly World War II and the Soviet occupation of that region after the war. The novel is, in fact, an intimate family chronicle, one that accompanies the flow of a bloody history filled with senseless violence and inhumanity.

The novel, too, is one about a strong and proud indigenous people (the Hutsuls), who live hard, work hard, play hard, and love hard according to their traditional mores. Some of them also show their darker side in the novel: some of them lie, cheat, steal, and envy their neighbors. While sweet Darusya and her spiritual love Ivan Tsvychok are on the fringes of and nearly outcasts in that microcosmic society, they are the embodiment of truth that could set people free (if they would only listen to them).

My translation (accomplished with native speaker Olha Tytarenko) attempts to retain as much of the texture of the original as possible, but the incongruities between Ukrainian and English at times leads to certain concessions in favor of clarity. It also attempts to retain Matios' unique colloquial manner of expression, opting for the literal sometimes instead of just conveying idiomatic meaning. This at times will make the text sound less polished for an Anglophone reader. It is important to point out that the culture Maria Matios describes in the novel is a rural, agricultural one, geographically isolated in the Carpathian Mountains and caught between various occupying forces (the Poles, the Romanians, and the Soviet Russians) at different times. Therefore much of the language in the novel mirrors that multilingual character of the locality as well as the rustic way of life of times past.

To borrow a metaphor combining sports and film, translators aren't lonely long distance runners, but rather always part of a relay team that passes batons from one to the next to finish a race. In my

experience, every eye helps to give additional perspective and serves to improve a translation. So the translation of *Sweet Darusya* has been a relay race and accomplished in three stages. I did a complete first draft of the novel chapter by chapter, which I sent to my co-translator Olha Tytarenko, who then copiously combed through my translation to correct errors, provide nuanced readings, and also to research a number of issues that cropped up in the text, particularly ones regarding Carpathian folklore, ritual practices, historical issues related to the locality, and the ethnic customs and mores of the Hutsuls. Additionally, the author Maria Matios was very helpful in providing answers to the meaning of words that neither Olha nor I were able to find. This was some two or three dozen words out of the 40,000 or so in the novel. Svitlana Bednagh, a native of the Carpathians, who has resided in Cambridge, England for nearly twenty years, also assisted with a number of sticky wickets. After incorporating Olha Tytarenko's suggestions and revising the text again, I sent it to Milla Trigos, an experienced editor and native English speaker, for proofreading and continuity. She added another layer of editing, focusing on readability and naturalness of the syntax for an Anglophone reader.

The title of the novel creates the first problem for the translator – *Solodka Darusya*. One professional translator colleague suggested I title it "Sweet Little Daria" in English. I opted not to do that for one particular reason: Darusya is a gray-haired middle-aged woman when the reader first meets her in the narrative, though she is a little girl at the end of the novel in the reverse chronological order of the story. Additionally, I also chose not to domesticate her name but to maintain her foreignness, assuming Anglophone readers will simply become accustomed to her name.

The original Ukrainian title *Sweet Darusya* still caused an issue for Anglophone speakers, primarily because as a proper name combined with a nickname by and of itself lacked any meaningful resonance in English. Though novels in the literary tradition often use just proper names as titles (*Quentin Durward*, *Nicholas Nickleby*, *Klim Samgin*, and *Anna Karenina* to name a few). Thus I decided to add something more meaningful to the title in English – "A Tale of Two Villages." While the novel revolves around the character of

sweet Darusya, her family, and her neighbors in the microcosm of her and their tragic lives, it is also the chronicle of two villages, both named Cheremoshne on either side of the Cheremosh River. One Cheremoshne is under Romanian control, the other first under Polish and then under Soviet control. The subtitle helps to explicate the contents of the novel better for English speakers.

One major issue in translating *Sweet Darusya* into English is the issue of dialectal features of many of the characters in the novel. It is not easy to find a dynamic equivalent for the Hutsul dialect in English. I did look at previous translations of Vasyl Stefanyk's prose, which is written in dense Hutsul dialect, and agreed with some of the solutions of his translators (for example, using the word *gazda* as a form of address instead of some Anglicization such as "homeowner," "landowner," etc.). While Hutsul speech is considered Ukrainian, though with a number of exclusively dialectal locutions and with some grammatical peculiarities, the characters in the novel do not necessarily sound like poorly educated individuals. The closest I could come to the dialect is, perhaps, that of a West Virginia mountaineer (not a raw bumpkin hillbilly, but rather a proud, independent farmer) or Midwestern American farmer. To what extent I replicate that is up to the reader to decide. Since the characters in the novel also speak a variety of languages, on occasion they use words in Romanian, German, Polish, and Russian. I leave them mostly in the original to convey the multicultural flavor of the novel.

At this point I will shift to the microcosmic level and look at three passages from *Sweet Darusya* to analyze approaches to translating them. The first appears early on in the novel and is part of the third-person narrator's explanation of why Darusya is euphemistically called "sweet" (instead of "stupid" or "foolish"):

А якщо вона таки дурна, хоч і не є видима каліка?

...Федьо осідлав був свого барана і повіз на нім сина до школи, і ніхто не сказав, що Федьо дурний, хоч до сина відтоді так і прилипло прізвисько "баран".

А Степан приїхав з міста на храмове свято та й привіз блискучу круглу шайбу якогось дуже великого розміру. Коло клубу хлопці грали на спор, то Степан поспорив, що за пляшку пива натягне

залізну шайбу на свого дурня і через півгодини стягне, і нічого дурнєві не буде. А дурень із Степанових штанів Степана не послухав, спух, мало не тріснув у різьбі з шайбою. Так що Дмитро-газозварювальник розпилював шайбу на Степановій срамоті якоюсь пилкою. Та так довго, що самому руки тряслися, аби не поранити Степанове хазяйство, бо той мав скоро женитися. Посміялися в селі, побідкалися - та назвати Степана дурним забули.

Вони в селі собі думають, що Даруся не розуміє, що, аби не казати дурна, вони їй кажуть солодка. (Matios 6)

And if she's really foolish, can you tell she's handicapped by looking at her?

... Fedyo put a saddle on his ram and carried his son to school on it, and no one said that Fedyo was foolish, though from that day on, the nickname "ram-boy" stuck to his son.

And Stepan one day came from the city on the village church's feast day holiday celebration and brought with him a shiny round washer of immense proportion. Near the club the boys were playing "dare," and Stepan bet a bottle of beer he could put the steel washer onto the foolishness under his pants, and after half an hour remove it, with no harm done to his foolishness. But the foolishness from under Stepan's *pants* didn't take heed of Stepan, swelled up, and nearly broke off in the skirmish with the washer. So Dmytro the welder ended up cutting off the washer on Stepan's shame with some kind of saw. It took so long that his hands shook because he didn't want to cause damage to Stepan's goods, because Stepan was supposed to get married soon. They laughed it up in the village, lamented a bit – but they forgot to call Stepan foolish.

In the village they think Darusya doesn't understand, so they use the word *sweet* in talking to her instead of calling her *foolish*.

First, I do not Anglicize the names and leave them in the original, including the diminutive forms "Fedyo" and "Darusya." That helps to retain the foreign nature of the text and to keep from domesticating it. One cultural issue from this passage doesn't particularly translate well into English – the "khramove sviato." I ended up with a somewhat verbose translation "village church's feast day celebration" rather than providing a footnote. Shorter terms such as "church

bazaar" seemed not to convey quite the same sense as the original. The "khramove sviato," of course, is one of the biggest church holidays for village churches in Ukraine and is usually held on the saint's feast day, after whom the church is named.

The euphemistically used word "duren'" (fool) represents the central humor of the passage. So I decided to translate it as the more abstract noun "foolishness" when used in reference to Stepan's member, which becomes highly endangered by his foolishness. Note that it is grammatically animate in the accusative case in the passage with the genitive ending "durnia!" Parts of the body aren't considered animate by themselves in Ukrainian, though the word "duren'" (meaning fool) is. I also chose to translate the feminine form "durna," in reference to Darusya as "foolish" rather than "stupid," "dim," "touched," or any other similar synonym. First, Darusya isn't stupid in any sense of the word. She may exhibit eccentric behavior in the way she becomes mute, spins like a dervish, and digs a hole in the earth to control her massive headaches. But, in fact, she is more of a *iurodyvyyi* figure, a holy fool; one, who in Eastern Slavic folk belief, is believed to exhibit strange behavior among human society, but to be particularly spiritual and more closely attuned to God. Thus the word "foolish" in English echoes that intrinsic nature of Darusya even more so than the word "durna" does in Ukrainian. Thus this becomes a kind of translational and somewhat interpretive compensation in English.

A second passage echoes the nature of dialogical *skaz* narration in the text, which usually appears as an aside and often a parallel commentary on events occurring in the novel. The name "Iorchykha" represents a euphemism for the village cemetery, which is on the road at the end of the village and past the house where the woman Iorchykha lives. Darusya often goes to the cemetery followed by all the village's dogs to visit her father at his grave. In the passage Odokipka and Maruska discuss going past Iorchykha's place, i.e., dying:

- *Ви, Одокінко, нацю ці рушиники купуєте?*
- *Як нацю?! Поза Йорчиху готовуюся.*
- *Та ще рано вам, бійтесь Бога!*

— Ніколи нерано думати про завтра. Боятися Бога за щось друге треба, а не за це. Так що й вам радю: купуйте рушники, поки є, бо може не бути...

— Чуєте, Марусько, щось таке ся робить з нашими людьми у цему світі, що гаразду нізвідки не видко і кінця-краю їхньому дуренству також не видко.

— Най люде густіше, кумко, ходять поза Йорчиху - звідти усе так добре видко, що а-а-але де тобі!.. Краще, як із Чорногори.

Але люди не дуже квапляться просто так ходити поза Йорчиху. Може, також не дуже мають з чим, як ото не мала Даруся. Може, не мають коли. А Даруся вже має. (24)

"You, Odokipka, why are you buying these embroidered cloths⁶⁷?"

"What do you mean why? I'm going past Yorochykh's place."

"It's still too early for you, have the fear of God!"

"It's never too early to think about tomorrow. You need to fear God for another thing, but not for that. So I advise you: buy the embroidered cloths while you're still alive, because they might be gone...."

"Listen, Maruska, what's happenin' with our people in this here world, where's you don't sees harmony from nowhere, and you can't sees no end to their foolishness."

"Dearie, let people go past Yorochykh's more often – from there you can see everything so well, no, really, a lot better than from Chornohora."⁶⁸

But people don't usually rush to go past Yorochykh's for no reason. Maybe they also don't have anything to go with, the way Darusya didn't. Maybe they don't have the time. But Darusya already has the time.

Most important for me in translating these kinds of passages in the text is to maintain the unique individuality of the different voices of the characters. Odokipka and Maruska do not speak homogenized

⁶⁷ Embroidery plays a significant role in traditional Ukrainian folk customs and is used in virtually all religious rites including Baptism, marriage, and burial. The embroidered *rushnyk* or embroidered towel represents protection from evil.

⁶⁸ Chornohora literally means "black mountain." It is in the tallest mountain range in the Ukrainian Carpathians.

literary Ukrainian in the original, and they need not speak literary English in translation.

The third passage I will call attention to from the novel is from the second part of the trilogy and describes Darusya's parents Mykhailo and Matronka dancing the Romanian "Hora Mare" circle dance at their wedding. With this particular passage there is a need to convey the lyricality, the sensuality, and the dense but flowing dance-like syntax of the original in translation. I will offer just one small passage from that section of the novel to illustrate the issues at hand:

Після несамовитої, буйної, як п'яний чоловік, і безконечної, як похоронні голосіння, "гуцулки", здатної витрусити душу не гірше, ніж нечиста сила чи опівнічний блуд, розтяжно-сповільнена, мало не схлипуюча мелодія "гора-маре" – це все одно, що нагла зупинка серця, стрибок потойбіч цього світу, чи як примусове намацування наосліп дороги до раю і добровільний вихід із пекла водночас. (Matios 87)

After "The Hutsul Girl," frenzied, wild like a drunkard, and eternal, like a funeral lament, capable of shaking out your soul no less than an unclean force or demon⁶⁹ at midnight, the drawn out, slowed down, nearly sobbing melody of the "Hora Mare" is the same as a sudden stoppage of the heart, a jump to the other side of this world, or like a forced, blindfolded groping for the road to paradise and a voluntary exit from hell at the same time.

While I had to manipulate the English syntax to convey the meaning of the passage in English, I do attempt to maintain both the strangeness and passionate nature of the description. English readers will also need folkloric explanations of "nechysta syla" (unclean force) and "blud" (an unclean force that leads people astray and often to their death). I use the terms more commonly found among Slavic folklorists writing in English than a generic term like "evil spirit." The entire two-or-so pages of the original are in the same style that follows the passion of the dance and need to be translated lyrically

⁶⁹ The *blud* is a type of unclean force in Carpathian folklore that when touched by someone leads that person to get lost and into danger. See the following for a more detailed explanation: <http://storinka-m.kiev.ua/article.php?id=470>. Many thanks to my co-translator Olha Tytarenko for pointing this out.

without too much stylistic flattening in English. The "Hora Mare" passage's very strangeness comprises the essence of its lyrical charm.

While I do believe that style is largely translatable from one language to another in general, it is of essential importance for the translator to maintain the polyphony of voices in a literary work such as *Sweet Darusya*. Without attempting to do that, a certain leveling would occur in the translation that would remove one of its essential features.

SOURCES CITED

1. Kolesnikoff Nina. "Formalism, Russian" in Irene Rima Makaryk, ed. *Encyclopedia of Contemporary Literary Theory: Approaches, Scholars, Terms* / Nina Kolesnikoff. – Toronto, 1993.

2. Matios Mariia. Solodka Darusia: Drama na try zhyttia, 4 ed. L: Piramida, 2007.

Стаття надійшла до редакції 22.01.14

Майкл Найдан, проф.

Государственный университет Пенсильвании (США)

Подходы к переводу стиля романа Марии Матиос "Сладкая Даруся"

Статья анализирует особенности перевода новеллы Марии Матиос "Сладкая Даруся" (2004 г.) о жизни в украинском селе на английский язык. Изучаются уровни нарации новеллы, в том числе сказ героев, которые разговаривают на буковинском диалекте, а также обратный хронологический порядок нарации. В общем стиль произведения передан из одного языка на другой, и особенно важно сохранять полифонию голосов персонажей.

Ключевые слова: Мария Матиос, Сладкая Даруся, перевод.

Майкл Найдан, проф.

Державний університет Пенсильванії (США)

Підходи до перекладу стилю роману Марії Матіос "Солодка Даруся"

Стаття аналізує особливості перекладу новели Марії Матіос "Солодка Даруся" (2004 р.) про життя в українському селі на англійську мову. Вивчаються нараційні рівні новели, в тому числі розповідь героїв, які розмовляють буковинським діалектом, а також обернений хронологічний порядок оповіді. Загалом стиль твору передається із одної мови на іншу, та для перекладача особливо важливо зберігати поліфонію голосів персонажів.

Ключові слова: Марія Матіос, Солодка Даруся, переклад.

T. Nekriach, associate prof.,
R. Dovganchyna, assistant prof.

The Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine)

VERTICAL CONTEXT AS THE FACTOR OF STYLISTIC TRANSLATION ADEQUACY

The article focuses on the vertical context interpretation in the artistic translation. The experiment proposed to the graduate students helps to outline the basic challenges brought about by the vertical context for the adequate interpretation of the author's and its further translation.

Key words: vertical context, interpretation, experiment, meaning and sense, understanding, background knowledge, historical and linguistic commentary.

Signs and their sense have become the research object in a number of humanitarian disciplines: linguistics, semantics, semiotics, cognitive studies, philosophy, cultural studies, sociology etc. The correlation of meaning and sense appears to be particularly topical for translator's texts, as long as the task of translation has to reproduce, first and foremost, all the explicit and implicit senses of the original text. However, it is not always possible for the translator to find adequate means in the target language to review the sense of the original, taking into account word meanings and norms of the target language. If the translator deals with texts aimed at unambiguous reception, then the polysemantic interpretation is quite unlikely, provided that the approach is meticulous, responsible and professional. Here we refer to texts of scientific and business discourse in which sense ambiguity is a sign of imperfection. As for fiction texts, the latent senses create some additional dimension, thus enriching inimitable artistic value. "The conflict between the explicit text and its latent sense is specifically characteristic of the literary text, – points out N.Valgina, – since external events described in the text very often conceal some inner sense, which is created by the motives underlying those events, by the motives that prompted the author to turn to those events rather than the events themselves" [Valgina 1998, 149]. Those motives can often turn out different for different readers since they are not so much read in the text as guessed to be hypothesized and reconstructed in the reader's mind. Each reader views the events in their own way, this viewing not

necessarily corresponding with author's. That is why the probability of forming identical concrete sense for both the author and the reader is fairly low. Sometimes reader can draw out of the text or a separate statement even more than the author might imply or, conversely, miss the sense the author had meant. The thorough understanding of the author's text requires its scrupulous analyses and comparison of all elements and components. Thus, the substitution of some language signs for others cannot be carried out outside the context, because the means of transferring of superficial meanings to the levels of latent sense can vary, including even non-verbalized means such as background knowledge, pauses, intonation, parcellation etc. I.Gubbenet proposes to designate this latent sense as vertical context: "*Vertical context is a philological problem resolving the ways and reasons for a writer to expect the ability of his readers to perceive historical and philological information which is endowed objectively in the text created by this writer*" [Gubbenet 1981, 8 – emphasised by the author]. This problem acquires particular significance for translation nowadays when the low general level of philological culture results in ruining the vertical context and reduces the reading of literature, particularly classic literature, to a primitive reception of the plot. At present the training of future translators is deficient in serious methods categories and parameters for the interpretation of literary text, which are indispensable for adequate translation. Needless to say, the degree and depth of the latent sense perception depends upon various factors inherent in the translator's personality. It is not just erudition and education, but also a subtle intuition, deep insights, spirituality as well as the flavour of words and intonation. However, background knowledge has to be founded on the capability to access, measure and interpret the underlying plot. I.Gubbenet defines background knowledge as a social-cultural stock to characterize artistic writing and can be regarded as a segment of language and cultural studies, while the vertical context is the historical and philological context of specific literary work, thus making it a segment of philology [ibid:5]. Translation students must be taught at least the historical and philological minimum to develop the skills of interpreting the literary text.

In order to find out whether our students can perceive the vertical context, we turned to the stories of the prominent American author

famous for creating latent senses – Ernest Hemingway. One hundred translation students (actually one hundred and three) of the III-V years of studying at the Taras Shevchenko National University in Kyiv were asked the following questions after reading one of the best known stories by Ernest Hemingway "Cat in the Rain":

1. *Where is the scene laid? Why do you think the American couple has arrived in this country? Justify your answers.*

2. *What historical period do the events of the story take place in? Find indications in the text.*

3. *How old are the husband and wife?*

4. *How can the relationship be defined:*

– friendly;

– loving, tender, fond;

– indifferent;

– hostile.

Substantiate your answers with references to the text.

5. *How long can they be married? Why do you think so?*

6. *What is the role of the hotel keeper in the story?*

7. *Do certain specific textual elements have a symbolic meaning?*

If so, which ones and why?

8. *Is 'the big tortoise-shell cat' the same 'cat in the rain'? Prove your points.*

9. *Does the story have a regular, canonical beginning and ending?*

10. *What do you think can happen with the couple in the future?*

Symptomatically, practically all the students outlined the action of the story as occurred a few years after the war, but very few realized that it was the First World War, not the Second. The text has a direct semantic marker – "**the war monument**", to look at which Italians came from long way off, so the monument is a new one freshly set up. Only 6 % of respondents recall the 'lost generation', only without understanding the essence of this social, historical and psychological phenomenon. But the "lost generation" is the key to understanding this story as well as Hemingway's whole work between the two world wars. All the students, without exception, define the relationship between the man and his wife in the story as indifferent, still their views on the reasons vary: some think that the main reason lies in their age disparity, others in the dulling of their feelings throughout their long marriage, still others – that they can't

have children, there was even a version that the American wife has cancer for her hair is bobbed (as if after chemotherapy), and she dreams of having long hair and making a big knot at the back that she can feel. It is sad, but even these painful problems of today cannot but tell on the interpretation of literary pieces. Perhaps this accounts for the high value of literature: each generation will find in the most significant works the reflection of acute problems, which forever make a designed emotional and aesthetical impact on the reader. The translator, however, cannot be guided by the emotional perception only: s/he should always remain a poised, sensible and thoughtful interpreter of the author's intent.

The questions asked at the experiment involve the knowledge of the historical and social atmosphere in Europe and the USA after the First World War which actually gave birth to the lost generation with its individual-psychological disharmony. This is Hemingway's recurrent motive which did not have to be brought home to his contemporaries, not to mention his countrymen. Understanding the situation by and large, the author's peers could easily restore the symbolic and psychological structure of whole work but in the course of time this understanding has undergone changes. The experiment has shown principal deviations.

Our respondents do not realize that George – "the American husband" – is embittered by the war and has lost his bearings in life, so, like Hemingway himself and a lot of other real and fictional men who went through the war, cannot find a secure place for himself and he travels from country to country, reluctant to get routed anywhere, to have children, to settle down in his own home. The bloody whirlpool of the First World War made them realize very painfully the fragility of human life, the flimsiness of shelter, which can be turned into a human slaughterhouse in no time. The war ruined all the ideals of the XIX century, destroyed the previous value system, with the new value system not having formed yet. Just that happened to George in the story. Bearing in mind the conditions under which the story was written and evaluating its place in E.Hemingway's entire work, in other words, taking into account extratextual and subtextual factors, we outline George's age as 25 or 26 not 40–45 as most students felt it, proceeding from his indifference and general despondency. The hotel owner, "padrone", on the contrary, is an old

man belonging to a different generation, has seen quite a number of social disasters, so the war has not shattered his ideas of the Good and the Evil. He remains faithful to his basic ethical principles, is committed to his essential life cause, respectful and sympathetic towards people. These two characters are based on contrast. However, it is only possible to see this contrast through assessing the vertical context. The "bloody wheel" of the war has rolled over both the padrone and George, but the effect was different. That the hotel owner felt the horrors of the war is signalled by the newly-erected war monument in his native town (Italy, as is known, was one of the major bridgeheads of the First World War).

Misunderstanding of the author's artistic scheme is also conducive to the wrong assessment by the respondents of George's wife's age and aspirations. She cannot be much older than 20–22, it is not for nothing that E.Hemingway refers to her as "girl" eight times and never refers to her as "woman". Upon returning from the battlefields of the world war yesterday's American soldiers were received as heroes at home, young girls were falling in love with them, they got married hastily – and reciprocal disappointment and alienation did not delay to come up. The girls could not comprehend their husbands' spiritual void and were dreaming about traditional, conventional relationship and setting:

"I want to pull my hair back tight and smooth and make a big knot at the back that I feel... I want to have a kitty to sit on my lap and purr when I stroke her... And I want to eat at a table with my own silver, and I want candles. And I want it to be spring and I want to brush up my hair out in front of the mirror and I want the kitty and I want some new clothes" [Hemingway 1993, 359] – "Мені хочеться гладенько й тухо зачесати коси назад і стягти їх у великий вузол на потилиці, щоб відчувати його... I хочеться посадити на коліна кицю і щоб вона муркоміла, коли я гладитиму її... А ще хочу істи за своїм столом, і мати своє столове срібло, і щоб горіли свічки. Хочу, щоб була весна, і хочу розчісувати коси перед дзеркалом, і хочу кицю, і хочу мати нові сукні".

[Хемінгвеї 1978, 90–91]

But, instead, the young wives were taken to Europe, which seemed exciting at first, but became boring very soon. A lot of marriages got ruined at that time.

Gaps in knowledge of historical and cultural nature prevent the respondents from the correct estimation of the symbolic plane of the story. The key symbol is placed in the very title – "cat". It is worth mentioning, in passing, that all the translators on this story managed to convey its gender markedness: *kiuuka* (female), not *kim* (male). This translation gives the connotative meaning of cosiness, warmth and tenderness. This symbol is not unambiguous. The American girl wants to have "that kitty", although the couple's way of life on the move, their staying at the hotels could hardly make the little pet happy. Cat also symbolizes and personifies a baby, a little dependent creature, coveted by any married young woman. The very title of the story implies drama, if not tragedy – "Cat in the Rain". What can be less appealing for a warmth-loving cat than a cold rain? Incidentally, rain belongs to one of negative symbols in Hemingway's artistic system. But "cat" does not signify a baby only, but also the American girl herself: she, too, feels as unprotected and insecure in her life as a little cat in the rain. That is why she is so fond of the old *padrone*: she feels his reliability, supportiveness and integrity, which her husband George obviously lacks.

The historical and philological minimum is indispensable for realizing that the process of translation does not differ too much from the process of creating the original text, and is by no means simpler. The translator as the most attentive reader and the most scrupulous interpreter of any literary text, – particularly, a text written by such a sophisticated author as E. Hemingway, abound in latent meanings, – has to measure, first and foremost, the value of each verbal and imagery element of the work under translation and find an adequate correspondence, sometimes, perhaps, outside the text itself – in the commentary aimed at filling the gaps in the reader's background knowledge. Without this, E. Hemingway's work can turn into a cheap popular print or a number of puzzles (we'll dare to suppose, not for the second culture readers only). It means that the role of the translator becomes still more significant because s/he is responsible for the acceptance of the translated texts in the receiving culture.

The experiment under analysis proves that translation departments of most universities in Ukraine do not provide their students with the knowledge necessary to do a high-quality artistic translation. Paradoxically, some really good translations, not excepting the translations of poetry, are done by people with a different educational background but capable of and accustomed to self-development and continuous quest for sources of spiritual inspiration. The names of excellent translators Mykhaylo Moskalenko and Maksym Strikha will suffice. Meanwhile, translation departments are being turned into training courses of translation hacks ignorant of world literature, world arts and world history.

LITERATURE

1. Валгина Н.С. Теория текста: Учебное пособие / Н.С. Валгина. – М.: Изд-во МГУП "Мир книги", 1998.
2. Гюббенет И.В. К проблеме понимания литературно-художественного текста (на английском материале) / И.В. Гюббенет. – М., Изд-во Моск. ун-та, 1981.
3. Хемінгей Е. Твори в чотирьох томах. Том I. Романи та цикли оповідань / Е. Хемінгей – К.: Дніпро, 1979.
4. Hemingway E. The Essential Hemingway / E. Hemingway. – L.: Arrow Books, 1993.

Стаття надійшла до редакції 22.01.14

Т. Е. Некряч, канд. філол. наук, доц.,
Р. Г. Довганчина, асист.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко (Украина)

Вертикальный контекст как фактор адекватности художественного перевода

Статья рассматривает проблему интерпретации вертикального контекста в переводе художественных текстов. На примере эксперимента, предложенного студентам 5 курса переводческого отделения, прослеживаются трудности, которые создает вертикальный контекст для адекватного восприятия авторского текста и, соответственно, перевода.

***Ключевые слова:** вертикальный контекст, интерпретация, эксперимент, значение и смысл, понимание, фоновые знания, историко-филологический минимум.*

Т. Е. Некряч, канд. філол. наук, доц.,
Р. Г. Довганчина, асист.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка (Україна)

Вертикальний контекст як передумова адекватності художнього перекладу

Стаття розглядає проблему інтерпретації вертикального контексту у перекладі художніх творів. На прикладі експерименту, який був запропонований

студентам 5 курсу перекладацького відділення, простежується, які саме переводи створює вертикальний контекст для адекватного сприйняття авторського тексту, а відтак і перекладу.

Ключові слова: вертикальний контекст, інтерпретація, експеримент, значення і смисл, розуміння, фонові знання, історико-філологічний мінімум.

UDC 413.13(43)

T. Oliynyk, cand. of philol., associate prof., doc.

Institute of Philology KNU named after Taras Shevchenko, Kyiv (Ukraine)

THE ROLE OF FORMAL EQUIVALENCE IN PROSE TRANSLATION

The article deals with the problem of formal equivalence in prose translation. Different theories of the concept of equivalence are discussed. The problems arising from the juxtaposition of the source and target contexts are summarized. The issue of a comparative norm by which the correctness or accuracy of a translation can be assessed in a valid manner is studied. The importance of the concept of equivalence is proved within the theoretical inquisition on translation.

Key words: equivalence, translation, source text, target text, comparative norm.

The presentation of the problem. The theory of equivalence is difficult to ignore while comparing texts in different languages. Equivalence can be considered to be one of the central notions in translation theory. But it should be mentioned that it causes tempestuous discussions which lead to elaboration of many different theories of this concept in past years.

The aim of this article is to evaluate the role formal equivalence plays in literary translation. To accomplish this, the concept of formal translation of a text from the source language into the target language must first be placed into context.

The evaluation of recent researches. A great deal of controversy has surrounded the issue of literary translation, both historically and today. Debate in this controversy typically focuses upon the strategy by which the translator seeks to replicate the text from the source language into the target language. A translation is generally regarded as "correct" or "accurate" when it sufficiently replicates the original, with respect to both form and transfer of intended meaning.

Considered within these two parameters, translation is understood as decoding a message from the forms used to encode that message in one language and re-encoding it into the forms that are used to express the same message in another language [Kühlwein 1983, 18]. However, translation considered as a simple process of decoding and re-encoding, although theoretically sound *prima facie*, becomes problematic in application because no two languages exhibit identical systems of organizing symbols into meaningful expressions [Nida 1964, 27]. Consequently, the term "sufficiently replicates" begs the issue of a comparative norm by which the correctness or accuracy of a translation can be assessed in a valid manner, because accuracy must be considered with respect to the language forms of both the source and target languages, which are presumably typologically distinct.

The burden of the article. Establishing a comparative norm calls into consideration two primary questions which must first be answered before conclusions concerning the accuracy of a translation can be drawn. The first question concerns the criteria for distinguishing a translation vs a non-translation, i. e., how does one define a "translation." Possible criteria to be considered for this definition align themselves along a spectrum comprising the extremes of text-oriented translation and reception-oriented translation, both of which constitute the respective positions in the debate concerning translational strategy. As will be seen, each strategy seeks to justify its approach by positing itself as the solution to the inadequacies inherent in the other. Text-oriented translation predicates the definition of translation upon the replication of form and content of the original text. However, opponents of this strategy for translation maintain that it ignores reception of the text in the target language. Consequently, transfer of meaning between texts can become distorted if certain information, presupposed on the part of the reader of the source text, is not shared by the reader in the target language and culture.

The relation between a body of discourse and the meanings expressed by its sentences is not exclusively a formal semantic relation. It obtains only relative to other facts or theories about the world, particularly about the language users' environment and about

the language users' relations to that environment and to each other. Meanings, as it were, are relative to the speakers and their environments [Tymoczko 1978, 31]. Accordingly, information conveyed by the source text may have meaning only in certain metalinguistic contexts, such as the culture in which the text was produced. A translation must account not only for text-internal factors such as syntax and lexical items, but also for text-external factors such as the cultural context. Otherwise, the language of the source text, if not adjusted to account for its transfer into a different context, can convey a wholly different meaning, or no meaning at all.

The problems arising from the juxtaposition of the source and target contexts, without consideration for equivalence of explicit and implicit categories of information, can be summarized in the following five points:

1. Instances in which Message1 lacks information which is obligatory in Message2.
2. Instances in which information which is obligatory in Message1 is ambiguous in Message2.
3. Instances in which information obligatory in Message1 is obscure in Message2.
4. Instances in which information which must be made explicit in Message1 is only implicit in Message2.
5. Instances in which information which is explicit in Message1 must be differently treated in Message2 [Nida 1975, 36–39].

Critics of text-oriented translation maintain that for reasons of potential distortion of meaning inherent in this strategy, the translator is obliged to adjust the verbal form of the translation to the requirements of the communicative process [Nida 1975, 26].

This adjustment of the verbal form to meet the requirements of the communicative process is precisely the strategy employed by reception-oriented translation which, in its most extreme expression, circumvents the issue of transfer of meaning by considering translation as a fact of one system only, i.e., the target system, because it is the target system or recipient culture which initiates the translation [Toury 1985, 18–19]. Elements of the original text, whether stylistic or determined by metalinguistic factors such as cultural context, play a secondary, almost coincidental role.

Consequently, it is irrelevant if a translated text is not received in the way the original was received because translators operate foremost in the interests of the target culture, not the source text or source culture [Hermans 1986, 18–19]. Within this broad consideration, there is no foolproof criterion which presents itself *a priori* for determining a translation. In fact, the presumption to distinguish a translation from a non-translation implies that a textual linguistic fact of one culture has chronological and logical priority over a textual linguistic fact of another culture. By rejecting this presumption, this approach provides no theoretical possibility for distinguishing between translation and pseudo-translation. In fact, it maintains that the theoretical branch of translation must account for pseudo-translation.

Within this context, translations should be considered as functions which map target-language utterances, along with their position in the relevant target system, on source-language utterances and their analogous position [Toury 1980, 20]. For this reason, any target language utterance regarded as such by the target culture must be considered a translation [Toury 1995, 20], regardless of the degree to which the target language text replicates the original text with respect to both form and meaning. Opponents to this reception-oriented strategy maintain, however, that without any replication to the source text in either form or meaning the target text cannot be considered a translation, but at most an adaptation.

Each of these translational strategies, proceeding from two widely varying assumptions about translation, emphasizes a critical aspect of translation necessary for transfer of meaning. A text-oriented translation seeks to replicate the original text in its form and content, but is charged with ignoring the dynamics involved in reception. Consequently, equivalence between source and target texts would fail because transfer of meaning breaks down as it becomes distorted, lost, or rejected. A reception-oriented translation considers only reception in the context of the target text but not reception of the original in its context. Consequently, the transfer of meaning from the original in terms of reception is purely coincidental, if it occurs at all. However, when transfer of meaning is considered both from the angle of replication of the original and its reception in a new context, these approaches are not mutually exclusive, but rather can be

understood as complementing each other. Such an approach is considered by W. Wilss who also investigated the science of translation [Wilss 1977, 137].

His definition clearly articulates and emphasizes the role equivalence between the source text and the target text plays in translation. Opponents of text-oriented translation maintain that equivalence breaks down at the reception end and opponents of reception-oriented translation maintain that equivalence breaks down on the source end. Breakdown of equivalence with respect to either extreme is avoided by this definition because a source text must be analyzed to determine the relevant dimensions of equivalence which are to be transferred from source text to target text, and the target text must then consider their reconstruction in another language and culture. Accordingly, the key concept in this definition of translation is "equivalence."

Translation is concerned with capturing all the meaningful components of the text as a whole, a step which is necessary in order to be able to then re-create a fully meaningful text in the target language [Vasconcellos 1985, 1]. However, the concept of equivalence with respect to the "relevant dimensions" is rather ambiguous and raises the second question which must be answered before assessment of accuracy in translation can be addressed, namely, what levels of equivalence should be transferred from the source text to the target text and how can these be measured? Early attempts to establish the basis of translational equivalence developed what is known as "functional" or "dynamic" equivalence. In this case, the translator communicates with the intention that Reader2 will respond to Message2 in ways that Reader1 responded to Message1. Translation consists in producing in the receptor language the closest natural equivalent to the message of the source language, first in meaning and secondly in style [Nida 1975, 33]. However, Nord identifies several levels of equivalence between texts which can be broadly distinguished with respect to both text-internal and text-external factors. Dynamic equivalence belongs to the latter grouping by virtue of its strong emphasis upon reception. On the other hand, text-internal factors include content, form, and style: [Nord 1997, 25]. But neither text-internal nor text-external factors

provide the sole basis for defining a translation; rather a translation must be constructed such that it accounts for both.

Consequently, there is great range of possible equivalent relationships which may obtain between the source and target texts, depending upon which combination of text-internal and text-external factors are taken into account.

The relation of equivalence holds between a sentence in one language and a sentence in another language if and only if each of them is an optimal translation of the other in a given context. The judgment as to the optimal translation and its correctness is left ultimately to the authority of a competent bilingual speaker [Marton as cited in Wilss 1977, 157].

Here, equivalence obtains when the target text is an "optimal translation" of the source text; however, an appeal to a competent native speaker is necessary to verify this condition. The model of the previously mentioned dynamic equivalence offers another perspective on the issue of equivalence. With this model, a translation is accurate when it functions for a reader in the target language and culture the same way the original functions for a reader in the source language and culture. Although these two perspectives are in some ways similar, they are not necessarily identical. What is considered by one individual as a functional translation may not be considered by another individual as optimal. Moreover, neither of these provides a theoretical model for measuring accuracy with respect to either functional translation or optimal translation; rather, an appeal to the judgment of an external agency is required to assess both "optimal" as well as "functional equivalence".

On a less subjective level, Catford maintains that in total translation, source language and target language texts or items are translation equivalents when they are *interchangeable* in a given situation [Catford 1978, 60]. Interchangeability is the diagnostic test for assessing accuracy and this model then resembles that of dynamic equivalence. However, as in dynamic equivalence, the question as to how the text functions is left unaddressed. Moreover, it is unlikely that this interchangeability is possible with literary texts vs non-literary texts. W. Wilss argues that the reason for this is that a literary text contains both connotative as well as denotative elements

whereas a non-literary text contains only denotative elements [Wilss 1977, 151]. Although it may be possible to translate denotative elements without an appeal to context.

These differing definitions of equivalence in translation show that no one relationship of equivalence has been determined to be more essential than any other.

Two primary options result from this apparent lack of theoretical foundation for identifying one particular relationship of equivalence between source and target texts as essential to translation. The first option is to proceed from the assumption that it is not possible to develop that kind of equivalence and to construct a theory which can account for a plurality of relationships of equivalence. One such approach is called the "Skopos Theory", summarized by Nord [Nord 2005, 25].

Skopos theory provides an insight into the nature of translation as a purposeful activity, which is directly applicable to every translation project. It was established by the German linguist Hans Vermeer and comprises the idea that translating and interpreting should primarily take into account the function of both the source and target text [http://en.wikipedia.org/wiki/Skopos_theory].

Skopos theory focuses on translation as an activity with an aim or purpose, and on the intended addressee or audience of the translation. To translate means to produce a target text in a target setting for a target purpose and target addressees in target circumstances. In skopos theory, the status of the source text is lower than it is in equivalence-based theories of translation. The source is an "offer of information", which the translator turns into an "offer of information" for the target audience [Nord 1997].

Paul Kussmaul writes about this theory: "the functional approach has a great affinity with *Skopos theory*. The function of a translation is dependent on the knowledge, expectations, values and norms of the target readers, who are again influenced by the situation they are in and by the culture. These factors determine whether the function of the source text or passages in the source text can be preserved or have to be modified or even changed [Kussmaul, 1995].

In this case, equivalence between source text and target text is defined as coherence according to a particular "skopos," or intention,

presumably on the part of the agency which initiates the translation. Accuracy in translation depends on its fidelity to the skopos rule [Nord 1997, 27] to which both text-internal and text-external factors are subordinated. Consequently, this theory of translation ascribes a certain amount of relativism to the translational process. As the skopos rule changes, so do the requirements under which an equivalent translation will be produced. For this reason, there can never be one comparative norm, i.e., skopos rule, by which to assess the accuracy of a translation.

The other option is to reject this relativism by seeking a theoretical foundation for establishing a comparative norm which obtains for relationships of translational equivalence. The order and regularity by which language is structured become the foundation for the linguistic approach to translation, which seeks to formalize relationships of translational equivalence.

The linguistic approach to translation proceeds primarily from an examination of the structural relationships inherent in the language of the source text and considers their reconstruction in the language of the target text. By focusing on these as the basis for equivalence in translation, the linguistic approach endeavors to establish and maintain the objectivity of the translation process, during which the translator's role or input is minimized in formal-equivalence thus precluding the instance of interpretation on the part of the translator [Tymoczko 1985, 63].

That is, the translator's own view of the text will be severely circumscribed by the method of translation and the translator will intervene less between translation and text [Tymoczko 1985, 63]. However, by focusing on language structure as the basis for translation, this approach considers essentially text-internal factors and goes to the extreme of the text-oriented translation. For this reason, equivalence with the source text is presumed to obtain, but equivalence in reception must still be addressed because equivalence in both respects is necessary for translational equivalence to obtain.

Opponents to text-oriented translation argue that this is not possible because certain categories of implicit, explicit, and obligatory information can become lost in the translation. This objection rests on the unstated definition of formal equivalence as a

literal translation, by which transfer of information becomes distorted because it is duplicated in the target language without theoretical analysis governing its reconstruction. However, in the linguistic approach to translation formal equivalence refers to translation by means of equivalent categories [Kühlwein 1983, 6].

We see **the perspectives on this issue** in analyzing the source text in terms of its stylistic categories and these same categories then serve as the foundation of equivalence on which the target text is constructed. The objection previously raised against formal equivalence can be sustained only if it can be shown that a translation constructed according equivalent stylistic categories results in a target text in which equivalence fails, either with respect to the source text or to reception.

The object of further investigation is to determine if the objection raised against literal translation is sustained or refuted vis a vis formal equivalence, defined as translation by means of equivalent syntactic categories. In order to make this determination, the following condition will be established: similar stylistic structures must convey similar semantic content across languages.

In order to test the adequacy of stylistic categories to fulfill this condition, a number of sentences will be found in English into Ukrainian literary texts. Each translation pair will be examined to determine if the stylistic categories convey similar semantic content. Fulfillment of this condition would suggest that translation by means of equivalent stylistic categories is plausible, in which case there exists an objective, i.e., translator-independent comparative norm by which to evaluate accuracy in translational equivalence. Failure to fulfill this condition would indicate: 1) either another translator-independent comparative norm must be established; or 2) subjectivity must be conceded to the translational process.

Conclusion. The concept of equivalence is one of the central and controversial issues in translation theory. The term causes polemics within translation studies. It has been intensively discussed from different viewpoints and has been come nigh unto many different perspectives. The first mentioning of this notion in translation theory leaded the further elaboration of the problem in modern linguistics. Even the concise analysis of the concept given above testifies its

importance within the theoretical inquisition on translation. The complications in designation the equivalence results in the unpredictability of approaching to this notion.

LITERATURE

1. *Catford J.G.* Linguistic Theory of Translation: an essay in Applied Linguistics / John Cunnison Catford. – London: Oxford University Press, 1978.
2. *Hermans Theo.* Toury's Empiricism Version One: Review of Gideon Toury's In Search of a Theory of Translation // The Translator. – 1995. – 1(2).
3. *Hermans Theo* (ed.) The Manipulation of Literature: Studies in Literary Translation. – London and Sydney: Croom Helm, 1986.
4. *Kühlwein W.* Sociosemiotics Across Cultures // Mathuna, Liam Mac and David Singelton (eds.) Language Across Cultures. Proceedings of a Symposium held at St. Patrick's College 8–9 July 1983 / W. Kühlwein. – Drumcondra, Dublin: Irish Association for Applied Linguistics. Lambert, Josh and Hendrik van Corp., 1983.
5. *Kussmaul P.* Training The Translator, John Benjamins Publishing Co, 1995.
– Режим доступу: http://en.wikipedia.org/wiki/Skopos_theory.
6. *Nida E.* Toward a Science of Translating / Eugene Nida. – Brill, 1964.
7. *Nida E.* Language Structure and Translation: Essays / Eugene Nida. – Stanford University Press, 1975.
8. *Nord K.* Translating as a Purposeful Activity. – St. Jerome Publishing, 1997.
– Режим доступу: http://en.wikipedia.org/wiki/Skopos_theory.
9. *Nord K.* Text Analysis in Translation: Theory, Methodology and Didactic Application of a Model for Translation-Oriented Text Analysis, 2nd revised edition / Kristine Nord. – Amsterdam-New York: Rodopi, 2005.
10. *Toury G.* In search of a theory of translation / Gideon Toury. – Tel Aviv University: Porter Institute for Poetics and Semiotics, 1980.
11. *Toury G.* A Rationale for Descriptive Translation Studies // Hermans, Theo (ed.) The Manipulation of Literature: Studies in Literary Translation, London and Sydney: Croom Helm, 1985.
12. *Toury G.* Descriptive Translation Studies and beyond / Gideon Toury. Amsterdam and Philadelphia: Benjamins, 1995.
13. *Tymoczko M.* How Distinct are Formal and Dynamic Equivalents // Theo Hermans (ed.) The Manipulation of Literature: Studies in Literary Translation / Maria Tymoczko. – London and Sydney: Croom Helm, 1985.
14. *Tymoczko T.* Translation and Meaning // Guenther, F. and M. Guenther-Reutter (eds.) Meaning and Translation: Philosophical and Linguistic Approaches / Thomas Tymoczko. – New York: New York University Press, 1978.
15. *Vasconcellos M.H. de.* Theme and Focus: Cross-Language Comparison via Translations from Extended Discourse / M. H. de. Vasconcellos. – Diss. Georgetown University, 1985.
16. *Wilss W.* Übersetzungswissenschaft: Probleme und Methoden / W. Wilss. – Klett; 1977.

Стаття надійшла до редакції 25.11.13

Т. С. Олейник, канд. филол. наук, доц., докторант
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко (Украина)

Роль формальной эквивалентности в переводе прозы

В статье обсуждается проблема эквивалентности в переводе прозы. Обсуждаются различные теории эквивалентности. Исследовано проблемы, возникающие в результате сравнения контекста языка-источника и целевого языка. Изучено понятие нормы перевода, по которой определяется правильность или точность перевода. Доказано важность концепта эквивалентности в теории перевода.

Ключевые слова: эквивалентность, перевод, исходный текст, целевой текст, норма перевода.

Т. С. Олійник, канд. філол. наук, доц., докторант
Київський національний університет імені Тараса Шевченка (Україна)

Роль формальної еквівалентності у прозовому перекладі

У статті розглядається проблема еквівалентності у прозовому перекладі. Обговорено різноманітні теорії еквівалентності. Досліджено проблеми, які виникають у результаті порівняння контексту мови-джерела і цільової мови. Вивчено поняття норми перекладу, за якою оцінюється правильність чи точність перекладу. Доведено важливість концепту еквівалентності у теорії перекладу.

Ключові слова: еквівалентність, переклад, вихідний текст, цільовий текст, норма перекладу.

UDC 81'811.13: 821.13

I. Orlova, Doctora en Traducción e Interpretación,
Profesora titular de la
Universidad Nacional T. Shevchenko de Kiev (Ucrania)

LA AMBIGÜEDAD EN EL ORIGINAL Y LA TRADUCCIÓN (basado en los cuentos de Borges)

El presente artículo estudia la ambigüedad en el lenguaje literario desde el punto de vista de la estilística cognitiva y sus propiedades como categoría estilística. En el centro de atención están las figuras retóricas y su papel en la formación de la ambigüedad. Basándose en la obra de Borges y sus traducciones se analizan las estrategias de la traducción de los elementos ambiguos.

Palabras clave: ambigüedad, estilo, lingüística cognitiva, traducción.

La categoría estilística de la ambigüedad (o ambivalencia) se analiza en los trabajos dedicados a la poética cognitiva [Leech, Short 1981; Stockwell 2002; Tsur 1997; Pilkington 2000]. En la traducción este fenómeno fue analizado por Boase-Beier [2006, 2011] y Popova

[2002]. La *necesidad* de hacer un análisis más profundo se debe a función de la categoría de la ambigüedad en la formación del estilo del autor y a su importancia para la recepción del texto literario y, como consecuencia, a su repercusión en las técnicas traductológicas empleadas.

La *actualidad* del artículo consiste en la aproximación al estilo del autor y a la traducción desde el punto de vista de la lingüística cognitiva. El *objetivo*, por lo tanto, es analizar el concepto de la ambigüedad como categoría estilística en la obra de Borges y sus traducciones al ucraniano, ruso e inglés.

La elección de la obra de Borges como material empírico no fue arbitraria. Como señala Romero [1995], las obras literarias son máquinas de generar interpretaciones, pero ninguna lo parecen más que las ficciones de Borges. Creemos que la elección del autor es adecuada para el estudio del tema, porque, en palabras de Ricci [2006]: "Borges es un buen ejemplo de cómo utilizar creativamente las disonancias cognitivas para enriquecer la propia identidad, que él mantenía en continua transformación gracias al diálogo constante con los signos individuales y sociales, que tejían e individualizaban la trama epistémica de su "burbuja semiótica". Por esta razón el *corpus* de análisis se compone de las siguientes obras de J.L. Borges "*Historia universal de la infamia*" y "*El Aleph*" y sus traducciones al ucraniano (traducido por Yu. Pokalchuk, V. Shovkún), al inglés (traducido por A. Hurley) y al ruso (traducido por L. Synianskaya). El estilo innovador y enigmático hace reto a los traductores de su obra; la necesidad de conservar los matices más sutiles de su legua pone al traductor ante un problema estratégico de elección de una técnica traductológica adecuada.

1. La ambigüedad como categoría estilística del texto literario

La ambigüedad es propia de cualquier manifestación del lenguaje literario y tiene como objetivo provocar diferentes interpretaciones y darles el mismo valor significativo [Wales 2001, 15]. Stockwell [2002] señala que la literatura buena conlleva la idea de la reconstrucción de un contexto rico de significados múltiples. El autor también hace hincapié en el papel del lector y su experiencia vivencial:

"The 'world' which literature evokes is praised for its richness, texture, believability and plausibility. In fiction, these dimensions of the literary work are to be found in the lyrical, descriptive passages, in

the characterization, in the poetic imagery and word-choices that fit the imagined setting. ... Ambiguity, vagueness or values, that are felt to be eternal human qualities and emotions, are the ground for the reader to create a context by mapping their own human experience onto the framework offered by the poem" [Stockwell 2002, 92].

La categoría estilística de la ambigüedad ha sido analizada desde diferentes enfoques y ha sido definida como la característica universal del lenguaje, propia para todas las lenguas [Wales 2001, 15], e inalienable del lenguaje literario [Boase-Beier 2006, 82–83].

En la lingüística estructuralista el origen de la ambigüedad se ve como una consecuencia inevitable de la arbitrariedad de la lengua, de la ausencia de la relación unívoca entre el signo y el significado. Este fenómeno puede tener carácter gramatical (estructuras que admiten más de una interpretación) o léxico (polisemia u homonimia). En la Semántica Estructural la ambigüedad fue vista como resultado de la conjugación de tales conceptos como la trama, sus características y la focalización. En la crítica literaria, la ambigüedad se define como la propiedad de tener más de un significado de igual valor [Wales 2001, 15] y de provocar diferentes reacciones del lector al mismo trozo del texto [Empson 1949, 6].

La ambigüedad en el lenguaje literario se relaciona no sólo con el juego de palabras o la sintaxis, sino también con cualquier expresión que admite diferente reacción o da lugar a diferentes asociaciones. El lenguaje no codifica el pensamiento o los significados de manera directa, las oraciones pueden ser ambiguas y abiertas a la variedad de interpretaciones [Pilkington 1994, 81].

La lingüística cognitiva también estudia la ambigüedad de la lengua: "In cognitive linguistics, ambiguity is also of special interest because it can be seen as expressing a cognitive state in which several different and possibly contradictory thoughts are entertained at the same time" [Popova 2002, 49]. Según la autora, la lingüística cognitiva proporciona un marco teórico adecuado para el tratamiento de la ambigüedad, tanto como característica lingüística, como narratológica del texto [Popova 2002, 49]. Analizando la metáfora, Popova [2002] define la ambigüedad como una posibilidad de situar la imagen dentro de dos modelos cognitivos diferentes que puede dar lugar a una doble interpretación del texto. Esta definición

mantendremos en nuestro estudio. Analizaremos la *ambigüedad* como un efecto poético del texto literario que refleja la intención del autor y que invita al lector a la reflexión y a la toma de decisiones. Este efecto poético resulta de la múltiple proyección conceptual de las imágenes representadas.

La ambigüedad resulta de la elección (a veces inconsciente) del autor de los medios lingüísticos. La intención del autor puede ser estudiada a través de las elecciones recurrentes del autor, es decir los recursos estilísticos que se repiten o sobresalen en la estructura del texto. Estos recursos tienen como objetivo provocar un cierto estado cognitivo del lector, así como unos ciertos efectos poéticos [Boase-Beier 2006, 80].

Pilkington [1994] ve la *función* de la ambigüedad y la indeterminación en la incorporación del lector, en la transferencia de la responsabilidad del autor al lector [Pilkington 1994, 53]. El efecto de la ambigüedad requiere del lector hacer más esfuerzo cognitivo y mantener una actitud participativa durante la lectura. La ambigüedad es el medio para invitar a los lectores a hacer uso de la memoria de manera más persistente y de combinar memorias acumuladas en diferentes direcciones conceptuales para incrementar de tal modo el efecto cognitivo [Pilkington 1994, 103]. El efecto de la ambigüedad es la imposibilidad de llegar a una verdadera interpretación del texto y de llegar a una comprensión coherente de la multiplicidad de las lecturas críticas [Popova 2002, 66].

La Teoría de la Integración Conceptual explica el fenómeno de ambigüedad del lenguaje y aparición de diferentes interpretaciones del mismo texto. Cuanto más figurativo es el lenguaje utilizado, más posibilidad de sesgo puede ocurrir.

El carácter creativo e innovador de las figuras retóricas hace reto a los procesos cognitivos del lector y al valor comunicativo del texto. Su uso representa "*organized violence against cognitive processes*" [Tsur 1997]. Sin embargo, su interpretación está subordinada al funcionamiento de los mecanismos universales de la mente (como, p.ej. la integración conceptual, composición, elaboración) que aseguran la posibilidad de su interpretación.

2. La ambigüedad y la traducción

Boase-Beier [2009] cita a algunos investigadores de la traducción, por ejemplo como Tytler, que ven la ambigüedad como un error

estilístico y por consiguiente como tarea del traductor de corregirlo. La visión de la ambigüedad como error también está presente en el libro de Olson, que describe los problemas que surgen a la hora de interpretar el lenguaje escrito, tomando en consideración las características de compresión y linealidad, que siempre dan lugar a interpretaciones ambiguas [Boase-Beier 2009, 82]. La ambigüedad entonces se plantea como un reto delante del traductor que le obliga a decidir la estrategia para suprimir la ambigüedad o preservarla.

Analizando este problema desde el punto de vista cognitivo, que ve el estilo no sólo como un conjunto de elecciones lingüística, sino también como representación del estado cognitivo del autor, la respuesta queda clara. La ambigüedad como una característica del estilo del autor tiene que encontrar una representación adecuada en el texto traducido. Los signos lingüísticos de la traducción tienen que dar acceso al mismo espacio integrado (Fauconnier, Turner) con las mismas características que los signos de texto original.

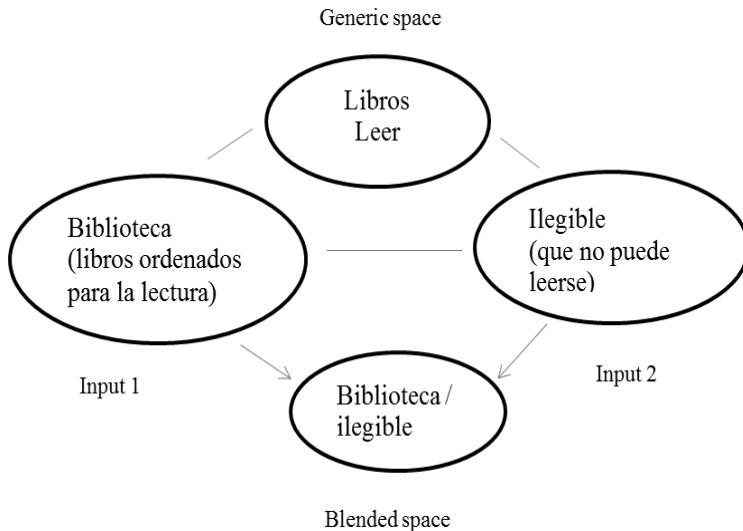
El lenguaje creativo e innovador, que apela a la imaginación y a la conciencia del lector, son las principales características del autor argentino. Como base para el análisis tomaremos los cuentos de "*Historia universal de la infamia*" [1935] y "*El Aleph*" [1949].

La incertidumbre sobre el destino de la humanidad, la alternancia constante de la verdad y la falsedad son los principales temas de la "*Historia Universal de la Infamia*" y el rasgo estilístico dominante para representar esta idea en el texto es el oxímoron. Por lo tanto, el oxímoron puede considerarse como una clave comunicativa para la interpretación del texto.

El *oxímoron* añade ambigüedad e incongruencia al cuento; su principal papel estilístico, según Alazraki [1983], es hablar de "hombres que alcanzan su estatura heroica desde su imaginación y su espléndida infamia" [Alazraki 1983, 254].

Desde la perspectiva de la Teoría de la Integración conceptual el modelo cognitivo de una locución oximorónica, p.ej. biblioteca ilegible, está formado por dos Entradas (Input), Input 1 (biblioteca) e Input 2 (ilegible) (Dib.1), que forman un concepto contradictorio en el espacio integrado (*blended space*). Esta contradicción crea una imagen ambigua del personaje, sale de las normas de uso común del lenguaje, excede sus límites e invita al lector a la reflexión y a la

imaginación. La concentración de las figuras de oxímoron en la misma descripción lo hace un recurso prominente y determina el efecto poético de toda la obra.

Dib.1. Integración Conceptual del oxímoron

Poniendo como ejemplo la traducción de las estructuras oximorónicas en la colección "*Historia universal de la infamia*" podemos observar muchas omisiones en la traducción ucraniana.

a) *La metódica aventura – безперервна енотея піратського розбою – methodical adventuring.* El espacio integrado en español e inglés: oposición "planeado – no planeado"; el espacio integrado en ucraniano: unión "duración".

b) *Era un hombre ruinoso y monumental – це був чоловік грізний і могутній – battered and monumental man.* El espacio integrado en español e inglés: oposición "estabilidad – destrucción"; el espacio integrado en ucraniano: unión "descripción del carácter y físico de la persona".

6) *La culpable y magnífica existencia del atroz redentor – злочинне й екзотичне життя жорстокого визволителя – the evil and magnificent existence of the cruel redeemer.* El espacio

integrado en español e inglés: oposición "positivo – negativo"; el espacio integrado en ucraniano: unión "negativo y diverso".

De esto ejemplo podemos observar que la oposición, que constituye la base del oxímoron, es utilizada por Borges para producir el efecto de perplejidad en el lector, de asombro que le conducen a una reflexión sobre la naturaleza de lo humano. Hemos observado en la traducción al ucraniano que muchas estructuras oximorónicas se omiten. Estos resultados son un ejemplo de la desambiguación y la tendencia a la explicitación en la traducción al ucraniano. Aunque, como Sperber y Wilson afirman, "in other languages the same function may well be taken over by some purely linguistic device, syntactic, morphological or intonational..." [Sperber, Wilson 1995, 262], ningún otro recurso se aplicó en la traducción al ucraniano para compensar la omisión de oxímoron. La pérdida del oxímoron no sólo cambia es estilo del autor a nivel lingüístico, sino también el efecto poético y la intencionalidad de la obra original.

Spolsky señala que los huecos en nuestro entendimiento del mundo son una parte del constructo cognitivo y la creatividad es, de alguna manera, la aspiración de la mente de llenar estos huecos y dar sentido al mundo que nos rodea [Solsky 1993, 2, 3]. Estos huecos se encuentran en nuestras mentes, no en el texto que estamos leyendo, y ellos condicionan el funcionamiento de la mente. El texto ya es el resultado que refleja el estado cognitivo del autor, llenando los huecos en el proceso de la lectura el lector lo recrea y junto con el autor se dedica a explorar las leyes del universo. La ambigüedad o el elemento que la produce puede considerarse una clave comunicativa, según la Teoría de la Relevancia, que activa el proceso de inferencia e interpretación del texto. De esta manera la traducción adecuada de la ambigüedad es importante por 1) representar el estado cognitivo del autor y por 2) producir el efecto poético del accionamiento de la mente, de la búsqueda del significado.

Tsur señala que la actitud de los lectores también puede ser diferente: "...*the reader's decision style may be decisive here. Persons who are intolerant of uncertainty or ambiguity may seek rapid categorisation and miss some of the most crucial aesthetic qualities in poetry, including emotional as well as grotesque qualities*" [Tsur 1997]. El traductor, tomando el papel del mediador

intercultural o intérprete sustitutivo, intenta explicar el significado o las referencias a su lector.

En la traducción de esta frase de "El inmortal" por 4 traductores diferentes a 3 lenguas podemos ver tendencia generalizada de explicarles a sus lectores los significados ambiguos:

(esp.) *Se manejaba con fluidez e ignorancia en diversas lenguas.*

(ucr.) *Вільно і невимушене розмовляв він різними мовами* (пер. Ю. Покальчука)./

(ucr.) *Він легко розмовляв кількома мовами, хоча й робив при цьому безліч помилок* (пер. В. Шовкуна)./

(rus.) *Столь же легко, сколь и неправильно, он говорил на нескольких языках* (пер. Л. Синянской)./

(ing.) *He expressed himself with untutored and uncorrected fluency in several languages* (tr. A. Hurley).

Todos los traductores intentaron dar una explicación del oxímoron "*se manejaba con fluidez e ignorancia*" de Borges.

Esta descripción se atribuye a Joseph Cartaphilus, el anticuario. 'Fluidez' en español significa 'facilidad y naturalidad en el lenguaje y en el estilo' [Diccionario Clave] e 'ignorancia' significa 'desconocimiento de una materia o de un asunto' [Diccionario Clave]. La oposición de estos dos significados nos pone delante de una pregunta: ¿qué materia o asunto ignoraba Cartaphilus? Al analizar las traducciones vemos que algunos traductores atribuyen la ignorancia a los errores en la lengua: *Столь же легко, сколь и неправильно; with untutored and uncorrected fluency*. Pero puede haber otras interpretaciones: la ignorancia de los límites del lenguaje, la ignorancia de la autoría superior de la obra, etc... Otros traductores deciden omitir el sustantivo 'ignorancia': *він легко розмовляє*. Utilizando cualquiera de estas técnicas se pierde la clave comunicativa, la mente del lector ya no se ve afectada por la combinación inusual de los significados.

Cualquier obra de Borges es un juego erudito que consigue crear mediante la ambigüedad de figuras retóricas que abundan en sus páginas. En el siguiente ejemplo podemos observar el uso combinado de la metáfora y la metonimia:

(esp.) ...*la fiebre y la magia consumieron a muchos hombres que codiciaban magnánimos el acero.* /

(ucr.) *Лихоманка і магія вигубили багатьох воїнів, яких вели-кодушино помилувала криця* (пер. Ю. Покальчука). /

(ucr.) *Лихоманка й чаклунство вкоротили віку багатьом з тих, котрі воліли б зустріти свою смерть у битві, від гострої криці* (пер. В. Шовкуна). /

(rus.) ...многие из тех, кто горел желанием дать разгуляться клинку, пали жертвой лихорадки и злого колдовства (пер. Л. Синянской). /

(ing.) ...*there, fever and magic consumed many men who magnanimously coveted the steel blade* (tr. A. Hurley).

Como vemos los traductores tienen problemas de buscar equivalente a la metáfora de "*la fiebre y la magia consumieron a muchos hombres*", ya que la conceptualización de las ENFERMEDADES como ENEMIGO es universal. En este caso, los traductores recurrieron a la traducción literal. Más variantes podemos observar en la traducción de la frase "*hombres que codiciaban magnánimos el acero*". La acumulación de semas: 'desear con ansia', 'generoso y con grandeza de espíritu' y 'arma blanca' (metonimia) [Diccionario Clave] en una frase concisa es la característica del estilo de Borges. La traducción más adecuada, en nuestra opinión, es al inglés *men who magnanimously coveted the steel blade*, quizás debido a la semejanza estructural y la procedencia de las lenguas. Aun así, vemos que el traductor añade una interpretación: *the steel blade*, que lleva a la conclusión de que los guerreros ansiaban derramar la sangre, aunque la frase de Borges podría significar un ansia de la acción y participación. Otra interpretación la encontramos en la traducción al ucraniano de V. Shovkún, dónde la segunda frase se presenta como oposición a la primera, 'no querían morir de la fiebre, sino luchando'.

Resumiendo los análisis de las traducciones, podemos llegar a la conclusión de que las figuras retóricas 1) reflejan el estado cognitivo de autor; 2) crean ambigüedad y dan espacio a la interpretación; 3) presentan usos innovadores y creativos de la lengua; 4) no tienen equivalentes literales en otra lengua, a menos que el modelo de conceptualización sea universal; 5) los traductores recurren a la traducción explicativa, interpretando la imagen.

Las capacidades imaginativas y la interpretación tienen cualidades universales (como la estructuración, perfilamiento, categorización), así como se modifican por factores individuales, psicológicos, culturales, sociales. De tal manera, la interpretación de las figuras arriba mencionadas siempre dependerá del lector, de su bagaje de conocimientos, de su estado emocional y cognitivo a la hora de la lectura, el tipo de estructuración que se elija a la hora de la lectura. Podemos afirmar que las figuras retóricas añaden cierto grado de ambigüedad al texto ya que dan posibilidad de interpretaciones múltiples. Esta ambigüedad puede considerarse una clave comunicativa en la interpretación del texto, adquiriendo por esta razón una importancia fundamental en la traducción.

BIBLIOGRAFÍA

1. *Alazraki J.* Génesis de un estilo: Historia universal de la infamia / Jaime Alazraki // Revista Iberoamericana. Vol.123. Núm. 24, 1983. – P. 247–261.
2. *Boase-Beier J.* Stylistic Approaches to Translation / Jean Boase-Beier. – Manchester: St. Jerome, 2006.
3. *Boase-Beier J.* A critical Introduction to Translation Studies / Jean Boase-Beier. – London: Continuum International Publishing Group, 2011.
4. *Cook G.* Discourse and Literature / Guy Cook. – Oxford: Oxford University Press, 1994.
5. *Empson W.* Seven Types of Ambiguity / William Empson. – London: Chatto and Windus, 1949.
6. *Fauconnier G. & Turner M.* Conceptual Integration Networks / Gilles Fauconnier & Mark Turner // Original version published in Cognitive Science, 22(2), 1998: 133–187. Disponible en <http://ssrn.com/author=1058129>.
7. *Lakoff G. & Johnson, M.* Metaphors We Live By / George Lakoff & Mark Johnson. – Chicago, IL: University of Chicago Press, 1980.
8. *Leech G.N. & Short M.* Style in Fiction / Geoffrey. N. Leech & Mick Short. London: Longman, 1981.
9. *Pilkington A.* Poetic effects / Adrian Pilkington. – Amsterdam: Benjamins, 2000.
10. *Popova Y.* The Figure in the Carpet. Discovery o Re-cognition / Yanna Popova // Cognitive Stylistics. Language and cognition in text analysis. Eds. Semino, E. & Culpeper, J. Amsterdam: John Benjamins, 2002. – p. 49–73.
11. *Ricci G.* Borges y las disonancias cognitivas a la luz del pensamiento complejo / Graciela Ricci // Vanderbilt e-Journal of Luso-Hispanic Studies. Vol.3. (2006). Borges, Escritor del Siglo XXI. Disponible en <http://ejournals.library.vanderbilt.edu/index.php/lusohispanic/article/view/3207/1409>. 2006.
12. *Ricci G.* Las redes invisibles del lenguaje: la lengua en y a través de Borges / Graciela Ricci. – Sevilla: Alfar, 2002.

13. *Romero P.J.* La casa de Borges. Notas parciales sobre los laberintos en dos cuentos de Jorge Luis Borges / Pedro Jorge Romero // *El archivo de Nessus*. Disponible en <http://www.borges.pitt.edu/sites/default/files/3%20Romero.pdf> 1995.
14. *Sperber D., Wilson D.* Relevance / Dan Sperber, Deirdre Wilson. – Oxford: Blackwell, [1986] 1995.
15. *Spolsky E.* Gaps in Nature: Literary Interpretation and the Modular Mind / Ellen Spolsky. – Albany: SUNY Press, 1993.
16. *Stockwell P.* Cognitive Poetics: An introduction / Peter Stockwell. – London, New York: Routledge, 2002.
17. *Tsur R.* Aspects of Cognitive Poetics / Reuven Tsur. Disponible en <https://www2.bc.edu/~richarad/lcb/fea/tsur/cogpoetics.html> 1997.
18. *Wales K.A.* Dictionary of Stylistics / Katie Wales. – Essex: Pearson Education Limited, 2001.

MATERIAL ILUSTRATIVO

19. *Борхес Х.Л.* Алеф. Прозові твори. Пер. з ісп. В.Й. Шовкуна, С.Ю. Борщевського / Хорхе Луїс Борхес. – Харків: Фоліо, 2008.
20. *Борхес Х.Л.* Новели / Хорхе Луїс Борхес / Пер. Покальчука // Всеєвіт. № 8 – К: Всеєвіт, 1989.
21. *Борхес Х.Л.* Вимисly / Хохе Луїс Борхес – СПб: Амфора, 2009.
22. *Borges J.L. Aleph.* Barcelona: Alianza Editorial, 1998.
23. *Borges J.L.* Historia universal de la infamia / Jorge Luis Borges. – Madrid: Destino, 2004.
24. *Borges J.L.* Collected Fictions. / Jorge Luis Borges / Translated by A. Hurley – New York: Penguin Group, 1998.

Стаття надійшла до редакції 22.01.14

I. Orlova, associate prof.
Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine)

Ambiguity and translation

The article deals with the category of ambiguity within the framework of cognitive stylistic and its characteristics as a stylistic category. The rhetorical figures and their role in the constitution of ambiguity are in focus of analysis. On the basis of the Borges' short-stories and their translations the article analyses the translational strategies and shifts.

Key words: ambiguity, style, cognitive linguistic, translation.

И. С. Орлова, канд. филол. наук, доц.
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко (Украина)

Двусмысленность в оригинале и переводе

Статья посвящена изучению категории двусмысленности с точки зрения когнитивной лингвистики, а также ее особенностей как стилистической категории. В центре внимание находятся стилистические фигуры и их влия-

ние на формирование категории двусмыслинности. На основе коротких рассказов Х. Л. Борхеса и их переводов анализируются переводческие стратегии и трансформации.

Ключевые слова: двусмыслинность, стиль, когнитивная лингвистика, перевод.

I. С. Орлова, канд. філол. наук., доц.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка (Україна)

Двозначність в оригіналі та перекладі

Стаття присвячена вивченню категорії двозначності з точки зору когнітивної лінгвістики, а також її осообливостей як стилістичної категорії. В центрі уваги знаходяться стилістичні фігури тата їх вплив на формування категорії двозначності. На основі коротких оповідань Х. Л. Борхеса та їх перекладів аналізуються перекладацькі стратегії та трансформації.

Ключові слова: двозначність, стиль, когнітивна лінгвістика, переклад.

UDC 81'255: (82+61)

R. Povoroznyuk, PhD, Associate Professor
Taras Shevchenko National University, Kyiv (Ukraine)

RENDERING ELEMENTS OF MEDICAL DISCOURSE IN FICTION

The article deals with rendering elements of medical discourse in fiction. It focuses in particular on rendering features of the creolized text, medical terminology and translation transformations applied in the target text.

Keywords: medical discourse, fiction, hybrid text, creolized text, medical terminology, translation transformations.

The modern stage of linguistic studies is often described as an intersection of various disciplines and analytical methods. The same might be observed analyzing the development of discourse typology: it is an exponential process that amalgamates characteristics of the previously disconnected discourse forms and breeds the so-called "hybrid texts".

M. Bakhtin posits the term "hybrid construction" to describe a double-accented, double-styled structure that has "enormous significance in novel style" [Bakhtin 1981, 304–05]. This utterance belongs to a single speaker but "actually contains mixed within it two utterances, two speech manners, two styles, two 'languages,' two

semantic and axiological belief systems" [Bakhtin 1981, 304]. Furthermore, there are no "formal" boundaries between these voices and languages [Bakhtin 1981, 305].

Thus, the concept of "hybridity" is most often referred to, in translation studies, while parsing the foreign inclusions of post-colonial texts or the intercultural essence of translation. However, a broader view on hybridity and its manifestations is also possible.

More or less, all types of translations are hybrid texts. The degree of their hybridity depends on translator's decision, i.e. to what extent a translator wants to preserve foreign elements in a translated text [Farahzad, Monfared].

A. Neubert in his article "Some Implications Regarding Translations as Hybrid Texts" asserted this fact. He stated that "Sometimes translator intentionally wants to keep the target text aloof from textual integration into the prevalent discourse of the target culture. Underlying this "alienating" tendency on the side of the translator can be a desire not to "violate" the original" [Neubert, 183].

Most often the underlying cause of hybridity is found in the process of globalization; however, Lull asserts that "Hybrids are not simply the cultural products of everyday interactions; they are the sources and media through which such phenomenological interactions take place" [Lull 2001, 157]. The nature, purpose and function of the SL and TL texts in their respective cultures might also be a factor defining their translation methodology.

The object of our research is rendering elements of medical discourse in the novel "Inferno" by Dan Brown (translation into Ukrainian by Volodymyr Horbatko) defined as an education fiction or "edufiction". Medical education fiction is a relatively old and well-accepted phenomenon, which arguably began with Geoffrey Chaucer (1340–1400). J. D. Rolleston in a Lancet article "Chaucer and Medieval Medicine" (1932) argues that Chaucer's works – notably "The Canterbury Tales" are as concerned with medical conditions (plague, leprosy and malaria) as with literary innovation [Medical animation].

Medically trained Sir Arthur Conan Doyle (1859–1930) could be termed the 'father' of modern education fiction. Medicine and medical instruments feature heavily in his novels, from the cataract

knife in 'Silver Blaze' (1892) to the obscure poison of 'The Lion's Mane' (1926). His interest in ophthalmology appears in "Round the Red Lamp", a 1894 collection of short stories; one of these, 'The Doctors of Hoyland' describes an iridectomy. Laura Snyder's article "Sherlock Holmes: Scientific Detective" credits Doyle and Holmes with reawakening the public's interest and trust in forensic science [Snyder 2004]. The Lancet in an editorial "The Sherlockian Method in Epidemiology" commented that Sherlock Holmes' methods of deduction were widely used in epidemiology [The Sherlockian Method in Epidemiology].

Education fiction is not simply about incorporating technical language into a novelistic format. Current readers of fiction are more inter-disciplinary in their tastes than their Holmes-era counterparts, perhaps due to the widespread multimedia and increasing university attendance [Medical animation].

Nevertheless, the function of such literary texts remains largely unchanged: the edufiction bridges the existing gap between expectations of the lay readers and intentions of the professionals which encompass raising medical awareness, alleviating fears, warning about the necessities of prophylaxis and healthy lifestyle.

Both medical fiction and medical TV-dramas abound in terminology, although the respective linguistic units are either well-known from the beginning or become clear through the context or explanations, both verbal and visual. Using the unknown or "made-up" terminology is a popular tool creating among the recipients a certain illusion of the author/script writer being sure of their expertise, and thus their equal participation in the fictional communication.

"Inferno" by Dan Brown exemplifies a creolized text which, according to L. Gasparyan, is a "semiotic complex whose structure contains elements of different semiotic systems and whose body is made up of two inhomogeneous parts – verbal and graphic" [Gasparyan 2012]. The novel's text includes diagrams [p. 103 (141), p. 138(185)]. – *Pages of the Ukrainian text are given in parentheses. – R.P.*, iconic images [p. 37(56), 48(70)] and formulae [p. 293(383)].

Many writers have claimed to be defining the "Language of Science", but refer in fact only to scientific terminology. For example, according to T. Savory, the comparatively high frequency

of words of Greek and Latin origin is a characteristic feature of scientific texts [Savory 2011]. L. Hoffmann considers terminology to be indicative of 1) status, situation, intentions and strategies of communicators, 2) subject and purpose of communication, 3) relevant lexical and grammatical means [Hoffmann 1979, 13].

Medical terminology is an important stylistic feature of D. Brown's "Inferno". For the sake of analysis, we've divided its corpus into the following thematic blocs:

1) medico-social terminology: a) international medical bodies and their activities: *the WHO, the CDC, filling blood banks, to prevent future pandemics*, b) medical institutions and their activities: *ICU, PET scans, triage*;

2) diseases and their clinical features: *gangrene, subepidermal hemorrhages, polio, smallpox, typhoid*. A separate sub-group is made by the obsolete medical terms: *pestilence, the Black Death*;

3) microbiology (virology): *Ebola samples, specimen tube, to replicate out of control*;

4) pharmaceutical names: *NoDoz, glucocorticoids, injections of metoclopramide*.

The block of medico-social terminology turned out the biggest as it contains two sub-groups. The names of universally-known international bodies were rendered by their direct abbreviated correspondences (*the WHO* [p. 140] – *ВООЗ* [p. 188]), the less familiar names – deciphered (*the CDC* [p. 140] – *Центр з контролю захворювань* [p. 188], *the ECDC* [p. 140] – *Європейський центр профілактики і контролю хвороб* [p. 188]). Sometimes the translator avoids the established full name opting for a simplified version ("*Центр з контролю захворювань*" [p. 188] instead of "*Центр з контролю та профілактики захворювань США*").

Rendering terminology dealing with medical institutions proved to be more challenging. To some extent it might be explained by the discrepancies in the medical proceedings in Ukraine and the U.S. or a lack of direct and functional equivalents for the original terms. However, it is the way a translator tackles the complicated fragments of the original containing the ethnic-bound components that demonstrates the degree of his/her intercultural competence.

In terms of their lexical structure, the terminology of "medical institutions" subgroup includes: abbreviations: *ICU* [p. 16] – відділення невідкладної допомоги [p. 30], *IV* [p. 17] – голка крапельниці [p. 31], complex nouns with an abbreviation in the initial position: *PET scan* [p. 36] – томографія мозку [p. 55], unicompontential terminology: *triage* [p. 437] – сортування й відбраковування [p. 572], *anesthesia* [p. 451] – анестезія [p. 591], bicomponential terminology: *admittance form* [p. 11] – картка пацієнта [p. 22], *recovery room* [p. 23] – туалетна кімната [p. 37]. The semantically neutral noun *machine* [p. 10] is rendered by a polycomponential term "апарат штучного кровообігу" [p. 20]. Explification is used to translate the abbreviations.

Sense mistakes in the target text might be traced to the translator's lack of background knowledge: for example, he uses an approximation "картка пацієнта" [p. 22] instead of a terminological correspondence "облікова картка" and "туалетна кімната" [p. 37] instead of "післяопераційна". Deficient understanding of the situation described by the original leads to a dramatic loss of sense:

1) Stunned, Langdon thought back to the elderly Italian woman who had shouted at Sienna – "*L'hai colpitto al petto!*" – and made a forceful motion of her fist on her own chest.

I can't! Sienna had replied. *CPR will kill him! Look at his chest!*

As Langdon replayed the scene in his mind, he realized just how quickly Sienna Brooks thought on her feet. Sienna had cleverly mistranslated the old woman's Italian. *L'hai colpitto al petto* was not a suggestion that Sienna apply chest compressions ...it was an angry accusation: *You punched him in the chest!* [Brown 2013, 372].

Отетерілій Ленгдон враз пригадав літню італійку, яка закричала на Сієнну: "*L'hai colpitto al petto!*" – й енергійно тицьнула кулаком у власні груди.

"Не можна!" – відповіла Сієнна. – Від штучного дихання він помре! Ви лишень погляньте на його груди!"

У хаосі, що вибухнув тоді довкола, Ленгдон на це навіть уваги не звернув [Браун 2013, 489].

This extended quotation gives us an idea of losses incurred through an indiscriminate use of omissions and lack of background research. *CPR* has a polycomponential equivalent "серцево-

легенева реанімація" and includes both artificial respiration and chest compressions. By skipping through an entire passage of the original text, the translator overlooked a terminological unit *chest compressions* which might have prompted him in the direction of a correct "закритий масаж серця" equivalent.

The terminological subgroup "diseases and their clinical features" has its core made up by the units of a generalized meaning: *disease* [pp. 98, 269, 295], *condition* [p. 342], *pestilence* [pp. 45, 145]. To make them more specific, the author adds qualificators to emphasize their character or localization: *communicable disease* [p. 98] – інфекційне захворювання [p. 134], *sexually-transmitted diseases* [p. 269] – хвороби, що передаються статевим шляхом [p. 351], *fatal diseases* [p. 295] – смертельні хвороби [p. 387], *innerear condition* [p. 342] – захворювання внутрішнього вуха [p. 449].

The names of particular diseases or symptoms fall into the following categories: unicomponential terminology: *concussion* [p. 17] – контузія [p. 31], *gangrene* [p. 45] – гангrena [p. 65], *plague* [pp. 104, 145, 154, 382] – чума [pp. 143, 193, 204, 503], *pustule* [p. 154] – прищ [p. 204]; bicomponential terminology: *mild amnesia* [p. 15] – амнезія середньої тяжкості [p. 27], *asthma symptoms* [p. 99] – симптоми астми [p. 135], *subepidermal hemorrhages* [p. 45] – підшкірні крововиливи [p. 65]; polycomponential terminology: *fast-growing cancerous tumor* [p. 139] – злоякісна пухлина, яка швидко розростається [p. 187], *Great Plague of London* [p. 154] – Велика лондонська чума [с. 204], *paroxysmal positional vertigo* [p. 342] – пароксизмальне позиційне запаморочення [p. 449].

As might be observed from the examples above, the principle transformations used for rendering terms of the "diseases" subgroup are transliteration and loan translation. Lapses caused by the translator's lack of background knowledge are vividly illustrated by the following excerpt:

2) Thank God you didn't eat it. Contact dermatitis beats anaphylactic shock [Brown 2013, 260].

Слава Богу, Ви його не з'ели. Бо контактний дерматит призводить до анафілактичного шоку [Браун 2013, 339].

Volodymyr Horbatko failed to recognize the colloquial meaning of the verb *to beat* (to be superior to or better than someone/something), as

a result, creating an absurd statement in terms of medical accuracy. Both contact dermatitis and anaphylaxis are the follow-up symptoms of allergies, thus the contact dermatitis can't ever lead to an anaphylactic shock.

The topical subgroup of "microbiology (virology)" is constituted by the names of the viruses and predicatives describing their activity. The names are centered around their generic core: *Ebola virus* [p. 434] – вірус геморагічної лихоманки Ебола [p. 567], *hantavirus* [p. 434] – хантавірус [p. 567], *a whole host of viruses known as oncoviruses* [p. 434] – цілий легіон вірусів, відомих під назвою "онковіруси" [p. 567].

Having analyzed the available lexical material, we can corroborate the results obtained by Gary M. Reisfield and George R. Wilson: while describing the viral attacks, authors liberally use martial metaphors which refer to the disease as an agonist and to the human organism as an antagonist [Reisfield, Wilson 2004, 4024]: *a whole host of viruses known as oncoviruses* [p. 434] – цілий легіон вірусів, відомих під назвою "онковіруси" [p. 567], *recruiting the invaded cell* [p. 433] – змішуючи її (клітину) таким чином служити вірусам [p. 567]. The translator mirrors this strategy drawing upon the target language resources.

Rendering pharmaceutical names is a challenging task as, except for a narrow group of universally prescribed drugs (for instance, *penicillin* [p. 461] – пеніцилін [p. 591]), pharmaceutical nominations vary from country to country due to the requirements of their producers, marketing and certification by-laws. To make them recognizable, the producers classify their drugs according to the active component (chemical agent or formula) and function. Sometimes the medication described in the original is known under a different name in the target culture, which should be taken into account.

Dan Brown uses various forms of pharmaceutical nominations, some of them specifying application: *anti-itch cream for allergic reactions* [p. 273] – препарат проте сверблячки при алергічних реакціях [p. 358], composition: *glucocorticoids or steroid hormones* [p. 99] – глюкокортикоїду, або ж стероїдного гормону [p. 135], chemical formula: *combination of amitriptyline and chlordiazepoxide* [p. 350] – комбінація амітріптиліну та хордіазепоксиду [p. 459], and brand names understandable for a lay user: *a bottle of NoDoz* [p. 30] – пляшечка

чка кофеїнових пігулок "Ноудоз" [p. 46]. The application is clear from the English nomination; however, the translator is compelled to use a combined renomination based on the transcription and addition of an explanatory qualificator "кофеїнових пігулок".

A lack of background knowledge caused violation in the rules of Ukrainian terminological usage, for the names "глюкокортикоїди" and "стероїдні гормони" take an exclusively plural form. It is even more difficult to explain the translator's choice of the following equivalent for *a calamine lotion* [p. 370] – "лосьйон від сонячних опіків" [p. 487]. Calamine is pink powder consisting of zinc carbonate and ferric oxide, used to make a soothing lotion or ointment, and as a character of the "Inferno" novel is suffering from an allergic reaction, he is all covered in it.

Globalization often leads to homogenization of different genres or heterogeneity of a single genre, and as a consequence, the specific linguistic and cultural conventions get mixed up and infiltrated into each other, and a hybrid text is thus generated. Hybrid texts embrace part or all of the features of a source genre and at the same time are modified by the norms and conventions of the target language.

Thus, a translator tackling the task of rendering edufiction should discriminately administer a wide array of translation transformations relying on a specific type of competence where the referential component predominates. As C. Schäffner maintains, "source texts written in international English can pose initial comprehension problems and may require an editing stage" [Schäffner 1999, 98]. Such texts, while on the one hand a prototypical product of a supracultural, technological, globalized society, require some degree of subject-area competence and insider knowledge on the part of the translator [Snell-Hornby 1999, 103].

REFERENCES

1. Bakhtin Mikhail. Discourse in the Novel//*The Dialogic Imagination*. (Trans. Caryl Emerson and Michael Holquist) / Mikhail Bakhtin. – Austin: University of Texas Press, 1981.
2. Brown Dan. Inferno / Dan Brown. – N.Y, London, Toronto et al.: Doubleday, 2013.
3. Farahzad Farzaneh Hybridity in Immigration Literature and Translated Literature / Farzaneh Farahzad, Bahareh Ghanbari Monfared. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.translationdirectory.com/articles/article2277.php>.

4. *Gasparyan Larisa*. Didactic potential of authentic creolized texts typical of medical discourse/Larisa Gasparyan // Proceedings of XXIV International Scientific and Practical Conference "Psychology and Pedagogics". – 2012. – Vol. 2. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.researchgate.net/publication/236631491_Didactic_potential_of_authentic_croelized_texts_typical_of_medical_discourse.
5. *Hoffmann Lothar*. Towards a theory of LSP/ Lothar Hoffmann// Fachsprache. – 1979. – Vol. 1–2.
6. *Lull James*. Culture in the Communication Age/ James Lull. – London and New York: Routledge, 2001.
7. Medical animation. [Електронний ресурс] – [Текст]. – Режим доступу: <http://www.medicalstiction.info>.
8. *Neubert Albrecht*. Some Implications Regarding Translations as Hybrid Texts/Albrecht Neubert//Across Languages and Cultures. –Vol. 2(2). – [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.nytud.hu/folyo/across22.doc.
9. *Reisfield Gary M*. Use of Metaphor in the Discourse on Cancer/ Gary M. Reisfield, George R. Wilson//Journal of Clinical Oncology. – 2004. – Vol.22, #19.
10. *Savory Theodore H*. The Language of Science/Theodore H. Savory. – BiblioBazaar: Charleston, 2011.
11. *Schäffner Christina*. Globalization, communication, translation/Christina Schäffner // Current Issues In language & Society. – 1999. – Vol. 6.
12. *Snell-Hornby Mary*. Communicating in the global village: on language, translation and cultural identity/ Mary Snell-Hornby//Current Issues In language & Society. – 1999. – Vol. 6.
13. *Snyder Laura J*. Sherlock Holmes: Scientific Detective / Laura J. Snyder // Endeavour. – 2004.- Vol. 28, # 3.
14. The Sherlockian Method in Epidemiology. – Lancet. – Vol. 228, Issue 5898. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0140673600876540>.
15. *Браун Д*. Інферно (Переклад з англійської Володимира Горбатька)/Ден Браун. – Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2013.

Стаття надійшла до редакції 25.11.13

Р. В. Поворознюк, канд. фіол. наук, доц.
Київський національний університет імені Тараса Шевченко (Україна)

**Воспроизведение элементов медицинского дискурса
в художественном тексте**

В статье рассматривается проблема воспроизведения элементов медицинского дискурса в художественном тексте. Особое внимание уделено характеристикам гибридного и креолизованного текста, воспроизведению медицинской терминологии и применению переводческих трансформаций.

Ключевые слова: медицинский дискурс, художественный текст, гибридный текст, креолизованный текст, медицинская терминология, переводческие трансформации

P. В. Поворознюк, канд. філол. наук, доц.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка (Україна)

Відтворення елементів медичного дискурсу в художньому тексті

У статті розглядається проблема відтворювання елементів медичного дискурсу в художньому тексті. Особлива увага приділена характеристикам гібридного та креолізованого тексту, відтворенню медичної термінології та застосуванню перекладацьких трансформацій.

Ключові слова: медичний дискурс, художній текст, гібридний текст, креолізований текст, медична термінологія, перекладацькі трансформації.

UDC 811.133.1'255.4=161.2 : 801.73

G. Cherniyenko, maître de conférence
Université Nationale de Kiev (Ukraine)

LE RETOUR DU PETIT PRINCE

Dans l'article ci-joint il s'agit de la nécessité de l'analyse littéraire et traductologique du texte, de son herméneutique, avant sa traduction dont le but est de déterminer le style du dit texte, le choix du lexique thématique, la précision linguistique dans le choix des unités à traduire, de distinguer la modalité du texte, la connotation ou la voix du texte et les trois formes d'expression du contenu du texte.

Mots clés: analyse littéraire et traductologique du texte, le choix du lexique thématique, herméneutique du texte.

Antoine de Saint-Exupéry appartient à la génération dite éthique des écrivains français qui est représentée par telles grandes figures de la littérature française et mondiale comme A. Malraux, G. Bernanos, P. Claudel, J.-P. Sartre, A. Camus, F. Mauriac, J. Green, M. Tournier et autres. Dans leurs œuvres littéraires les écrivains de ce courant artistique reflettaient les problèmes de la civilisation contemporaine et tâchaient de trouver le dénouement de la profonde crise spirituelle dans laquelle étaient tombés les peuples de l'Europe la veille de la Seconde guerre mondiale et durant les années d'après guerre. Le monde dans lequel l'homme vit et évolue est cruel et son destin devient tragique, l'Autre n'est plus amical, l'homme est voué à la solitude et la peur devient son compagnon quotidien...

Antoine de Saint-Exupéry est né en 1900 dans une famille très noble, il a été le 3e enfant dans la famille de 5 enfants. Dès ses

petites années il s'intéresse à la technique, à douze ans il a fixé à sa bicyclette un drap pour en faire une bicyclette-aéroplane, à l'école il n'a pas été appliqué, toujours un élève irrégulier, il montrait déjà une espèce de génie. Sa famille l'appelait le Roi Soleil à cause de ses cheveux blonds et ses camarades l'appelait Pique-la-Lune pour son nez retroussé qui menaçait les étoiles. Toute sa vie il est resté un enfant prompt à inventer quelque nouveauté, à jamais il est entré dans la vie de ceux qui l'ont connu comme un ami tendre, attentif et fidèle, et ses lecteurs, il ne cesse de les attirer par la fraîcheur et l'honnêteté de son écriture par laquelle il réveille toujours les esprits endormis et jette une bouée de sauvetage à ceux qui ont perdu l'espoir. C'est son Credo spirituel.

Devenu majeur, il veut être officier de marine, la mer attirait toujours sa nature rêveuse, en 1918 il se présente au concours à l'Ecole Navale, un brillant succès en maths mais il rate la dissertation intitulée "Un Alsacien revient dans son village redevenu français. Racontez ses impressions". Il a écrit que comme il n'avait pas été à la guerre, il ne voulait pas mentir et inventer des idées sur les événements avec lesquels on ne plaisante pas, on lui donne 7 sur 20, le même pour la géographie et l'histoire.

Avec ses dons pour le dessin il entre avec facilité à l'Ecole des Beaux Arts, mais dans un an il quitte ses études, l'aviation naissante l'attire de plus en plus fort. A Paris Saint-Exupéry a beaucoup d'amis dans la haute société, mais il n'accepte pas le mode de vie de ceux-ci, il ne supporte pas les distractions quasi-intellectuelles des gens qui fréquentent des boîtes de nuit douteuses et leur vie de bohème. Partout et avant tout, il veut apprendre et améliorer la vie, pour ses idées certains le prenaient pour un communiste. Il cesse ses études à l'Ecole des Beaux Arts et s'inscrit dans le régiment aviateur. Mais l'aviation militaire l'accepte seulement comme pilote de réserve. C'est à 27 ans qu'il devient pilote de ligne dans l'aviation civile. Pendant ses vols il a subi plusieurs sévères accidents. Qu'il les ait survécus c'est un miracle! A un moment crucial de sa vie suite d'une commotion du cerveau il ne sent plus la douleur physique.

Au moment de la guerre il est déjà inapte aux vols suite de ses nombreuses fractures et commotions. Et c'est seulement grâce à sa volonté de fer et à son insistance que l'on l'admet aux vols. Il a été aimé

partout de ses amis pour son esprit rêveur, pour son intelligence et la cordialité. Il a disparu en 1944, son avion étant en panne d'essence, mais sa disparition rappelle la disparition de son personnage, le petit prince. On prétend aussi que son avion ait été attaqué par un grand admirateur de l'œuvre de Saint-Ex, un officier d'aviation allemande.

Le souci de bien expliquer le sens et la signification du testament spirituel de Saint-Exupéry qu'est son conte génial "Le Petit Prince" et qui pour beaucoup reste un mystère inextricable en préoccupant les têtes pensantes de ses énigmes depuis son apparition, pour transmettre le sens, la vérité et l'exactitude traductrice de ce texte extraordinaire, ou, comme l'on croît, de cet "Evangile" de Saint-Ex, on a risqué en partant du sens de l'original cette comparaison du texte de départ et du texte d'arrivée ou de la version ukrainienne.

Avant de procéder à la traduction du texte littéraire il faut apprendre à l'analyser ou à déchiffrer son contenu, surtout s'il s'agit des textes d'un aussi profond contenu philosophique/occulte dont est rempli ce conte superbe. Une analyse détaillée et précise multipliée par la connaissance des réalités socio-culturelles de deux langues élargit le choix des procédés stylistiques qui rendrait un texte traduit plus expressif et plus proche du texte initial. Pour ne pas commettre un faux sens dans une traduction il faut savoir déterminer le centre d'information de l'énoncé. Le choix du mot c'est un des problèmes les plus importants et les plus difficiles de la pratique traduisante, ainsi, dans la version ukrainienne du conte l'énoncé "Et, sur les indications du petit prince, j'ai dessiné cette planète-là" [Saint-Exupéry 1999, 31] est rendu par: "З розповіді маленького принца я намалював цю планету" [Сент-Екзюпері 1976, 22]. La modalité, la nouveauté ou le rhème de cet énoncé sont les mots intercalés "sur les indications du petit prince". Comme variantes on peut proposer: "Я намалював *my* планету зі слів (за свідченнями) маленького принца" ou "I, за вказівками маленького принца, я намалював *його* планету" puisque le rhème sur lequel porte l'attention de l'auteur dans l'ukrainien se met à la fin de la proposition.

Le substantif "indication", ayant le sens de l'action d'indiquer, reçoit une autre signification contextuelle, ou connotation, et a pour synonymes "mot", "parole", "relation", "témoignage", "renseignement", "impression", en ukrainien: "вказівки", "розвідь", "слово", "сві-

дчення", "враження". La phrase: "Mais le danger des baobabs est si peu connu et les risques courus par celui qui s'égarerait dans un astéroïde sont si considérables, que, pour une fois, je fais exception à ma réserve." [Saint-Exupéry 1999, 31] est traduite: "Але люди так мало знають, якої шкоди завдають баобаби, а небезпека для того, хто попав би на астероїд, від них така велика, що цього разу я роблю виняток і відходжу від своєї стриманості" [Сент-Екзюпері 1976, 22]. Il serait mieux qu'on ait traduit le Conditionnel présent du verbe *s'égarer* par le Futur en ukrainien qui peut aussi exprimer la modalité: "а небезпека для того, хто *nonade* (*нompansumъ, заблукas*)..."; la proposition: "je fais exception à ma réserve" est calquée, le substantif "réserve" dans le présent contexte a pour synonymes: "règle", "principe", "conviction", on pourrait traduire cette proposition: "поступаюсь своєю стриманістю/своїми принципами" ou par: "зраджую своєму переконанню" pour que cette proposition soit plus ukrainienne.

Le choix des procédés stylistiques se trouve en un lien étroit avec la polysémie du substantif français et avec des relations synonymiques en ukrainien. Le juste choix du mot comme de l'essentielle unité de la traduction et qui rend toute traduction correcte et exacte devient possible après l'acquisition des aptitudes à l'analyse littéraire et traductologique du texte, son herméneutique. Après avoir décortiqué et compris un texte on peut passer à son "assemblage", à la synthèse de ses conclusions – à la traduction surtout dans le cas des textes littéraires riches en tropes. Très souvent, outre la bonne connaissance des idées et des moyens d'expression du texte une riche imagination contribue à la traduction de qualité du texte littéraire ou philosophique/religieux. Parfois la capacité du traducteur d'entendre *la voix du texte* servira beaucoup plus que son érudition grammaticale ou son dictionnaire actif. Ladite *voix du texte* signale que le traducteur réussit à trouver le contact avec l'auteur et se guide déjà de ce "fil d'Ariane" qui le conduit le juste chemin des modalités textuelles. Or, la traduction ce n'est pas un acte mécanique qui se base sur la grammaire élémentaire, c'est un travail laborieux qui exige du temps, des connaissances, de l'intuition, du tact, de la culture générale, de l'amour pour son travail,

de l'assiduité et de la patience avec lesquels le traducteur organise son travail sur sa tâche.

Ce qui surprend d'abord le lecteur dans toute œuvre littéraire c'est son architectonique ou la composition externe, sa division en chapitres, fragments, alinéas, etc. Le contenu de toute œuvre littéraire, qui a trois formes d'expression, verbo-abstraite, visuelle (imagée) et émotionnelle (sensorielle), est le résultat de l'interaction de ces composantes du sens. La forme visuelle (pittoresque) de l'œuvre avec la forme verbo-langagière sont porteurs naturels du sens, la forme verbale de l'œuvre est secondaire par rapport à la forme émotionnelle qui est proprement parlant le but de toute œuvre littéraire.

Le conte "Le Petit Prince" comprend 27 chapitres et la conclusion de l'auteur et peut être comparé avec l'Evangile de Matthieu ayant 28 chapitres. Dans le chapitre 28: 6,7 l'Apôtre s'adresse aux croyants : "Venez, voyez le lieu où il était couché et allez promptement dire à ses disciples qu'il est ressuscité des morts" et la conclusion de Saint-Exupéry: "S'il vous arrive de passer par là [...] attendez juste un peu sous l'étoile! Si alors un enfant vient à vous, s'il rit, s'il a des cheveux d'or [...] écrivez-moi vite qu'il est revenu..." [Saint-Exupéry 1999, 72].

Le contenu de toute œuvre littéraire est émotionnellement marqué ce qui est conditionné par le mobile de l'œuvre elle-même ainsi que par la présence dans le psychisme de son créateur et de tout lecteur des constantes émotionnelles comme base de l'activité mentale et spirituelle. Les émotions comme des réactions dites sous-entendues accompagnent toute lecture de l'œuvre littéraire et toute compréhension du sens en partant du principe qu'il existe la notion d'une "fourchette" émotionnelle dans la perception du sens par la triade l'auteur – le traducteur – le lecteur vu la diversité de l'expérience émotionnelle individuelle de chacun. En cas du texte traduit c'est le traducteur qui canalise des émotions du lecteur et en est responsable. Le règlement des comptes entre l'auteur et le lecteur c'est la tâche de traducteur, c'est lui qui doit être neutre là, il faut éviter une "explosion émotionnelle", "ardent" – s'il s'agit de fortes émotions. Egalelement, le traducteur doit prendre en considération une expérience émotionnelle sociale de son lecteur, surtout si certaines images, traditions culturelles, nationales ou régionales, mœurs ou superstitions sont liés aux stéréotypes comportementaux concrets et

qui présentent des réactions stables. Le changement d'une réaction stable dans l'expérience émotionnelle du lecteur peut le " quereller " avec l'auteur et en résultat vouer l'œuvre de celui-ci à l'échec, la perdre, et c'est une grande perte pour notre culture surtout si l'auteur ne le mérite pas.

"Le Petit Prince" comme tout l'œuvre de Saint-Exupéry est écrit dans une langue spirituelle pareille à celle des Ecritures, qui reflète une expérience humaine de la dimension planétaire, "lucide et compréhensive", et adressée aux enfants. Dédicace à Léon Werth rappelle " Heureux les pauvres en esprit, car le royaume des cieux est à eux!", là il s'agit du sermon da la montagne (Matthieu, 5, 3 – 5; Luc, 6, 20–23) et: "...si vous ne devenez comme les petits enfants, vous n'entrerez pas dans le royaume des cieux." (Matthieu, 18, 3) – c'est ce commandement évangélique, qui exige d'être purs et naïfs comme le sont les enfants, guide le pilote dans sa vie. Etant contemporaine de l'auteur, la langue de son œuvre est profondément métaphorique comme la langue des Ecritures. Le conte est plein de ce "lait de la tendresse humaine" dont parle St Pierre dans la Première Epître des Actes des Apôtres. Le traducteur doit respecter cet aspect du texte, toute son attention doit être portée sur cette tâche étant donné que les images du conte se distinguent d'une certaine austérité occulte. Ainsi dans le chapitre I du conte qui peut être considéré comme *actualisateur d'attention* du lecteur le traducteur a changé l'ordre des mots de la première et de la deuxième propositions: "Lorsque j'avais six ans j'ai vu, une fois, une magnifique image, dans un livre sur la forêt vierge qui s'appelait *Histoires* vécues. Il a représenté un serpent boa qui avalait un fauve." [Saint-Exupéry 1999, 22] en les traduisant: "Коли мені було шість років, у книжці під назвою "Невигадані пригоди" – в ній розповідалося про тропічні ліси – я побачив якось незвичайний малюнок. На малюнку величезний удав ковтав якогось хижого звіра". [Сент-Екзюпері 1976; Saint-Exupéry 1999]. L'emploi de l'adverbe indéfini "якось" et de l'adjectif indéfini "якогось", qui précède le substantif "хижого звіра", rend cette traduction un peu lourde, ce qui ne correspond pas au langage d'enfant de six ans à qui le conte est destiné. Les mots intercalés " – в ній розповідалося про тропічні ліси – " la coupent et font encore plus compliquée, la

traduction antonymique du participe passé "vécues" – "невигадані" ayant une connotation négative plus forte que chez l'auteur souligne encore plus l'effet négatif de ces deux propositions, on pourrait traduire "vécues" et comme "réelles, vraies, véridiques" sans recours à l'antonyme un peu encombrant le texte. L'exupéryenne "forêt vierge" est plutôt "vierge" que "tropicale", elle porte l'idée de pudeur, d'inexploré, enfin d'édénique. Le dessin de serpent boa qui est inclus dans le conte exprime une idée dite éternelle de la confrontation du bien et du mal qui continue toujours, or, à un sens "éternel", il serait logique d'utiliser le présent du verbe "avaler". La conclusion: si un texte de départ permet de garder l'ordre et la signification des mots voulus par l'auteur, il faut le respecter et le reproduire équitablement dans le texte cible. Comme variante on peut proposer la traduction plus proche de l'original: "Колись давно, коли мені було шість років, я побачив неймовірну картинку в книзі про незайманий ліс. Книга називалася "Правдиві оповідання". На картинці був намальований удав, що ковтає хижака". En respectant l'âge du destinataire du conte on recommanderait de couper la *longue proposition française* pour faciliter le contact du jeune lecteur avec l'auteur et son texte.

L'apparition du serpent boa au début du conte, dans le chapitre I, prévient le lecteur contre un très grand danger, c'est le danger de la mort subite, causée par la présence dans le texte du Serpent, opposant éternel de l'Homme, incarnation du Satan, représentant du Mal, la sagesse transmise par le serpent jaune au milieu de la nuit où le petit bonhomme est tombé sur la Terre dans le XVIIe chapitre (il se peut qu'il s'agit d'une vipère sablonneuse de l'espèce échide carénée (*echis carinatus*) qui est extrêmement dangereuse avec son poison mortel) agit comme une loi incontournable de la vie pécheresse des gens d'où l'inévitableté de la mort: les paroles de serpent: "Celui que je touche, je le rends à la terre dont il est sorti" [Saint-Exupéry 1999, 53] rappelle les vers de la Genèse contenant l'idée du péché originel – "tu es poussière et à la poussière tu retourneras. " (Gn, 3 :19), dans la version ukrainienne nous avons: "Торкнувшись когось, я повертаю його землі, з якої він вийшов" [Сент-Екзюпері 1976, 58, 59], il serait plus exact: "Той, до кого я торкаюся, повертається в землю, з якої він походить". La vérité

sur l'origine de l'âme: "Mais tu es pur et tu viens de l'étoile..." [Saint-Exupéry 1999, 53] est rendu par: "Але ти невинний і прибув із зірки..." [Сент-Екзюпері, 59] – au lieu de l'adjectif "innocent" (naïf, candide) il serait mieux que le traducteur garde l'exupéryen "pur" puisque le petit prince n'est pas naïf, mais pur: "Але ти – чистий, бо прибув з зірки..." Si on est pur, on connaît le secret des choses, on est protégé contre le péché, toutes les énigmes de la nature s'ouvrent au pur et on les apprend toutes. Voilà pourquoi le petit prince sait au juste où se trouve *l'eau (la manne céleste?)* qui les sauvera, il y amène le pilote et lui sauve la vie.

En général la traduction de Jalovskyi A. est réussie malgré quelques subtilités qui ont passé inaperçues par le traducteur. D'autres traducteurs comme A. Perepadia, L. Kononovitch, Y. Guerman ont présenté leur vision traductrice de ce texte génial au lecteur ukrainien en l'exécutant aussi exactement qu'ils le comprenaient ou aimaient son sens ce qui prouve que l'intérêt à ce texte n'affaiblit pas malgré l'âge de 70 ans qui ont écoulés depuis sa première publication en 1943.

Quant au sens herméneutique du conte le retour du petit prince sur sa planète se fait "à l'aide" du serpent qui doit le piquer, le faire mourir c'est l'achèvement du cercle ininterrompu du cycle des incarnations "vie-mort-vie"... Après avoir acquis une expérience de sept mondes, "sept péchés mortels" selon l'auteur, cette âme en errance revient chez elle dans une autre qualité, assagie, calmée, libérée, elle reprend sa grandeur face à la mort inévitable.

Dans le chapitre I où il s'agit de la "forêt vierge" ou de l'âme qui ne connaît pas le Mal le serpent boa symbolise la rude force physique, la menace, le danger, la satiéte du plus fort et son indifférence par rapport au plus faible, physiquement ou mentalement, satisfaits ses désirs charnels, le Mal dort en digérant un géant avalé, un géant qui s'avère moins rusé ou moins lâche et pour cette raison vulnérable, un géant inutile ayant de la force mais ne sachant où et comment l'appliquer; c'est la loi de la jungle qui, hélas, agit dans la société humaine: survit celui qui a su dépasser son prochain. Aucune compréhension mutuelle, "le chapeau", c'est ma médiocrité, l'indifférence des personnes raisonnables ou même un esprit inculte. D'autre part, si on vit dans la jungle on doit apprendre sa loi et se tenir aux aguets, c'est-à dire s'enfuir ou faire face à

l'adversaire. Etre avalé par un boa quoi qu'il symbolise est toujours dangereux. Un géant sans esprit devient inutile comme connaissance sans application... D'une manière générale le serpent reste un des plus anciens et mystérieux symboles qui depuis l'apparition de l'homme est son rival éternel et son opposé et qui incarne la double nature de l'âme humaine. Si on retourne aux sources, en sanscrit le mot même *sanscrit* signifie en même temps *éléphant* et *serpent!* Le serpent Ouroboros, qui se mord par la queue, est en transmutation éternelle de mort en vie (comparez: sanscrit – circonférence – cerveau – cercle) et reflète un des grands principes occultes des croyances humaines. Alors on peut admettre que Saint-Exupéry ait employé consciemment cette métaphore dans le conte.

Dans le chapitre XXV nous lisons: "Les hommes, dit le petit prince, ils s'enfournent dans les rapides mais ils ne savent plus ce qu'ils cherchent. Alors ils s'agitent et tournent en rond..." [Saint-Exupéry 1999, 64] dans la version ukrainienne nous avons: "Люди набиваються у швидкі поїзди, але вони вже не знають, що шукати, – сказав маленький принц. – Тому вони метушаться і крутяться то сюди, то туди ... I додав: – Усе це пусте..." [Сент-Екзюпері, 78]. Voilà l'expression de la même idée. Le sens dans lequel on doit évoluer est perdu, on sent qu'on doit mouvoir puisque l'arrêt c'est la mort mais la direction est perdue et l'axe homéostatique ou l'équilibre est rompu et on ne sait plus où aller. Revenir sur sa planète pour cultiver l'unique fleur au monde? Il faut l'avoir et, surtout, il faut l'aimer à ce point pour au nom de cette noble idée passer par la porte infernale – la mort. Comment échapper à ce néant pire que la mort même, comment apprendre à discerner le vrai du faux? C'est justement de ce danger que nous avertit l'écrivain dans son conte.

La dernière et fatale rencontre du petit prince avec le serpent se fait dans le chapitre XXVI, cette nuit l'astéroïde B-612, duquel il est venu, passe au-dessus du désert où il est tombé, c'est le moment ou non. Ou plutôt il devra attendre encore une année pour revoir la lumière de son étoile ce qui présente aussi un danger puisque le temps a la capacité d'effacer de la mémoire beaucoup de choses... La décision est prise après sa visite de sept mondes, métamorphosé, il en revient dans une autre qualité, il a appris à omettre les choses secondaires et insignifiantes, comme les petites lubies de sa fleur, il estimera à leur juste valeur d'autres qualités qui présentent une

véritable richesse pour une âme qui s'est aventurée dans sept cieux et en revient libre et prête à aimer. Le dernier obstacle, la peur de la mort, il la vainc puisque la peur est nulle si le goût à la vie n'est pas trouvé dans les mondes visités et s'il s'agit de trouver le retour chez soi. Autrement, il aurait péri noyé parmi les habitants de la Terre dans les vices humains tels qu'ils ont été vus par le pilote. N'étaient-ils pas déjà morts avec leurs fausses idées et leurs vains devoirs? Et Saint-Exupéry ne sentait-il pas déjà sa propre mort le guetter?

Le conte à deux personnages au premier coup d'œil est très densément peuplé et tous les habitants de tous les cieux visités par le petit prince ne veulent qu'une chose – briser leur solitude et être compris. La solitude disiez-vous? Ou, peut-être, l'égoïsme et avec ça tous les vices humains?

L'astéroïde 325 était habité par un roi qui incarne l'absolutisme, il veut des sujets pour régner, son isolation est volontaire, il ne cède en rien devant ses principes – ordonner est devenu son credo lapidaire. Il souffre privé des sujets!

Un autre vice, la vanité, comme dans un cercle d'Enfer chez Dante, le vaniteux a disparu tout entier dans son vice qu'il ne voit plus personne et seulement la venue du petit prince, de l'avatar ou de l'ange, qui ne peut pas rester *inaperçue* le fait remarquer une âme vivante. Gare aux vaniteux, ils ne voient pas en nous qu'un miroir qui leur rend leur reflet...

Le buveur qui incarne la voracité, a plié les ailes, il boit de honte, de peur ou de paresse, irresponsable de sa vie il mourra sans laisser de trace dans la bonne mémoire des gens. Dieu merci, cette ivrogne n'est pas agressive, mais on ne sait jamais... C'est une maladie et un vice à la fois...

Un autre égoïste, ce sacré businessman! Encore un écart de la norme, intoxiqué de travail, très souvent son travail est inutile, parce qu'on doit consacrer sa vie au bien du prochain, contrairement on tomberait dans la vacuité existentielle. Ayons de la bonté au cœur, restons un peu enfants et nous verrons la beauté des étoiles qui brillent au lieu de les placer en banque!

Sur la cinquième planète, l'allumeur de réverbères. Faisons attention aux réverbères s'il y a ce qu'on doit éclairer! Si tout est

brouillé, ni un, ni même une armée d'allumeurs avec leurs réverbères ne nous seraient nécessaires! Gardons-nous du travail inutile et qui nous fait perdre le temps!

Un bonhomme qui se croit savant, un géographe, avec son bureau et ses gros livres occupe la sixième planète. "Ce qui compte pour nous c'est la montagne. Elle ne change pas" [Saint-Exupéry 1999, 51]. Les fleurs et la beauté sont précaires et inutiles selon lui, son idée de stabilité est "éphémère" puisqu'elle ne mène nulle part, une science pareille risque de rester sans application. Combien sont nombreuses les obligations quasi-savantes des scientifiques qui s'y prennent!

Les yeux du petit prince s'ouvrent, il commence à apprécier les gens sous leur véritable signification, il "sépare déjà le bon grain de l'ivraie"! Parmi les habitants des mondes visités il n'y a personne avec qui il aurait pu se perfectionner, seul le pilote, qui est solitaire comme lui, pourrait devenir son ami quoique par moments il se conduise comme une grande personne et mesure les choses avec leur mesure, toutes ses idées sont connues au petit prince tandis que la Fleur (sa femme Consuelo) est restée mystérieuse, c'est elle qui, étant la plénitude du monde passé, présent et futur, incarne la transcendance pour l'homme qui l'aime.

Au sens philosophique le petit prince peut incarner le commencement masculin qui tend à s'unir avec la monade maternelle, le commencement éternellement féminin, puisque, unis, ils donneront naissance aux nouvelles qualités, aux nouveaux mondes... tels que le Créateur les a toujours désirés...

Dans son premier mouvement de regret, sa fleur est restée seule, le petit prince part. Il commence à comprendre le sens de la vie: les hommes sont séparés non seulement par la distance mais aussi par leur rapport les uns aux autres.

"La septième planète fut donc la Terre" [Saint-Exupéry 1999, 51]. Peuplée par les multitudes qui vivent sur les planètes mentionnées plus tôt ça faisait environ deux milliards de grandes personnes. Combien d'amis pour le petit prince qui a risqué de quitter sa planète pour se trouver un! En avait-il besoin tels qu'ils les ait vus ayant une telle rose-ipséité?

Vient ensuite le chapitre XIX avec la vérité sur les hommes. Si on monte sur la plus haute montagne qui soit pour y trouver des amis on

n'entend qu'un écho: "Qui êtes-vous?.. Qui êtes-vous? Qui êtes-vous?" Les hommes ont une drôle d'habitude de répéter une question qu'on leur pose au lieu de l'entendre.

Il s'est mis en route et il est venu dans le jardin fleuri de roses. Elles étaient toutes comme sa rose et lui répondaient en chœur comme une seule. D'abord, il n'a pas compris que, privées d'individualité, ces "brebis" étaient conditionnées. Il s'imagine comment sa rose qui se croyait unique au monde serait désolée que ferait même semblant de mourir "pour échapper au ridicule" et pour prouver son exception de la règle, c'est-à-dire son caractère extraordinaire ou son *ipséité* et, "couché dans l'herbe, le petit prince pleura..." [Saint-Exupéry 1999, 56] du désespoir.

"C'est alors qu'apparut le renard." [Saint-Exupéry 1999, 56] C'est la nature même qui sous la forme du renard, d'un chasseur rusé mais aussi *solitaire* comme lui, répond au petit prince, l'appelle pour sauver, qui lui souffle sa parole de la sagesse. Que veut dire "apprivoiser?" Apprivoiser c'est apprendre à son prochain à aimer et l'aimer à son tour. "Le petit prince ne renonçait jamais à une question, une fois qu'il l'avait posée" [Saint-Exupéry 1999, 33]. Ou l'auteur lui-même qui convoite la vérité et qui risque de disparaître dans le vide sableux, et le petit prince ou son subconscient, son commencement masculin fait tout son possible pour s'arracher des pattes de l'univers indifférent et hostile pour lequel le destin de l'homme n'est qu'un grain de sable. On a trouvé au milieu du *désert humain*, entre la vie et la mort, cette *eau vivante*, on a trouvé le sens de la vie, il est en amour, averti, on échappera aux *baobabs*, on saura protéger et garder la Fleur de son âme !

Conclusion: afin de réussir une traduction d'un texte littéraire aussi simple au premier abord et si compliqué dans son contenu qu'est "Le Petit Prince", pour que la traduction rayonne dans la plénitude de l'unité de son sens et de sa forme, il faut que tout traducteur pratiquant ait la capacité à l'analyse littéraire et traductologique de l'œuvre et à la synthèse des résultats de ses recherches comme éléments de base de la traduction qui possède les qualités de l'original voulues par son créateur.

LITTÉRATURE

1. *Де Сент-Екзюпері А.* Маленький принц / А. де Сент-Екзюпері. – К.: Вид-во ЦК ЛКСМУ "Молодь", 1976.
2. *Коптілов В.* Теорія і практика перекладу / В. Коптілов. – К: Югіверс, 2003.
3. *Партико З.В.* Загальне редактування: нормативні основи / З.В. Партико. – Л: ВФ "Афіша", 2011.
4. *Пашко Л.А.* Повернення маленького принца / Л.А. Пашко. – К: КНТ, 2004.
5. *Різун В.В.* Літературне редактування / В.В. Різун. – К: "Либідь ", 1996.
6. *Berman A.* L'épreuve de l'étranger / A. Berman. – Paris : Gallimard, 1984.
7. *De Saint-Exupéry A.* Le Petit Prince. – Paris: Gallimard, 1999.
8. *Larbaud V.* Sous l'invocation de Saint Jérôme / V. Larbaud. – Paris : Gallimard, 1997.
9. *Spitzer L.* Etudes de style. / L. Spitzer. – Paris : Gallimard, 1970.

Стаття надійшла до редакції 21.11.13

G. Cherniyenko, associate professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine)

Return of the Little Prince

The article "Return of the Little Prince" is dedicated to the problems of the literary and translational analysis, hermeneutics of the text before his translation into the foreign language, choice of the thematic vocabulary, determination of his style and modality – voice of the text, his architectonics, three forms of the expression of the content.

Key words: literary and translational analysis of the text, choice of the thematic vocabulary, voice of the text.

Г. В. Черниенко, доц.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко (Украина)

Возвращение Маленького принца

В статье "Возвращение Маленького принца" идет речь о необходимости литературного и переводческого анализа художественного текста, исследовании герменевтики текста перед его переводом на целевой язык с целью определения стиля текста, выбора тематической лексики, воспроизведения модальности данного текста – его голоса, композиции данного текста, его архитектоники, трех форм выражения содержания.

Ключевые слова: литературный и переводческий анализ художественного текста, выбор тематической лексики, голос текста.

Г. В. Чернісюко, доц.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка (Україна)

Повернення Маленького принца

В статті "Повернення Маленького принца" йдеться про потребу літературного та перекладацького аналізу художнього тексту, дослідження герменевтики тексту перед його перекладом на цільову мову з метою визначення стилю тексту, вибору тематичної лексики, відтворення модальності названого тексту – голосу тексту, композиції тексту, його архітектоніки, трьох форм вираження змісту.

Ключові слова: літературний та перекладацький аналіз художнього тексту, вибір.

UDC 81'255.4(44)

V. Kyrylova, doctorante

Université nationale Taras Chevtchenko de Kiev (Ukraine)

LA POÉTICITÉ UKRAINIENNE DANS LA STYLISTIQUE DE MYKHAILO KOTSIUBYNISKY ET SA REPRODUCTION DANS LA TRADUCTION FRANÇAISE

L'article est dédié à la recherche des particularités de reproduction de la méthode artistique et de la stylistique de M. Kotsiubinsky dans les traductions d'Emile Kruba. On analyse les techniques les plus répandues qui servent à garder la poéticité ukrainienne et la couleur locale de la nouvelle "Тіні забутих предків" dans la traduction française "Les Ombres des ancêtres disparus".

Mots-clés: la langue, la culture, le système de signes, la stylistique, la poéticité ukrainienne, la traduction française

La langue n'est pas seulement le moyen principal de communication et de l'expression de la pensée, mais aussi celui de l'accumulation des connaissances culturelles. La langue est un système complexe de signes, qui sert à transmettre, à conserver, à utiliser et à transformer l'information. À côté de la langue en tant que système sémiotique de signe se pose la culture, où l'information sociale est codée. Youri Lotman estime que la culture est "un univers symbolique", car certains de ces éléments peuvent acquérir une signification ethnique particulière et devenir symboles des peuples [Лотман 1971, 228]. Ces symboles codés dans la prose ukrainienne présente l'objet d'étude de cet article.

Comme le souligne Vladimir Vorobiev, le caractère national de la culture comme "l'invariant culturel" ne rejette pas, mais, au contraire, prévoit l'interaction des langues et des cultures différentes, leur enrichissement mutuel jusqu'à la formation d'une "base fondamentale" cohérente – de la culture du monde, du progrès humain [Бороб'єв 2006, 15]. La culture en tant que la création populaire, est nationale, et ce n'est qu'à travers la langue que les gens peuvent contribuer à la richesse culturelle, classique et contemporaine. C'est inévitable que la personne forme "une vision du monde" déterminée, y compris la vision culturelle, sous l'influence de la langue, du système de ses unités, qui se trouvent en certain rapport.

"Pendant l'apprentissage de la langue étrangère, – soulignent E. Vereshchagin et V. Kostomarov, – on cherche, surtout, à maîtriser de plus d'un moyen de communication. Pourtant, la maîtrise d'une langue implique en même temps la pénétration à une nouvelle culture nationale, dont la personne obtient une grande richesse spirituelle, que la langue étudiée protège" [Верещагин, Костомаров 1990, 4].

L'analyse de la nouvelle de M. Kotsiubynsky *"Tini забутих предків"* qui est le matériel de notre étude du point de vue de l'empreinte de la culture ukrainienne présente l'actualité de notre travail dont le but est d'analyser les particularités de la reproduction d'expression artistique exceptionnelle de l'écrivain ukrainien dans la traduction française d'Emile Kruba, qui était faite dans la deuxième partie de XX siècle et qui garde **la poéticité ukrainienne** et "l'âme du peuple" (d'après W. Humboldt).

L'art du célèbre écrivain ukrainien est répandu hors de la patrie grâce aux traductions de ses œuvres par les traducteurs suivants: M. Skrypnyk, A. Berngard, A. Mystezkyi, G. Gouralsky, A. Mykytiak, G. Androucychyn, M. Giambol (en anglais), J. Mercadé, E. Kruba (en français), H. Borysiuk (en espagnol) etc., faites en périodes différentes. L'intérêt pour les œuvres du classique ukrainien trouve aussi son reflet dans l'étude scientifique d'Emile Kruba "Mychajlo Kocjubyns'kyj (1864–1913) et la prose ukrainienne de son temps", où le traducteur français prête l'attention à l'aspect linguistique et stylistique du langage de l'écrivain ukrainien. Emile Kruba a été impressionné par la richesse, la couleur de la langue, la mélodité du style de l'artiste ukrainien. Son désir de montrer la culture ukrainienne aux lecteurs

français est réalisé dans sa propre traduction de la nouvelle "Les Ombres des ancêtres disparus" de Mykhailo Kotsiubynsky.

Il est à noter que les travaux de recherche d'Emile Kruba, comme le chercheur en littérature et le traducteur, couvre un héritage considérable, consacré à l'art des écrivains ukrainiens fin du XIX – début du XXe siècle. Après avoir soutenu sa thèse de doctorat en 1974 à la Sorbonne à Paris, il a continué à étudier la culture ukrainienne et il a incarné son intérêt scientifique dans le travail "La renaissance nationale et culturelle en Ukraine de 1917 aux années 1930". En tant que traducteur, Emile Kruba a fait connaître au lecteur français les œuvres de Kotsiubynsky, Franko, Khvyliovyi. Ainsi, en 1966 le vers d'Ivan Franko "Les maçons" ("Каменярі") est sorti en traduction française d'Emile Kruba, et en 1971 les nouvelles de M. Kotsiubynsky "Un Duel", "Sur le rocher", "Les fleurs de pommier", "Il arrive", "Intermezzo", "Inscrit dans le livre de la vie", "Les Ombres des ancêtres disparus" sont publiées. L'élaboration des relations ukrainiennes et françaises se développait aussi grâce au travail du professeur à l'Université National Taras Chevtchenko de Kiev, où de 1963 jusqu'à l'année 1968 il enseignait la langue et la littérature française, la pratique de traduction.

En considérant plusieurs ouvrages d'Emile Kruba , consacrés à la recherche des œuvres d'art des écrivains différents, il est particulièrement important, que le traducteur a choisi le style de M.Kotsiubynsky et qu'il a fait pour son but la préservation des réalias-symboles, la couleur locale des Carpates, des traditions folklores ukrainiennes du peuple en abondance présentés dans la nouvelle "*Les Ombres des ancêtres disparus*".

Ainsi, l'**objectif** de notre travail est la clarification des techniques principales de traduction, appliquées par Emile Kruba dans sa traduction "*Les Ombres des ancêtres disparus*", qui servent à la reproduction de la méthode artistique et à la stylistique de M. Kotsiubynsky dans la traduction de la nouvelle, qui consiste en magnifique combinaison des principes mythopoétiques avec l'impressionnisme psychologique.

Il est à noter que le trope comme un attribut de la langue artistique en générale ainsi comme un élément d'un texte concret est un composant du **système de signes** auquel la littérature artistique

appartienne. Le trope, surtout la métaphore, est associatif à la poésie et à la langue poétique. Les chercheurs signalent que la poésie a une tendance à la métaphore, car "la métaphore est organiquement liée à la vue poétique du monde" (d'après N. Aroutyunova). Dans la prose les tropes d'auteur peuvent jouer un rôle important dans la poétisation de la prose, surtout si l'auteur utilise largement les tropes dans son oeuvre. Sous la **poétisation** de la prose nous comprenons un principe de l'organisation du texte en prose qui inclu l'utilisation de certains méthodes, qui contribuent à l'actualisation des signes principaux de la langue poétique dans l'oeuvre en prose. "Comment **la poéticité** se manifeste-t-elle? En ceci, que le mot soit ressenti [...] non comme simple substitut de l'objet nommé [...], que les mots [...], leur signification, [...] ne sont pas des indices de la réalité, mais possèdent leur propre poids et leur propre valeur" [Jakobson 1973, 124].

Il est évident que le lexique joue un rôle décisif dans l'organisation de la structure du texte et devient un élément de la poétisation. La poétisation de la vie quotidienne et du monde intérieur du peuple houtsoule est un moyen stylistique que nous considérons comme principal dans la nouvelle de M. Kotsiubynsky "Les Ombres des ancêtres disparus".

Tout d'abord, la vie des Carpates impressionnait Kotsiubynsky par sa magie, il étudie avec passion la vie des houtsouls, les noms des plantes, il était pris par l'esprit de la nature des montagnes. L'écrivain voulait montrer les Carpates comme un côté mystérieux, une petite île avec son unique monde qui n'était pareille à aucune d'autres. En même temps l'artiste avait la tentative de pénétrer dans l'âme humaine y compris dans sa psychique, son intérieur spirituel, en trouvant de moyens artistiques extraordinaires pour ouvrir le monde intérieur de ses héros [Кузнецов, Орлик 1990, 126–129].

Le devoir du traducteur n'est pas facile, car il lui faut reproduire avec du talent de peintre tous les détails d'un paysage impressioniste, où sont présentés tels éléments littéraires de composition comme: la perspective, l'éclairage spécial, l'expressivité des images:

"Звідси дивився на гори, близькі і далекі верхи, що голубіли на небі, на смерекові чорні ліси, з іх синім диханням, на ясну зелень царинок, що, мов дзеркала, блищають в рамках дерев. Під ним вдалини кипів холодний Черемош". [Коцюбинський 1977, 416] / *"De là, il regardait les montagnes, les sommets rapprochés et*

éloignés, qui se détachaient en bleu clair sur le ciel, les forêts de pins noires avec leur haleine violette, les taches vert clair des parcs, qui brillaient comme des miroirs encadrés dans les arbres. En dessous, dans le vallon, bouillonait le Tchérémoché aux eaux glaciales" [Kotsioubynsky 1971, 13].

Emile Kruba choisit scrupuleusement les moyens d'expressivité pour préserver dans sa traduction les descriptions juteuses de la nature. Ainsi, par exemple, les métaphores, les épithètes, les oxymores, les termes de couleurs trouvent leurs équivalents français (*les forêts de pins noires avec leur haleine violette; les taches vert clair des parcs, qui brillaient comme des miroirs encadrés dans les arbres; bouillonait le Tchérémoché aux eaux glaciales*). Quoique la langue française a le verbe *bleuir* (синіти), mais sa signification (*blémir, pâlîr – бліднити, мертвіти*) se différencie complètement du sens de l'original ("голубіти"). C'est pourquoi nous justifions le choix d'Emile Kruba, qui se sert de la traduction descriptive sans dévier le sens du mot-source, et en même temps il crée l'espace pour l'imagination du lecteur français. On considère également l'expressivité (*le Tchérémoché aux eaux glaciales* – au lieu de – *холодний Черемош*), qui compense certaines pertes stylistiques de la traduction.

La nature entre dans l'âme d'un houtsoul avec des sons magiques, des images merveilleux, par lesquels il désigne ses phénomènes, sa flore et sa faune. L'âme humaine à son tour rend la beauté à la nature en ses chansons. La beauté de l'amour des héros principaux de la nouvelle est accompagnée par les chansons: on croirait entendre la floyar jouée par Ivanko et les chansons populaires chantées par Maritchka.

*Ой прибігла з полонинки
Білая овечка –
Люблю тебе, файнa любко,
Та й твої словечка...*
[Коцюбинський 2013, 39]

*Ой кувала ми зозулька та
й коло помічка.
А хто ісклав співаночку?
Йванкова Марічка.*
[Коцюбинський 2013, 39]

*De la prairie est accourue
Ma belle et blanche agnelle,
Je t'aime, ma douce chéri,
Ta parole est de miel...*
[Kotsioubynsky 1971, 26]

*Un petit coucou a chanté
pour moi près de l'étang
Qui en fit une chanson?
Maritchka qui aime Ivan.*
[Kotsioubynsky 1971, 27]

La reproduction de **la forme poétique** de la chanson populaire ukrainienne exige du traducteur un talent de poète, qui, sans doute, se révèle dans la traduction poétique d'Emile Kruba. Néanmoins, quoique le traducteur tente de garder le rhyme, les ajouts lexiques détruisent la mélodie de l'original. Il est à noter que la divergence des moyens linguistiques du français et de l'ukrainien n'a pas donné au traducteur la possibilité de reproduire entièrement la chanson, car les suffixes diminutifs, qui créent le rythme musical et la rime de la chanson ukrainienne, sont absents dans la langue cible. Comparons : *зозулька* – *un petit coucou* (*маленька зозуля*), *помічок* – *l'étang* (*ставок*), *співаночка* – *une chanson* (*нісня*), *Йванко* – *Іван*, *словечка* – *parole* (*слова*), *полонинка* – *la prairie* (*прерія*), *овечка* – *agnelle* (*вівця*).

Les moyens d'expression de la langue ukrainienne permettent d'exprimer les sentiments avec une expressivité exceptionnelle et la tendresse. Bien que la langue française ne cède pas son expressivité, nous pouvons tout de même considérer l'absence de suffixes diminutifs, qui sont en abondance dans le langage des personnages de la nouvelle de Kotsiubynsky: "Вони робили собі курбало у потоці, глибоке місце, і, роздягшиесь, боявались в нім, як двоє лісних звірят, що не знають, що таке сором" [Коцюбинський 1977, 423]. / "Ils se creusaient un nid dans le torrent, un trou profond et, après s'être déshabillés, ils s'ébattaient dedans, comme deux jeunes bêtes de la forêt, qui ignorent la honte" [Kotsioubynsky 1971, 23].

Compte tenu de l'absence d'équivalents français, le traducteur Emile Kruba utilise l'adaptation pragmatique à la norme de la langue cible en préservant l'intention principale de l'auteur – transmettre les sentiments de tendresse exceptionnelle prononcés en relation d'Ivan et Maritchka, leur sincérité, qui ressemblent aux *jeunes bêtes de la forêt* ("звірятки"). S'appuyant sur la norme linguistique, le traducteur français trouve les analogues des dénominations affectives ukrainiennes, qui appartiennent à l'autre registre stylistique (*любчику* – *mon cheri*, *моє солодашко* – *ma très douce*, *файні любко* – *ma douce chéri*). Ainsi les mots *любчик*, *любка* appartiennent au style familier, et le mot *файній* aux dialectismes. La stylistique française propose les variants suivants des dénominations tendres: *mon chou*,

ma biche, mon petit rat etc. Cependant elles posséderaient plutôt un sens péjoratif dans la traduction. En contrepartie Emile Kruba propose les unités neutres *mon chéri, ma douce chéri*, et la traduction littéraire *ma très douce* pour *солодащко* qui, à notre avis, sont conformes à la fonction esthétique de l'original.

La douleur et les souffrances prononcées par les héros, leur bonheur et leur passion, sont accompagnés par le jeu de trembita: "*I втретє затрембітала трембіта про смерть в самотній хаті на високій кичері*" [Коцюбинський 1977, 422]. "*Трембіти плакали під вікном*" [Коцюбинський 1977, 462]. "*Під вікнами сумно ридали трембіти*" [Коцюбинський 1977, 465]. / "*Les trembitas pleuraient sous la fenêtre*" [Kotsioubynsky 1971, 86]. "*Sous les fenêtres, les trembitas sanglotaient tristement*" [Kotsioubynsky 1971, 91].

La reproduction des métaphores est importante pour la comprehension de *trembita* comme un symbole en tradition ukrainienne, car avec l'aide des métaphores la trembita devient un participant réel des événements de la nouvelle et le porte-parole de l'esprit houtsoule. Le traducteur fait connaître au lecteur l'instrument ukrainien en transcrivant le mot "*трембіта*" y ajoutant la description (rénomination combinée): "Autant qu'il s'en souvenait, la trembita (Trompette houtsoule en bois de trois mètres de long environ) s'était déjà fait entendre deux fois près de la maison...". A partir du nom de l'instrument est formé le verbe "*трембітаму*", qui n'a pas d'équivalents dans la langue française, alors le traducteur E. Kruba l'explique d'après le contexte: "*Et pour la troisième fois, on entendit sonner la trembita pour annoncer la mort dans la chaumière solitaire sur la haute montagne chauve*" [Kotsioubynsky 1971, 22].

Comme le verbe "*трембітаму*", qui est un dérivé d'origine de "*трембіта*", a le double signification – "*грати на трембіті*", "*оповіщати*" [Словник української мови 1979, 242] – dans la traduction il est exprimé par les verbes *entendre sonner* et *annoncer*.

Ayant pour le but de plonger le lecteur français dans l'atmosphère de la beauté et du mystère, de la tristesse et de l'anxiété, de la joie et de l'amour, le traducteur restitue en filigrance le pittoresque paysage des Carpates, en préservant la palette des couleurs du style de l'auteur dans la langue française:

"З-за галузки смереки виглядали зажурені гори, напоєні сумом тіней од хмар, що все стирали бліду усмішку царинок" [Коцюбинський 1977, 418]. / "De derrière un branche d'épicéa, pouvait apercevoir les monts attristés, envés du chagrin répandu par les ombres des nuages, qui effaçaient sans arrêt le sourire pâle des parcs" [Kotsioubynsky 1971, 16]; "Ніжно дзвеніла над ним хвоя смерек, змішившись з шумом ріки, сонце наляло злотом глибоку долину, зазелено трави, десь курився синій димок од ватри, з-за Ігриця оксамитовим гулом котився грім" [Коцюбинський 1977, 419]. / "Au-dessus de lui, les aiguilles de pins faisaient entendre un doux tintement qui se mêlait au bruit de la rivière, le soleil avait rempli d'or la profonde vallée, verdi les herbes, la fumée bleue d'un feu de bois montait quelque part, et le tonnerre avec grondement véloutéde l'autre côté de l'Ithrets" [Kotsioubynsky 1971, 17].

Alors, nous pouvons constater, que les indices de la **poétisation** sont les unités verbales comportant un traditionnel fond culturel de l'histoire et de la littérature ukrainienne, dont la sémantique historique se réalise dans l'oeuvre littéraire (*l'âme, la trembita, les Carpates etc.*). Les images se révèlent dans l'utilisation des figures de style, tels que: la métaphore, l'oxymore, la comparaison, le symbole, l'euphémisme, l'allitération etc. Le style de la nouvelle présente l'union du registre soutenu avec du registre familier. C'est-à-dire l'auteur crée les images de vrais personnages par leurs dialogues avec l'utilisation du language parlé et des dialectismes houtsoules, qui chantent les chansons très émouvantes. En même temps l'écrivain poétise les réalias quotidiennes, les symboles significatifs pour la tradition ukrainienne, la beauté des Carpates, dont la **poéticité ukrainienne** se manifeste.

Ainsi, le traducteur Emile Kruba essaye de reproduire finement chaque détail de l'oeuvre: de la nature des Carpates, des motives folklores, des caractères des personnages, de la psychologie des héros, des réalias-symboles, des néologismes d'auteur, en préservant dans sa traduction la diversité des moyens expressifs et de la couleur locale. Tout cela apporte une contribution indéniable à la préservation des trésors culturels ukrainiens dans la culture mondiale impliquant d'autres cultures à l'enrichissement littéraire, linguistique et esthétique.

LITTÉRATURE

1. *Верещагин Е.М.*, Язык и культура: Лингвострановедение в преподавании рус. яз. как иностранного: Метод. руководство / Е. М. Верещагин, В. Г. Костомаров. – М.: Рус. яз., 1990.
2. *Воробьев В.В.* Лингвокультурология / В.В. Воробьев – М.: Издательство Российского университета дружбы народов, 2006.
3. *Лотман Ю.М.* О двух моделях коммуникации в системе культуры // *Semeiotike* / Ю.М. Лотман – Тарту, 1971. – № 6.
4. *Коцюбинський М.М.* Вибрані твори. Повісті та оповідання / М.М. Коцюбинський – К.: Дніпро, 1977
5. *Коцюбинський М.М.* Тіні забутих предків: повість, оповідання / М.М. Коцюбинський ; передмова і коментарі Кузнецов Ю. – Харків: Філіо, 2013.
6. *Лотман Ю.М.* О двух моделях коммуникации в системе культуры // *Semeiotike* / Ю. М. Лотман – Тарту, 1971. – № 6.
7. *Кузнецов Ю.Б.* Слідами феї Моргани: вивчення творчості М. Коцюбинського в школі: Посібник для вчителя / Кузнецов Ю.Б., Орлик П.І. – К.: Рад. шк., 1990.
8. Словник української мови: академічний тлумачний словник української мови: тт. 1–11. [гол. редкол. : Білодід І.К.]. – К.: Наук. думка, 1970–1980.
9. Теория метафоры: Сборник: Пер. с анг., фр., нем., исп.,польск.яз. / [Э. Касцирер, Х. Ортеги-и-Гассет, А. Ричардс, Дж. Серль др.]; Вступ. ст. и сост. Н.Д. Арутюновой; Общ. ред. Н.Д. Арутюновой и М.А. Журинской. – М.: Прогресс, 1990.
10. *Jakobson Roman.* Questions de poétique / Roman Jakobson Paris: Editions Du Seuil, 1973.
11. *Kotsioubynsky M.* Nouvelles/ Traduit par E. Kruba. / M. Kotsioubynsky – К.: Dnipro, 1971.

Стаття надійшла до редакції 22.01.14

V. Kyrylova, pg.s.

Taras Shevchenko National University of Kiev (Ukraine)

Ukrainian poeticity in Mykhailo Kotsiubynsky's stylistic and its reproduction in the French translation

The article investigates the research of the peculiarities of the reproducing of M.Kotsiubynsky's artistic method and style in the French translation made by Emile Kruba. The analyzed subjects are the most common translation methods that are used to preserve Ukrainian poeticity and local color of the story "Shadows of Forgotten Ancestors" in the French translation "Les Ombres des ancêtres disparus".

Keywords: language, culture, the sign system, Ukrainian poeticity, the French translation.

В. А. Кириллова, асп.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко (Украина)

Украинская поэтика в стилистике Михаила Коцюбинского и её воспроизведение во французском переводе

Статья посвящена исследованию особенностей воспроизведения художественного метода и стилистики М. Коцюбинского во французских переводах Эмиля Крюбы. Анализируются распространённые переводческие приёмы, что служат для сохранения украинской поэтики и колорита повести "Тени забытых предков" во французском переводе "Les Ombres des ancêtres disparus".

Ключевые слова: язык, культура, знаковая система, украинская поэтика, французский перевод

В. А. Кириллова, асп.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка (Україна)

Українська поетика у стилістиці Михайла Коцюбинського та її відтворення у французькому перекладі

Стаття присвячена дослідженню особливостей відтворення художнього методу та стилістики М. Коцюбинського у французьких перекладах Еміля Крюби. Аналізуються розповсюджені перекладацькі прийоми, що служать для збереження української поетики та колориту повісті "Тіні забутих предків" у французькому перекладі "Les Ombres des ancêtres disparus".

Ключові слова: мова, культура, знакова система, українська поетика, французький переклад

UDC 81'255.4'38=134.2=161.2

I. Tsyrkunova, estudiante de postgrado

Universidad nacional Taras Shevchenko de Kyiv (Ucrania)

LA IRONÍA EN EL TEXTO LITERARIO Y SU REPRODUCCIÓN EN LA TRADUCCIÓN DEL ESPAÑOL AL UCRANIANO

El artículo está dedicado al tema de la ironía y su manifestación en el texto literario. En el artículo se revelan las visiones modernas sobre la ironía, se analiza el papel del contexto para la interpretación de la ironía y su reproducción en la traducción del español al ucraniano.

Palabras clave: ironía, contexto, medios de expresión, efecto irónico.

En las últimas décadas en los estudios lingüísticos y traductológicos se manifiesta el interés por la investigación de la ironía. El tema ha sido reflejado en las obras de diferentes científicos, en particular en las

de W. C. Booth, D. C. Muecke, C. I. Glicksberg, D. Perret, H. P. Grays, G. Fomicheva, S. Pokhodnya, V. Propp y otros.

Dicho interés por el tema se debe a que la ironía no sólo desempeña un papel importante en la estructura estilística del texto, sino también en los sistemas estético y literario. La ironía sirve para expresar los preceptos del autor, así como es un medio para realizar la modalidad subjetiva y estimativa.

La ironía pertenece a la información connotativa, o sea expresiva y emotiva, cuyo rasgo principal es la subjetividad. El análisis de las obras científicas pone de manifiesto que la información connotativa, al igual que la denotativa, también es informativa, ya que las unidades emotivas y expresivas asimismo proporcionan una gran carga semántica. La traducción implica tanto la reproducción del significado, es decir la información denotativa, como la connotativa.

La información expresiva y evaluativa (estimativa) es subnacional, sin embargo su expresión depende de las posibilidades de la propia lengua, propias para un determinado país [Шаховский 1980, 26]. De manera que cada idioma ofrece esta información de un modo diferente.

La palabra *ironía* (del griego "εἰρωνεία") significa *fingimiento* y *burla* en el discurso. La ironía es uno de los medios más importantes en las manifestaciones humorísticas, satíricas y grotescas. Existen múltiples definiciones de la ironía, ya que ésta se analiza desde los puntos de vista estético y lingüístico. En general en el contexto de un texto literario la palabra irónica es opuesta al sentido literal. Tradicionalmente por la ironía se entiende la antífrasis, es decir el uso de las palabras con el significado contrario al directo. Pero con el correr del tiempo el concepto de la ironía ha sido sometido a muchos cambios: no es sólo un procedimiento estilístico, sino la manera de ver el mundo, sentido de ánima, vía de pensamiento surgido como una tendencia general del tiempo a cuenta de la variedad de los medios de expresión. En la literatura artística el concepto de la ironía puede ampliarse y significar la visión del mundo. En el dicho punto de vista hicieron hincapié D.C. Muecke, C.I. Glicksberg. Hoy en día la ironía ha dejado de considerarse una simple figura estilística y se ha convertido en una categoría conceptual, a raíz de lo cual se perfilan nuevas interpretaciones del término: la ironía textual (S. I. Pokhodnia), la ironía mundivididencial (D.C. Muecke,

C.I. Glicksberg) y la conceptual (O.G. Petrova). La principal peculiaridad de la ironía consiste en que la clave de la interpretación de lo irónico se halla fuera de la oración, o sea, un papel importante para la interpretación de la ironía se otorga al contexto. Éste permite captar e interpretar la ironía en el texto. En semejante situación el contexto es utilizado en el sentido más amplio incluyendo el contexto lingüístico reducido, amplio y extralingüístico.

La ironía pertenece a la información connotativa, o sea expresiva y emotiva. La transmisión de la información connotativa pertenece a uno de los problemas actuales de la traducción, cuya dificultad principal radica en que cada lengua emplea sus propios medios para expresarla.

Al traducir la obra literaria el traductor debe tomar en consideración la reacción de los lectores del texto original, así como predisponer una reacción adecuada de los lectores de la traducción. Con el fin de conseguir la adecuación los traductores recurren a una serie de transformaciones traductológicas. Todavía no existe una clasificación única de las mismas, no obstante existen algunas (la de L.S. Barchudarov, A.V. Federov, V.N. Komissarov y otros) que en nuestra opinión ofrecen una estructuración aceptable resumiéndolas en los grupos léxicos, gramaticales y sintácticos.

La pérdida de la ironía en la traducción puede causar pérdidas de las peculiaridades del estilo de autor, lo que nivela todo el valor artístico del texto.

La ironía desempeña varias funciones, entre las principales se destacan la estimativa y la expresiva. Al mismo tiempo la ironía permite evitar una estimación directa y expresar opiniones ocultamente, por lo que se diferencia de la sátira, que expresa una indignidad directa.

Shilichina K. M. señala que el sentido de la expresión irónica se entiende no sólo de lo que está dicho, sino también de lo que no está expresado verbalmente [Шилихина 2008, 185].

Conforme a los medios y condiciones de realización se aceptan dos tipos de ironía: la situacional y la asociativa. La situacional nace del contraste que aparece entre el contexto situacional, es decir reducido y el significado directo de la palabra, la combinación de palabras y la oración, y se realiza en el contexto de una oración o un párrafo, por ejemplo: *¡Caray, con las horas de estar bebiendo!* [Cela 2008, 116]. – *Перехожі спромоглися лише по пуританські за-*

уважити: зранку вже налигалася, чорт забираї! [Села 2011, 68]. Este tipo de ironía se vislumbra de inmediato.

Según Pokhodnya S.I. mediante dichos recursos se crea una estructura doble del contexto, típica para la ironía situacional, por un lado; la descripción de la situación, por el otro: el comentario o la postura del autor, que contradice lo descrito, o el sentido común. De ordinario este tipo de ironía depende del contexto, que no suele salir de un párrafo.

La ironía asociativa es más complicada y significativa, por eso requiere un contexto amplio y se realiza en un macrocontexto o sea en todo el texto. La ironía asociativa, a su vez, se crea a nivel textual a raíz del uso de la repetición situacional junto con la alusión irónica, el grotesco y el absurdo [Походня 1989, 45].

La ironía situacional se crea en el texto mediante el uso de numerosos recursos estilísticos en diferentes niveles: el léxico de registro alto o bajo que pertenecen al estilo coloquial o sea vulgarismos, barbarismos, así como metáfora, metonimia, hipérbole; el sintáctico de diferentes tipos de repeticiones, zeugma, oxímoron, calambur, preguntas retóricas, frases o palabras intercaladas; el léxico-semántico de epítetos, comparaciones figurativas, antítesis, etc, por ejemplo:

Mientras don Pablo, que es un miserable y ve las cosas al revés, sonríe contando lo de Madame Pimentón, la señorita Elvira deja caer la colilla y la pisa. La señorita Elvira, de cuando en cuando, tiene gestos de verdadera princesa [Села 2008, 40]. – Поки цей нікчема дон Пабло, який усе перекручує, сміючись, розповідає про свою пригоду з мадам Піментон, сенійорита Ельвіра кидає на підлогу недопалок і затоптує його. Сенійорита Ельвіра часом поводиться як справжнісінька принцеса [Села 2011, 25]. En esta oración la ironía está expresada mediante la comparación figurativa.

En el texto literario, además de un solo medio, puede haber todo un conjunto de medios de expresión de la ironía, por ejemplo:

Celebré mi retorno al mundo de los vivos rindiendo pleitesía en uno de los tempos más influyentes de toda la ciudad: las oficinas centrales del Banco Hispano Colonial en la calle Fontanella. A la vista de los cien mil francos, el director, los interventores y todo un ejército de cajeros y contables entraron en éxtasis y me elevaron a

los altares reservados a aquellos clientes que inspiran una devoción y una simpatía rayana en la santidad. Solventado el trámite con la banca, decidí vermelas con otro caballo del apocalipsis y me aproximé a un quiosco de prensa de la plaza Urquinaona. Los seis años de tibia dictadura del general Primo de Rivera habían traído a la ciudad una calma venenosa y turbia que no le sentaba del todo bien a la sección de crímenes y espantos [Zafón 2008, 201].

— Я відсвяткував своє повернення до світу живих, відслуживши святкову службу в одному з найвпливовіших храмів міста: центральній канторі Іспанського колоніального банку на вулиці Фонтанелья. Побачивши сто тисяч франків, директор, фінансові інспектори й усе військо касирів та бухгалтерів прийшли в екстаз і піднесли мене на віттар, призначений для тих клієнтів, до яких ставляться з віddаністю і любов'ю, близькими до обожнювання. Виконавши всі необхідні формальності в банку, я виришив побачитися з ще одним конем апокаліпсису й підійшов до кіоску на майдані Уркінаона, де торгували пресою. ... Шість років м'якої диктатури генерала Прімо де Рівери подарували місту отруйний і каламутний спокій, що постачав багатим матеріалом розділ злочинів і жахіть [Сафон 2009, 171].

En este ejemplo el efecto irónico se debe al tono elevado de la narración que se crea mediante el uso de varios recursos estilísticos, entre ellos la hipérbole, metáfora (*uno de los tiempos más influyentes de toda la ciudad*), (y todo un ejército de cajeros y contables), oxímoron (*una calma venenosa y turbia*) y otros.

La tarea principal del traductor consiste en transmitir el tono irónico y patético con los mismos medios del texto original. En la traducción notamos cierta intensificación de la ironía, por haber traducido la frase neutral *habían traído a la ciudad una calma* por la de con la connotación positiva *подарували (habían regalado)* місту отруйний і каламутний спокій. Por consiguiente la frase positiva *подарували спокій (habían regalado)* con la negativa *отруйний і каламутний (venenosa y turbia)* crean oxímoron, intensificando así el efecto irónico.

En el texto también encontramos la intertextualidad, destinada al lector culto: *caballo del apocalipsis*. En el Nuevo Testamento los caballos del apocalipsis significan el presagio de la muerte, o sea el protagonista compara un quiosco de prensa con una fuerza motriz, pero el tono de expresión nos deja claro que no es así.

Desde el punto de vista traductológico la reproducción de la ironía no constituye ningún problema en caso de que los medios de expresión de la ironía del original puedan ser reproducidos fácilmente en la traducción y tambien en el caso de coincidir los paradigmas de normas e imagenes sociales en ambos idiomas; dicho con otras palabras, para las personas con un "sistema de asociaciones común" [Блэк 1990, 163], el término utilizado por Max Black en cuanto a metáfora, que es bien aplicable en esta ocasión. Como *caballo del apocalipsis* pertenece a la información pancultural, bíblica, no constituye ninguna dificultad para su traducción.

La reproducción de la ironía depende del medio de su expresión. Si éste no presenta ninguna dificultad para el traductor y en la traducción guarda el mismo sentido irónico que en el original se puede hablar de una traducción equivalente y adecuada, o sea, que desempeña la misma función en la traducción y el original.

Mucho más difícil resulta reproducir la ironía siempre y cuando esté expresada mediante un fraseologismo, ya que el problema consiste en reproducirlo conservando el efecto irónico. Para conseguir el efecto irónico en este los traductores no siempre reproducen el fraseologismo, o sea pueden recurrir a otro medio de expresión. Vlakhov y Florin ofrecen los procedimientos de reproducir fraseologismos, a saber: equivalentes fraseológicos absolutos o parciales,el calco, la propia traducción léxica y la traducción descriptiva [Влахов, Флорин 1986, 268], por ejemplo:

Desde entonces, para Elvira todo fue rodar y coser y cantar, digámoslo así [Cela 2008, 60]. – *Відтоді почалося у Ельвірити, так би мовити* [Села 2011, 35].

El fraseologismo español *rodar y coser y cantar* se usa en el sentido de "muy fácil". Desde el contexto entendemos que está utilizado con el significado irónico. A pesar de que en ucraniano existen fraseologismos con la misma idea, tales como: *в ажурі, як у Бога за пазухою*, el traductor recurre a la traducción descriptiva "*легке життя*" entre

comillas, las cuales también pertenecen a los medios de expresión de la ironía. Cabe señalar que la combinación de palabras "легке життя" se utiliza muy a menudo en ucraniano en el sentido irónico.

A partir del siglo XIX la ironía se convirtió en una categoría mundividencial, permitiendo a los autores criticar la realidad de una manera muy refinada, a veces encubierta. Debido a que en la literatura moderna la ironía puede constituir una dominante estilística es muy importante que esté reproducida en la traducción, dependiendo ésta del medio de expresión de la ironía en el original. Si la lengua meta dispone de los mismos recursos y éstos, a su vez, producen el mismo efecto irónico, no habrá ningún tipo de inconvenientes para su traducción. En el caso contrario el traductor buscará otros medios de expresión con el fin de conservar el efecto irónico. La percepción de la ironía requiere disponer a la vez de contextos reducidos y amplios. Además de un perfecto dominio de ambas lenguas, es imprescindible que en su trabajo con los temas de ironía el traductor revele sus conocimientos extralingüísticos concernientes a la cultura, historia, política, etc.

FUENTES LITERARIOS

1. *Cela C.J. La colmena.* / C.J. Cela. – СПб.: КАРО, 2008.
2. *Glicksberg C.I. The Ironic Vision of Modern Literature,* The Hague, Martinus Nijhoff / C.I. Glicksberg. – 1969.
3. *Muecke D.C. The Compass of irony.* / D.C. Muecke. – Methuen. – 1969.
4. *Zafón Carlos Ruiz. Juego del angel* / Carlos Ruiz Zafón. – Planeta, 2008.
5. *Бархударов Л.С. Язык и перевод.* / Л.С. Бархударов. – М., 1975.
6. *Блэк. М. Метафора // Теория метафоры.* / М. Блэк. – М.: "Прогресс", 1990.
7. *Влахов С. Непереводимое в переводе* / С. Власов, С. Флорин. – 2-е изд. – М.: Высш. школа, 1986.
8. *Комиссаров В.Н. Лингвистика перевода.* / В.Н. Комиссаров. – М., 1980.
9. *Походня С.И. Языковые виды и средства реализации иронии.* / С.И. Походня. – К.: Наук. думка, 1989.
10. *Сафон К.Р. Ігри янгола* / Пер. з іспанської В. Шовкун. / К.Р. Сафон. – Х.: Вид-во "Клуб сімейного дозвілля", 2009.
11. *Села К.Х. Вулик.* / К.Х. Села. – К.: КМ, 2011.
12. *Шаховский В.И. К проблеме трансляции коннотативных компонентов переводимой единицы содержания текста оригинала // Тетради переводчика.* Вып. 17. / В.И. Шаховский. – М.: Международные отношения, 1980.

13. Шилихина К.М. Ирония, как способ повышения авторитетности // Серия аспекты языка и коммуникации. – Вып. 4. / К.М. Шилихина. – Воронеж: Воронежский государственный университет – Издательский дом Алейниковых, 2008.

Стаття надійшла до редакції 01.12.13

I. Tsyrkunova, pg.s.

Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine)

Irony in the literary text and its reproduction in Spanish-Ukrainian translation

The article deals with the theme of irony and its manifestation in the literary text. The article reveals modern views on irony, analyzes the role of the context for the interpretation of irony and its reproduction in the translation from Spanish to Ukrainian.

Key words: irony, context, means of expression of irony, ironic effect.

І. В. Щиркунова, асп.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко (Украина)

Ирония в художественном тексте и ее воспроизведение в переводе с испанского на украинский

Статья посвящена иронии, а также ее проявлениям в художественном тексте. В статье представлены современные взгляды на иронию, проанализирована роль контекста в интерпретации иронии, а также воспроизведение иронии в переводе с испанского на украинский.

Ключевые слова: ирония, контекст, средства выражения иронии, иронический эффект.

І. В. Щиркунова, асп.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка (Україна)

Іронія в художньому тексті та її відтворення в перекладі з іспанської на українську

Стаття присвячена іронії, а також її проявам у художньому тексті. В статті наведені сучасні поширені на іронію, проаналізовано роль контексту в інтерпретації іронії, а також відтворення іронії в перекладі з іспанської на українську.

Ключові слова: іронія, контекст, засоби вираження іронії, іронічний ефект.

ОРИГІНАЛИ І ПЕРЕКЛАДИ

UDC 81'42

P. Charaudeau, professeur émérite
Université de Paris 13 CNRS-LCP

DE LA LINGUISTIQUE DE LA LANGUE À LA LINGUISTIQUE DU DISCOURS, ET RETOUR⁷⁰

La présente interrogation porte sur les deux tendances dans la linguistique contemporaine à fondement théorico-méthodologique différent, à savoir la linguistique de la langue et la linguistique du discours. La distinction entre les deux se justifie du point de vue sémantique.

Mots-clés: *langue, discours, sens de langue/sens de discours, inférences, contexte, énonciation.*

Introduction

Le terme de linguistique est devenu ambigu. A quelle notion renvoie-t-il ? En ses débuts, avec l'arrivée du structuralisme, il était réservé aux études descriptives et non prescriptives de la langue, s'opposant ainsi à la grammaire, dite traditionnelle. La linguistique était alors la discipline qui analysait les systèmes phonologique, morphologique, syntaxique et sémantique des langues. Et puis le domaine s'est élargi aux aspects sociologiques (sociolinguistique), psychologique (psycholinguistique), ethnologique (ethnolinguistique) de la langue, et à ses divers usages: communicationnel, conversationnel, ethnographique, engendrant par la même des courants disciplinaires tels la sémiotique et l'analyse des discours.

Cela est vite dit et ne tient pas compte de la multiplicité des théories et des méthodologies qui sont nées pour tenter de rendre compte de ces différents aspects et de leur combinaison. Mais il ressort de cet ensemble quelque peu hétérogène deux grandes tendances du point de vue de la constitution de l'objet et de la démarche d'analyse. L'une qui est centrée sur l'étude des systèmes des langues dans leurs diverses dimensions comme on vient de le dire, l'autre davantage centrée sur les usages, le langage en tant

⁷⁰ Ayant été amené à développer ce point de vue dans d'autres colloques, on retrouvera ici des parties d'une même démonstration.

qu'acte et ses procédés de mise en scène. Ces deux tendances ne sont pas exclusives l'une de l'autre; on verra comment elles s'articulent, mais en leur fondement théorico-méthodologique elles se différencient suffisamment pour que l'on puisse distinguer – ce que j'ai proposé dans d'autres écrits – une *linguistique de la langue* et une *linguistique du discours*.

C'est en me plaçant du point de vue sémantique que je voudrais montrer ce qui justifie cette distinction. Car de ce point de vue, on est obligé de s'interroger non seulement sur le sens des mots, en soi, mais aussi sur le sens qu'ils transmettent. Roland Barthes, toujours aussi pertinent, a rappelé que si le signe "signifie", on oublie qu'il "signifie a"⁷¹. En effet, le phénomène de signification résulte de ces deux orientations: une orientation centripète qui tend à stabiliser le sens sur lui-même, une orientation centrifuge tend à construire du sens en fonction de ses conditions d'emploi dans des actes de communication. On peut dire que le langage signifie en même temps qu'il transmet du sens, que c'est dans l'acte même de transmission qu'il signifie avec une intention de produire un certain effet sur l'autre du langage. Interrogeons-nous donc sur ce double sens qu'on dira de langue et de discours.

Le sens de langue n'est pas le sens de discours

Soit l'énoncé: "J'ai trente ans". Une analyse sémantique, hors contexte, permettrait de montrer qu'il s'agit d'une assertion dans laquelle a un certain actant (*Je*) est attribuée (*avoir*) une certaine propriété (*ans*), laquelle est quantifiée (*trente*), le tout dans un acte d'énonciation qui dit que cette assertion doit être rapportée au sujet parlant lui-même (*Je*) dans une modalisation élocutive d'affirmation. Si, de plus, on consulte un dictionnaire, on apprendra que ce "ans" désigne une certaine segmentation du temps, et que, combiné à une certaine quantification (de *un* à *cent*), il peut désigner un âge de la vie.

Si maintenant on considère cet énoncé en contexte communicationnel, émanant d'un certain locuteur, comme une réplique à une assertion antérieure. Par exemple, imaginons qu'un locuteur conversant avec un ami qui s'étonne de le voir se retirer de la compétition

⁷¹ *Roland Barthes par Roland Barthes*, Seuil, coll. "Écrivains de toujours", Paris, 1975.

sportive, réplique: "J'ai trente ans"; alors cet énoncé signifiera: "Je suis trop vieux". Cela suppose évidemment que le locuteur en question soit un sportif et que l'interlocuteur le sache. Imaginons maintenant qu'il s'agit d'une personne qui vient d'être licenciée d'une entreprise, qu'elle en informe un de ses amis et que celui-ci tente une explication: "C'est peut-être parce que tu as passé l'âge ?"; alors l'énoncé "J'ai trente ans" signifiera quelque chose comme: "Pourtant, je suis encore jeune".

Dès lors, on peut se poser la question de savoir quelle grammaire et quel dictionnaire pourraient dire que cet énoncé signifie "vieux" ou "jeune" ? Une chose est ce que signifie les mots en langue, autre chose ce qu'ils signifient en contexte communicationnel, lequel détermine l'enjeu de l'acte de langage. C'est que l'enjeu de l'acte de langage ne se trouve pas tant dans l'explicite de ce qui est dit (la langue) que dans l'implicite qu'il véhicule, la combinaison des deux fabriquant du discours. Tout acte de langage a, de façon constitutive, une double dimension *explicite* et *implicite*, indissociable l'une de l'autre.

Deux conceptualisations du signe

De cette observation, on peut tirer un certain nombre de conséquences quant à la façon de concevoir ce que serait la conceptualisation du signe linguistique:

– le *signe de langue*, d'après une tradition maintenant bien établie, se définit selon une triple dimension: *structurelle*, car il s'informe et se sémantise de façon systémique au croisement des co-occurrences syntagmatiques (combinaison de *trente* et *ans*) et des oppositions paradigmatiques (*Je n'est pas Tu, an n'est pas mois*, et réciproquement); *contextuelle*, dans la mesure où il est investi de sens par un contexte linguistique qui doit assurer une certaine isotopie; *référentielle* dans la mesure où tout signe réfère à une réalité du monde dont il construit la signification.

– le *signe de discours*, lui, se définit selon une double dimension: *situationnelle* et *énonciative*, car il dépend pour son sens des composantes de la situation de communication et d'un certain processus d'énonciation dans lesquels il apparaît; *interdiscursive* (ou intertextuelle)⁷², car son sens dépend également des discours déjà produits qui constituent des domaines de savoir normés.

⁷² Ici, nous ne ferons pas de distinction entre ces deux notions.

Cela explique que le *signe de langue* soit répertoriable, catégorisable, et que son sens relève du *probable*, parce que parmi un ensemble de sens possibles, au vu des combinaisons syntagmatiques et des oppositions paradigmatiques, tout récepteur ou observateur entendra, probablement, la même chose. Par exemple: étant donné les sens possibles de *an*, sa *quantification*, son *attribution à une personne*, on s'entendra sur le sens probable de: "âge", ce que pourra confirmer le dictionnaire, comme l'un des sens possibles. Le *signe de discours*, lui, n'est pas catégorisable car il est toujours dépendant d'autre chose que de lui-même, d'un quelque chose d'externe à l'énoncé, son sens relevant du *plausible*. Par exemple: étant donné que c'est un sportif de haut niveau qui parle en justifiant son retrait de cette activité, étant donné un savoir sur la limite d'âge des sportifs au regard de la compétition, on peut en inférer, plausiblement: "il est trop vieux", et dans ce cas, le dictionnaire ne sera daucun recours. De même, si un mot comme "intellectuel", dans un énoncé du genre: "C'est un intellectuel!", peut prendre tantôt une valeur positive, tantôt une valeur négative, c'est parce que circulent dans les groupes sociaux des discours qui, soit, opposent les intellectuels aux sportifs ou aux gens qui savent s'engager physiquement dans des actions (valeur négative), soit les opposent à ceux qui n'agissent que par pulsion, sans se contrôler, sans réfléhir (valeur positive).

On voit donc que le signe fait l'objet d'une double conceptualisation: une *conceptualisation linguistique* (de la langue) qui se fait dans un double mouvement de séantisation entre l'universel et le particulier, le particulier et l'universel, à des niveaux plus ou moins abstraits, comme le montrent les travaux des séanticiens et les théories des prototypes et des *topos*⁷³; une *conceptualisation discursive* (du discours) qui se fait dans un double mouvement de sémantisation entre une norme sociale et une spécificité individuelle de savoir, le savoir étant ici conçu comme ensemble de systèmes de connaissance et de croyance partagées. On voit que pour déterminer le sens de discours il faut avoir recours à du *contexte*. Mais, qu'est-ce que le contexte ?

⁷³ Voir Martin R., "Typicité et sens des mots", in Dubois D. (éd.), *Sémantique et cognition. Catégories, prototypes, typicalité*, Éditions du CNRS, pp. 151–159, Paris, 1991; et Anscombre J.-C. et Ducrot O., *L'argumentation dans la langue*, Mardaga, Liège, 1983.

De la diversité des contextes

Voila encore une notion passe-partout. Lorsqu'elle est définie, c'est tantôt de façon générale (tout est contexte), tantôt de façon restrictive, comme l'ensemble des co-occurrences qui environne physiquement une unité linguistique; tantôt elle est confondue avec la situation de communication (le contexte d'une conférence), tantôt elle désigne plus amplement la dimension culturelle d'un phénomène (le contexte américain ou le contexte français).

Si l'on adopte le point de vue du sujet parlant dans son travail de production du langage, on peut supposer que pour réaliser son acte de langage, il tient compte, à la fois, de *l'environnement linguistique* immédiat de l'énoncé, de la *situation d'énonciation* et des *discours* déjà produits. Si l'on adopte le point de vue du récepteur dans son travail d'interprétation, il est aisément de constater qu'il doit avoir recours à plusieurs types de contexte: un *contexte linguistique* constitué des co-occurrences permettant de déterminer le sens premier des mots; un *contexte textuel* constitué de textes produits par une même source (par exemple, les divers écrits d'un même auteur) qui permet par exemple de saisir ce que signifie le mot "œil" chez Baudelaire; un *contexte paratextuel* constitué de textes ou fragments de textes se trouvant en coprésence dans un même espace scriptural (les titres, sous-titres, chapeaux, légendes d'une page de journal); un *contexte hypertextuel*⁷⁴, constitué de textes qui se citent, se renvoient les uns aux autres, se reprennent et se transforment, comme sont les pastiches et parodies; un *contexte intertextuel* (ou *interdiscursif*), constitué de textes et discours qui circulent dans l'espace social, et qui sont convoqués par le sujet récepteur pour justifier ses interprétations.

A ces différents types de contexte, il faut ajouter un contexte qui tient également compte d'un "hors-texte" (parfois appelé *cotexte*), c'est-à-dire des données présentes dans les conditions de production de l'acte de langage: *le contexte situationnel*⁷⁵. Il s'agit, ici, de la situation de communication qui nous oblige (que l'on soit en position d'interlocuteur, de lecteur ou même d'analyste) à nous interroger sur

⁷⁴ Les contextes *paratextuel*, *métagrave* et *hypertextuel* sont les propositions de G. Genette.

⁷⁵ Parfois appelé "contexte communicationnel".

l'identité de celui qui parle (un sportif, un travailleur), sur la *finalité* de l'échange (informer) qui détermine l'enjeu de signification de l'échange langagier, sur le *dispositif* et les *circonstances matérielles* (conversation) de celui-ci. Cet ensemble de composantes constitue les conditions de production du discours.

Les trois dimensions de l'acte de langage

Cette observation conduit à avancer que l'activité langagière des êtres parlant s'appuie à la fois sur une mémoire *linguistique* (l'organisation des systèmes), une mémoire *interdiscursive* (les savoirs supposément partagés) et une mémoire *situationnelle* (les conditions psychologiques et sociologiques de l'acte de communication). Des mouvements centripète et centrifuge, à l'articulation desquels se construit le sens qui consiste pour les sujets à parler du monde à travers leur relation à l'autre. Aussi peut-on dire que l'acte de langage comprend trois dimensions:

– une dimension *topicalisante* où se construisent les savoirs sur le monde: savoirs de connaissance et savoirs de croyance qui constituent les "imaginaires sociaux" qui caractérisent une société. C'est-a-dire la façon dont les individus vivant en société se représentent le monde et jugent les comportements humains, organisant ces savoirs en doctrines, idéologies ou tout simplement opinions plus ou moins stéréotypées. C'est ce phénomène de circulation et d'entrecroisement des paroles qui s'échangent dans l'espace public ou interpersonnel, qui est appelé, parfois, "intertextualité" (Genette)⁷⁶, parfois, "dialogisme" (Bakhtine)⁷⁷, parfois, "interdiscursivité".

– une dimension *énonciative* où se joue la *mise en scène discursive* avec son organisation descriptive, narrative, argumentative, énonciative et le choix des mots du lexique qui l'accompagne. Cependant, il convient ici de distinguer l'énonciation du point de vue de langue et du point de vue du discours, bien que les deux soient intimement liés⁷⁸. Du point de vue de la langue, l'énonciation a été définie par les textes, considérés

⁷⁶ Genette G., *Palimpsestes*, Le Seuil, coll. "Poétique", 1982.

⁷⁷ Bakhtine M., *Écrits du cercle de Bakhtine*, in Todorov, T.; *Mikhail Bakhtine, le principe dialogique*, Seuil, Paris, 1981.

⁷⁸ Voir *Dictionnaire d'Analyse du Discours*, Seuil, Paris, 2002.

comme fondateurs, d'Emile Benveniste⁷⁹ qui pose la présence des sujets *Je* et *Tu* comme déterminant l'acte même de langage dans la mesure où parler, c'est toujours, pour un locuteur *Je*, s'adresser à un interlocuteur *Tu*, lequel peut à son tour prendre possession de la parole. Il s'établit ainsi entre eux un rapport de réciprocité non symétrique : pas de *Je* sans *Tu*, pas de *Tu* sans *Je*. A partir de ce principe de fonctionnement du langage – qui détermine la présence de "l'homme dans la langue" –, Benveniste décrit ce qu'il appelle l'appareil formel de l'énonciation⁸⁰, c'est-à-dire l'ensemble des formes et systèmes linguistiques qui expriment d'une façon ou d'une autre les différents positionnements du sujet parlant en relation avec son interlocuteur et ce qu'il dit: les pronoms personnels de 1° et 2° personne (positionnement des locuteurs), les temps des verbes et les adverbes de temps (positionnement dans le temps), les déictiques (positionnement par rapport à l'espace), les verbes, les adverbes de modalité et le discours rapporté (positionnement par rapport à l'énoncé), enfin, des adjectifs affectifs (positionnement par rapport à la subjectivité du locuteur). Du point de vue du discours, l'énonciation englobe la totalité de l'acte de langage. C'est le processus par lequel un sujet parlant met en scène son dire, l'ordonnant en fonction de divers paramètres lui permettant de construire une description, un récit, une argumentation, etc. Il s'agit là de deux définitions de l'énonciation dont on voit cependant comment elles s'articulent, la conception discursive déterminant la mise en scène de l'acte de langage, mais à l'aide de la conception linguistique qui fournit au sujet parlant l'appareil des marques linguistiques avec lesquelles il pourra s'exprimer.

– une dimension *communicationnelle* qui oblige à prendre en compte l'aspect externe de l'acte de langage, là où se trouvent ses conditions psycho-sociales de production et d'interprétation. On ne peut parler, écrire ni interpréter si on ne tient pas compte de ces pré-déterminations. C'est ce qui fait qu'une même phrase n'aura pas le même sens et ne produira pas le même effet selon la situation dans laquelle elle a été produite: qui parle à qui (*identité*), avec quel enjeu (*finalité*), dans quel dispositif (*genre*). Cet ensemble de conditions de

⁷⁹ Voir: *Problèmes de linguistique générale*, Gallimard, Paris, 1966, (particulièrement le chapitre intitulé "L'homme dans la langue").

⁸⁰ Benveniste E., "L'appareil formel de l'énonciation", Revue *Langages* n°17, Didier-Larousse, Paris, mars 1970.

production/interprétation situationnelles constitue un *contrat de communication*, lieu de contraintes, qui donne des *instructions discursives* au sujet parlant, contraintes qu'il devra suivre pour procéder à son acte d'énonciation, et dont le sujet interlocuteur devra tenir compte pour interpréter. La situation de communication ne se confond donc pas avec la situation d'énonciation: la première concerne les conditions externes de production (englobante), la seconde, la mise en scène discursive (spécifiante), en fonction des instructions données par la première, et en ayant recours à l'appareil de l'énonciation que lui fournit le système linguistique.

Le sens se construit par inférence

Le sens se construit à l'articulation de ces trois dimensions, ce qui veut dire qu'il n'est pas ce qui émane du seul énoncé, mais de celui-ci inscrit dans un ensemble de conditions de production. De plus, la seule intention du sujet parlant n'est pas non plus ce qui constitue la totalité du sens, car il y a toujours un sujet interprétant qui lui, aussi, construit du sens, et c'est donc de la rencontre entre les deux partenaires de l'échange langagier dans une situation donnée que surgissent un ensemble de sens possibles. Le sens d'un acte de langage, quel qu'il soit, est toujours le résultat d'une *co-construction*.

Une phrase comme "Les noirs sont différents des blancs" n'est pas raciste en soi. Elle le sera si nous savons: *qui* la prononce (par exemple, un acteur politique d'extrême droite, dont les discours sont explicitement racistes); dans quelle *dispositif* (par exemple, une interview journalistique, lors d'une campagne électorale); dans quelle *mise en scène énonciative* (une constatation empirique qui se veut d'évidence, pour justifier une discrimination sociale). Mais cette même phrase prononcée par un ethnologue qui est en train de décrire le statut qu'occupent les individus dans une population métissée, n'aura pas un effet de sens raciste.

Du coup, on voit que la production de sens, qu'elle provienne d'un sujet locuteur ou d'un sujet récepteur, résulte d'une activité *inférentielle*, non nécessairement *prévisible*, parce qu'elle s'appuie sur divers contextes. Et selon le type de contexte auquel on se réfère, on aura affaire à des *inférences contextuelles, situationnelles ou interdiscursives*, ce que représente le schéma suivant.

Savoirs partagés
(contexte "interdiscursif")
(*Inférences sémantico-discursives*)

Situation de communication
(contexte "communicationnel")
(*Inférences sémantico-situationnelles*)

JE →

0	0	0	X	0	0	0
---	---	---	---	---	---	---

 <-- TU
(Contexte "linguistique")
(*Inférences sémantico-contextuelles*)

Le sens de discours n'est donc pas, comme on a voulu le dire à un moment donné, une transposition du sens de la phrase dans un au-delà de celle-ci. Car le sens de la phrase est de l'ordre de la *prédication*, alors que le sens du discours est de l'ordre de la *problématisation*. Sens de langue et sens de discours ne suivent pas les mêmes procédures de calcul: le premier s'obtient par un calcul déductif de probabilité, le second, par calcul d'inférence plausible selon les trois types ci-dessus décrits.

Du sens de langue au sens de discours via l'énonciation

Après avoir distingué ces deux types de signe, ces deux procédés de calcul du sens, on pourrait se demander si n'existe pas tout de même un lien entre les deux, car on peut aussi défendre l'idée que le langage est un tout qui dans ses différentes réalisations tisse une toile sémantique, parfois labyrinthique, dont chaque fil est lié de façon plus ou moins directe aux autres. Ce lien, pour moi, se trouve dans l'énonciation, dans le procédé mise en scène énonciative. Car c'est par lui que s'intriquent les sens de langue et de discours. A force d'intrication, ce qui dépend de l'aléa des contextes finit par s'inscrire dans la langue, et le sens de discours plausible, spécifique d'une situation particulière, par récurrence, s'ajoute aux autres traits sémantiques du signe en en constituant par sédimentation une potentialité de sens, ensuite disponible pour d'autres emplois. C'est ainsi qu'évoluent les langues. Si "30 ans" peut signifier "jeune" ou "vieux", si "intellectuel" peut signifier une qualité positive ou négative, ce n'est pas que ces termes soient directement porteurs de ces sens (une fois de plus on ne pourrait les répertorier dans un

dictionary), c'est que ces mots ont dans leur sémantisme quelque chose (un ou des traits) qui – sans être explicite – est potentiellement disponible, ce qui leur donne la capacité d'"accueillir" des sens non prévus qui sont apportés par le contexte interdiscursif dont j'ai parlé. C'est aussi cette virtualité qui permet d'expliquer l'évolution du sens des mots. Comment est-on passé du "purros" grec qui signifiait "roux" et "feu" au latin "burra" qui signifiait "étoffe de longs poils" à "robe de bure", "bourrelet" et "bourreau", si ce n'est par ce jeu de virtualités successives qui ont accueilli du sens qui n'était pas prévu à chacun de ces stades et qui s'est construit dans l'interdiscursivité?

C'est donc bien par le biais du processus d'énonciation que s'établit un lien potentiel entre sens de langue et sens de discours à condition d'admettre cependant que cela ne se fait pas nécessairement par continuité. C'est plutôt que le sens de discours arrivant par les savoirs qui se construisent dans la pratique sociale, il se trouve ensuite comme "inoculé" dans le sens de langue qui après quelques hésitations finit par l'accepter, voire l'intégrer au point, peut-être, de se l'approprier et de le catégoriser dans une nouvelle dénotation.

Pour en revenir à la proposition de départ, on voit au terme de cette démonstration, qu'une linguistique du discours presuppose une linguistique de la langue: la première ne peut exister sans la seconde. Mais en retour, il faut accepter de considérer qu'une linguistique de la langue ne peut, à elle seule, prétendre rendre compte du sens des actes de langage produits en situation de communication réelle: elle a besoin d'être complétée par une linguistique du discours. Dans un cas comme dans l'autre, il s'agit de "traquer" le sens. Une double traque, à travers un calcul d'ordre probabiliste et d'ordre inférentiel, non nécessairement prévisible, sur un même terreau de virtualités de sens, et toujours dans un mouvement de va-et-vient entre le général et le particulier.

LITTÉRATURE

1. *Anscombe J.-C.* L'argumentation dans la langue. / J.-C. Anscombe et O. Ducrot, – Mardaga, Liège, 1983.
2. *Bakhtine M.* Écrits du cercle de Bakhtine, in Todorov, T. / Mikhaïl Bakhtine // Le principe dialogique, Seuil, Paris, 1981.
3. *Barthes R.* Roland Barthes par Roland Barthes, Seuil, coll. "Écrivains de toujours" / Roland Barthes, Paris, 1975.
4. *Benveniste E.* L'appareil formel de l'énonciation / E. Benveniste // Revue Langages n°17, Didier-Larousse, Paris, mars 1970.

5. Benveniste E. Problèmes de linguistique générale / E. Benveniste, Gallimard, Paris, 1966.
6. Charaudeau P. Dictionnaire d'Analyse du Discours / P. Charaudeau, D. Main-geneau. Seuil, Paris, 2002.
7. Genette Martin R. Typicité et sens des mots / Martin R. Genette // Dubois D. (éd.), Sémantique et cognition. Catégories, prototypes, typicalité, Éditions du CNRS, pp. 151–159, Paris, 1991.
8. Genette G. Palimpsestes / G. Genette. Le Seuil, coll. "Poétique", 1982.

Patrick Charaudeau, prof.
Université Paris 13 CNRS-LCP (France)

From the linguistics of language to the linguistic of discourses and vice versa

The present article describes two fields of study in contemporary linguistics with different theoretical and methodological basis, the linguistics of language and the linguistics of discourse. These fields are described from the semantic point of view.

Key words: language, discourse, language meaning, discourse meaning, inference, context, enunciation

Патрик Шародо, д-р лингв. наук, заслуж. проф.
Університет Париж 13 CNRS-LCP (Франція)

От лингвистики языка к лингвистике дискурса и назад

Данная работа посвящена двум направлениям исследований в современной лингвистической науке, а именно лингвистике языка и лингвистике дискурса, различие между которыми обосновывается с позиций семантики.

Ключевые слова: язык, дискурс, языковое значение, дискурсивное значение, умозаключение, контекст, высказывание.

Патрик Шародо, д-р лінгв. наук, засл. проф.
Університет Париж 13 CNRS-LCP (Франція)

Переклад виконала Т. В. Угрин, д-р ун-ту Монпельє III (Франція), асист. Київський національний університет імені Тараса Шевченка (Україна)

ВІД ЛІНГВІСТИКИ МОВИ ДО ЛІНГВІСТИКИ ДИСКУРСУ І НАЗАД⁸¹

Дана розвідка присвячена двом напрямам досліджень у сучасній лінгвістичній науці, а саме лінгвістиці мови та лінгвістиці дискурсу, розрізнення між якими обґрунтовується з позицій семантики.

Ключові слова: мова, дискурс, мовне значення, дискурсивне значення, умовивід, контекст, висловлювання

⁸¹ Данна розвідка містить уривки доповідей на різних конференціях на окреслену проблематику

Вступ

Термін "лінгвістика" став неоднозначним. До якого поняття він нас відсилає? Спочатку, в часи структуралізму, він позначав дескриптивний, а не прескриптивний підхід до вивчення мови, відмежовуючись тим самим від так званої традиційної граматики. В цей період лінгвістика була дисципліною, предмет вивчення якої становили фонологічна, морфологічна, синтаксична та семантична системи мов. Згодом межі досліджень розширилися до соціологічних (соціолінгвістика), психологічних (психолінгвістика), етнологічних (етнолінгвістика) аспектів мови та до різних способів її вжитку: комунікативного, діалогового, етнографічного, утворивши тим самим такі напрями досліджень, як семіотика та дискурсивний аналіз.

Ця схема спрощена і не враховує великої кількості теорій та методологій, що з'явились, аби пояснити ці різноманітні аспекти та їхні поєднання. Проте з цієї гетерогенної сукупності теорій все ж виокремлюється дві основні тенденції, два підходи до визначення предмету та методу аналізу. Перший підхід зосереджується на вивченні мовних систем на їхніх різних рівнях, про що ми щойно говорили, інший – на вжитках, мовленні як акті та способах його творення. Ці дві тенденції не є взаємовиключними; далі ми побачимо, яким чином вони співвідносяться, проте їхні теоретико-методологічні бази є досить різними, що дозволяє нам виокремити – про що вже йшлося в попередніх моїх роботах – *лінгвістику мови та лінгвістику дискурсу*.

Обґрунтувати таке розрізнення я хотів би з точки зору семантики. Оскільки саме вона змушує нас замислитись не просто над значенням слів самих по собі, а й про значення, яке вони несуть. Ролан Барт, як завжди влучно, нагадав, що знак не лише "позначає", ми забуваємо, що він ще й "повідомляє"⁸². Дійсно, феномен позначення є результатом цих двох спрямувань: доцентрового спрямування, що направлене на стабілізацію значення навколо нього самого, та відцентрового спрямування, направленого на побудову значення в

⁸² Roland Barthes par roland barthes, Seuil, coll. "Écrivains de toujours", Paris, 1975.

залежності від умов його використання в комунікативних актах. Можна сказати, що мовлення позначає і водночас передає значення, і позначення відбувається в самому акті передачі, що має на меті справити певне враження на співрозмовника. Отже, розглянемо це подвійне значення, яке ми називатимемо мовним та дискурсивним.

Мовне значення – не дискурсивне значення

Візьмемо вислів: "Мені тридцять років". Семантичний аналіз, поза контекстом, дозволив би показати, що йдеться про твердження, в якому певному актанту (*мені*) приписується (*мати*) певна властивість (*роки*) із деяким її кількісним вираженням (*тридцять*). Все це відбувається в акті висловлювання, який вказує на те, що дане твердження відноситься до суб'єкта мовлення (*я*) в стверджувальній модальності. Якщо, до того ж, ми подивимось у словник, ми дізнаємося, що дані "роки" вказують на певний відтинок часу та що у поєднанні з певним кількісним вираженням (від *одиниці* до *ста*) вони можуть вказувати на вік людини.

Тепер розглянемо цей вислів у комунікативному контексті як такий, що належить певному мовцю і є відповіддю на деяке переднє твердження. Наприклад, уявімо, що мовець у розмові зі своїм другом, який дивується, що той полішає спортивну кар'єру, відповідає: "Мені тридцять років". У такому випадку цей вислів означатиме: "Я вже занадто старий". Для цього, звичайно ж, необхідно, щоб вищезгаданий мовець був спортсменом і його товаришу було про це відомо. Тепер уявімо, що йдеться про людину, яку щойно було звільнено з роботи, вона поінформувала про це одного зі своїх друзів, який намагається дати пояснення звільненню: "Можливо, це через твій вік?". У такому випадку відповідь "Мені тридцять років" означатиме щось на кшталт: "Але ж я ще молодий".

Доцільно задатись питанням про те, яка граматика чи який словарик змогли б надати правильне значення даному виразу: "старий" чи "молодий"? Одна річ – що означає слово в мові, інша – що воно означає в контексті спілкування, який визначає смисл мовленнєвого акту. Власне, смисл мовленнєвого акту має не стільки експліци-

тний характер (суто мовний), скільки імпліцитний, наданий йому учасниками дискурсу. Кожен мовленнєвий акт поєднує в собі *виражений та прихований* смисл, невіддільні один від одного.

Подвійна природа знаку

Зі сказаного вище витікає декілька можливостей тлумачень поняття лінгвістичного знаку:

– *мовний знак*, згідно з усталеною традицією, має потрійний вимір: *структурний*, оскільки він отримує інформацію та набуває значення на перетині синтагматичних одиниць (*тридцять* у поєданні з *роками*) та парадигматичних опозицій (*Я – це не Ти, рік – не місяць* і навпаки); *контекстуальний*, оскільки він набуває значення в лінгвістичному контексті, який має забезпечити певну ізотопію; *референтний*, оскільки будь-який знак співвідноситься з реальним світом, якому він і приписує значимість.

– *дискурсивний знак*, у свою чергу, має подвійний вимір: *ситуативний* та *оповідний*, оскільки у своєму значенні він залежить від складових ситуації спілкування та від певного перебігу оповіді, в якій він фігурує; *інтердискурсивний* (або *інтертекстуальний*)⁸³, оскільки його значення також залежить від попередніх дискурсів, що утворюють нормовані галузі знань.

Це пояснює, чому мовний знак можна виокремити та віднести до певної категорії, а його значення належить до розряду *ймовірного*, адже серед низки можливих значень, беручи до уваги синтагматичні комбінації та парадигматичні опозиції, будь-який адресат чи спостерігач розумітиме, ймовірно, одне й те саме. Наприклад: зважаючи на можливі значення слова *рік*, його *кількісну оцінку*, його *принадлежність певній особі*, ми зупинимось на ймовірному значенні "вік" як одному із можливих значень, підтвердження чому знайдемо і в словнику. *Дискурсивний знак*, у свою чергу, не можна віднести до якоїсь категорії, оскільки він завжди залежить від чогось, що виходить за межі його самого, від чогось зовнішнього відносно вислову, а значення його зводиться до розряду *правомірного*. Наприклад, зважаючи на те, що про причини свого виходу зі спорту говорить саме

⁸³ У даній розвідці ми не робитимемо розрізnenня цих двох понять.

професійний спортсмен, зважаючи на знання щодо вікових обмежень у великому спорті, можна правомірно зробити висновок, що "він занадто старий", і в цьому випадку словник нам не допоможе. Так само, якщо слово на кшталт "інтелектуал" у вислові типу "Оце так інтелектуал!" може мати як позитивну, так і негативну оцінку, це тому що в соціальних групах розповсюджені дискурси, які або протиставляють інтелектуалів спортсменам чи людям, які використовують силу в своїх діях (негативна оцінка), або протиставляють їх тим, хто діє тільки імпульсивно, безконтрольно, необачливо (позитивна оцінка).

Таким чином, ми бачимо, що знак може інтерпретуватися подвійно: як *лінгвістичне* (мовне) поняття, яке утворюється в подвійному русі семантизації між загальним та окремим і окремим та загальним на більш-менш абстрактних рівнях, про що свідчать роботи з семантики, теорії прототипів і то-посів⁸⁴; і як *дискурсивне* поняття, яке утворюється в подвійному русі семантизації між соціальною нормою та особливостями індивідуального знання, що інтерпретується нами як сукупність систем знань та переконань, що поділяються членами спільноти. Звідси зрозуміло, що для визначення дискурсивного значення необхідно звернутися до *контексту*. Однак, що таке контекст?

Про розмаїття контекстів

Ось ще одне широко вживане поняття. Воно може визначатися загально (контекстом є все), обмежувально, називаючи сукупність лінгвістичних одиниць, що фізично оточують певну лінгвістичну одиницю; іноді його плутають з комунікативною ситуацією (контекст конференції), іноді воно у ширшому значенні визначає культурний вимір певного феномену (американський чи французький контексти).

⁸⁴ Див. Martin R., "Typicité et sens des mots", в Dubois D. (éd.), *Sémantique et cognition. Catégories, prototypes, typicalité*, Éditions du CNRS, pp. 151–159, Paris, 1991; та Anscombe J.-C. et Ducrot O., *L'argumentation dans la langue*, Mardaga, Liège, 1983.

Якщо ми приймемо точку зору суб'єкта мовлення, що продукує повідомлення, то можна припустити, що для того, аби реалізувати свій мовленнєвий акт, він бере до уваги одночасно і безпосереднє *мовне середовище* вислову, і *ситуацію висловлювання*, і попередні *дискурси*. Якщо ж ми приймемо точку зору отримувача повідомлення, який інтерпретує останнє, то можна з легкістю відмітити, що він має звертатися до багатьох типів контекстів: *лінгвістичного контексту*, що складається з лінгвістичних одиниць, які дозволяють визначити первинне значення слів; *текстуального контексту*, що складається з текстів, які мають єдине джерело (наприклад різні тексти, написані одним автором), що дозволяє, наприклад, зрозуміти, що означає "око" у Бодлера; *паратекстуального контексту*, що складається з текстів або їхніх фрагментів, які зустрічаються одночасно в одному й тому самому письмовому просторі (заголовок, підзаголовок, вступна частина, пояснівальні коментарі на газетній сторінці); *гіпертекстуального⁸⁵* контексту, що складається з текстів, які цитують один одного, посилаються один на одного, повертаються один до одного і трансформуються, як-от стилізації і пародії; *інтертекстуального* (або *інтердискурсивного*) контексту, що складається з текстів і дискурсів, які циркулюють у соціальному просторі та на які отримувач повідомлення спирається для інтерпретації останнього.

До цих типів контекстів варто додати також той, що бере до уваги і "поза-текст" (який іноді називають *контекстом*), тобто інформацію, представлену в умовах формування мовленнєвого акту: *ситуаційний контекст⁸⁶*. Тут йдеється про комунікативну ситуацію, яка нас зобов'язує (у якості співрозмовника, читача або навіть коментатора) поставити перед собою питання щодо *особистості* мовця (спортсмен, робітник), щодо *цілей* обміну інформацією (повідомити), яка визначають значимість мовленнєвого обміну, щодо *механізмів і матеріальних обставин* (розмова) останнього. Разом усі ці складові формують умови появи дискурсу.

⁸⁵ *Паратекстуальний, метатекстуальний та гіпертекстуальний контексти* були введенні Ж. Женеттом

⁸⁶ Іноді його називають "комунікативним контекстом".

Три виміри мовленнєвого акту

Вищесказане дозволяє нам ствердити, що мовленнєва діяльність мовців базується одночасно на лінгвістичній (організація систем), інтердискурсивній (знання, що за припущенням поділяються членами спільноти) та ситуативній пам'яті (психологічні та соціологічні умови комунікативного акту). При поєднанні доцентрових та відцентрових рухів вибудовується смисл, що дозволяє суб'єктам мовлення розповісти про світ через їхнє відношення до іншого. Ось чому можна сказати, що мовленнєвий акт включає три виміри:

– *топікализуючий* вимір, у якому вибудовуються знання про світ: знання, засновані на пізнанні, та знання, засновані на віруваннях, що становлять "соціальне уявлюване", яке характеризує певну спільноту. Тобто йдеться про спосіб представлення світу та надання оцінки людській поведінці індивідами, що живуть у певному суспільстві і організовують ці знання у вигляді доктрин, ідеологій або просто більш чи менш стереотипних поглядів. Цей феномен руху та поєднання слів, обмін якими відбувається в громадському або міжособистісному просторі, іноді називають "інтертекстуальністю" (Женетт)⁸⁷, іноді "діалогізмом" (Бахтін)⁸⁸, іноді "інтердискурсивністю".

– *розповідний* вимір, в якому реалізовується *дискурсивне оформлення* з притаманною йому описовою, нараторивною, аргументативною, розповідною організацією та супровідним вибором слів з лексики. Проте варто розмежовувати висловлювання з точки зору мови та з точки зору дискурсу, хоча останні тісно між собою пов'язані⁸⁹. З точки зору мови, висловлювання було досліджено в роботах Еміля Бенвеніста⁹⁰, що вважаються основоположними і в яких він розглядає наявність суб'єктів *Я* та *Ти* як таких, що визначають акт мовлення, з огляду на те, що говорити завжди означає для мовця *Я* звертатися до співрозмовника

⁸⁷ Genette G., *Palimpsestes*, Le Seuil, coll. "Poétique", 1982.

⁸⁸ Bakhtine M., *Écrits du cercle de Bakhtine*, in Todorov, T.; Mikhaïl Bakhtine, *le principe dialogique*, Seuil, Paris, 1981.

⁸⁹ Див. *Dictionnaire d'Analyse du Discours*, Seuil, Paris, 2002.

⁹⁰ Див. *Problèmes de linguistique générale*, Gallimard, Paris, 1966, (особливо розділ "Людина в мові").

Tu, який у свою чергу може взяти слово. Між ними встановлюється взаємний несиметричний зв'язок: без Я не існує *Tu*, без *Tu* не існує Я. Виходячи з цього принципу функціонування мовлення, – який визначає присутність "людини в мові", – Бенвеніст описує те, що він називає формальним апаратом висловлювання⁹¹, тобто сукупність форм та лінгвістичних систем, що так чи інакше виражають різні позиціонування суб'єкту мовлення в його зв'язку зі співрозмовником та з тим, що він каже: особові займенники 1-ої та 2-ої особи (позиціонування мовців); часи дієслів та використання прислівників часу (положення в часі); дейктичні елементи (положення у просторі); модальні діеслова та прислівники і непряма мова (позиціонування відносно вислову), та, нарешті, прикметники, що позначають почуття (позиціонування відносно суб'ективності мовця). З точки зору дискурсу, висловлювання охоплює весь мовленнєвий акт. Це процес, завдяки якому суб'єкт мовлення оформлює своє висловлення в залежності від різноманітних параметрів, що дозволяють йому вибудувати опис, оповідання, аргументацію і т.п. Отже, йдеться про два визначення висловлювання, які певним чином співвідносяться один з одним: дискурсивна складова визначає оформлення мовленнєвого акту, що, однак, відбувається за допомогою лінгвістичної складової, яка надає суб'єкту мовлення апарат лінгвістичних ознак, за допомогою яких він зможе висловитися.

– комунікативний вимір, який змушує враховувати зовнішній аспект мовленнєвого акту, що розуміє під собою соціально-психологічні умови утворення та інтерпретації повідомлення. Не можна говорити, писати або інтерпретувати без врахування попередніх намірів мовця. Саме тому одне й те саме речення не матиме однакового значення та не спричинить однакового ефекту, виходячи з того, у якій ситуації воно було сказане: хто до кого говорить (*особистість*), з якою метою (*мета*), яким чином (*жанр*). Цей комплекс ситуативних умов утворення/інтерпретації повідомлення створює контракт комунікації, місце обмежень, яке надає дискурсивні настанови суб'єкту мовлення, обмежень,

⁹¹ Benveniste E., "L'appareil formel de l'énonciation", Revue *Langages* n°17, Didier-Larousse, Paris, mars 1970.

яких він має дотримуватися, приступаючи до акту висловлювання, та які співбесідник має враховувати під час інтерпретації повідомлення. Таким чином, комунікативна ситуація не прирівнюється до ситуації висловлювання: перша стосується зовнішніх умов утворення повідомлення (охоплююча), а друга – дискурсивного оформлення (конкретизуюча), в залежності від даних першою ситуацією настанов та використовуючи наданий їй лінгвістичною системою апарат висловлювання.

Значення формулюється через умовивід

Значення утворюється на перетині трьох вищезазначених вимірів. Це означає, що воно походить не із висловлення самого по собі, а з висловлення, вписаного в сукупність умов, якими супроводжується його продукування. Okрім того, інтенція суб'єкта мовлення сама по собі не формує усієї повноти значення, адже завжди є адресат-інтерпретатор, який також бере участь у цьому процесі. Таким чином, низка можливих значень з'являється саме за умови зустрічі обох партнерів мовленневого обміну в заданій ситуації. Значення мовленневого акту, яким би він не був, є завжди результатом *спільної роботи*.

Речення типу "Темношкірі відрізняються від білошкірих" саме по собі не є расистським. Проте воно буде таким, якщо ми знатимемо: *хто* його сказав (наприклад, політичний діяч радикального правого спрямування, чиї висловлювання є явно расистськими); за яких *обставин* (наприклад, під час інтерв'ю, передвиборної кампанії); яким саме був *виклад думки* (нібито очевидна емпірична констатація, що виправдовує соціальну дискримінацію). Однак це саме речення в устах у етнолога, котрий описує становище індивідів у змішаному суспільстві, не справлятиме враження расистського.

На цьому прикладі видно, що формулювання значення, незалежно від того, чи воно походить від мовця чи від реципієнта, є наслідком *умовивідної* діяльності, хід якої не завжди можна *передбачити*, адже вона базується на різних контекстах. І залежно від типу контексту, на який ми спираємося, ми будемо мати справу з *контекстуальними*, *ситуативними* чи *інтердискурсивними* *умовиводами*, як це показано на схемі нижче:

Спільні знання

("інтердискурсивний" контекст)
(Семантико-дискурсивні умовиводи)

Комунікативна ситуація

("комунікативний контекст")

(Семантико-ситуативні умовиводи)

Я → 0 0 0 X 0 0 0 <--ТИ

("Лінгвістичний" контекст)

(Семантико-контекстуальні умовиводи)

Таким чином, дискурсивне значення не зводиться до перенесення значення речення у щось поза нього, як вважалося колись, оскільки значення речення будується на рівні *предикації*, а значення дискурсу – на рівні *проблематизації*. Мовне і дискурсивне значення є результатом різних розумових операцій: перше отримується шляхом дедуктивного вирахування ймовірності, друге – через вирахування вірогідного умовиводу відповідно до трьох типів, описаних вище.

Від мовного значення до дискурсивного значення через висловлювання

Розмежувавши ці два типи знаків, ці два способи виокремлення значення, можна задатися питанням, чи не існує все ж таки між ними зв'язку, оскільки ми також можемо відстоювати думку, згідно якої мовлення є єдиним цілим, яке в своїх різноманітних проявах снує інколи схожу на лабірінт семантичну павутину, кожна нитка якої у більшій чи меншій мірі пов'язана з іншими. Цей зв'язок, на мою думку, знаходитьться у висловлюванні, в процесі оформлення думки у розповідь. Оскільки саме через нього відбувається змішання мовного та дискурсивного значень. За рахунок змішання те, що залежить від випадкових контекстів, врешті-решт вписується в мову, а правомірне дискурсивне значення, співвідносне з якоюсь конкретною ситуацією, індуктивно додається до інших семантичних ознак знаку, породжуючи при цьому певну прита-

манну йому потенційність значення, що може бути використана надалі. Саме так розвиваються мови. Якщо "30 років" може означати "молодий" або "старий", якщо "інтелектуал" може мати позитивну та негативну оцінку, це не тому що в цих виразах безпосередньо присутні ці значення (знову ж таки в словнику ми їх не знайдемо), це тому що в своїй семантиці ці слова мають дещо (одну чи декілька рис), що – не будучи вираженим – є потенційно наявним, що надає їм здатність "набувати" непередбачуваних значень, привнесених інтердискурсивним контекстом, про який я говорив. Крім того, саме ця потенційність дозволяє пояснити розвиток значень слів. Яким чином від грецького "ρήγτος", що означало "рудий" та "вогонь", через латинське "burga", що означало "тканіна з ворсом", ми прийшли до "robe de bure" (бурунатна сукня з грубої вовни), "bourtelet" (кругла подушка; валик) та "bourreau" (кат), якщо не за допомогою низки послідовних потенційностей, які на кожній зі стадій розвитку набули непередбачуваних значень, що виникли в інтердискурсивному контексті?

Тому саме через процес висловлювання встановлюється потенційний зв'язок між мовним та дискурсивним значенням, при цьому він не обов'язково є безперервним. Дискурсивне значення, що витікає із знань, породжених соціальною практикою, надалі "прищеплюється" до мовного значення, яке врешті-решт приймає його, чи то навіть включає його у власну систему та відносить нове значення до певної категорії.

Повертаючись до сказаного на початку цієї розвідки та спираючись на вищевикладене, можна ствердити, що лінгвістика дискурсу передбачає існування лінгвістики мови: перша не може існувати без другої. З іншого боку, варто прийняти думку про те, що лінгвістика мови сама по собі не може передати значення мовленнєвих актів, породжених під час реальних комунікативних ситуацій: її необхідно доповнити лінгвістикою дискурсу. В обох випадках значення потрібно "спіймати". І це ловіння є подвійним – через вирахування ймовірностей та за допомогою не завжди передбачуваних умовиводів, на одній і тій самій ниві потенційності значень, у постійному русі між загальним та конкретним.

Стаття надійшла до редакції 22.01.14

Henri Boyer, professeur, docteur en sciences du langage,
directeur du laboratoire DIPRALANG,
Université Paul-Valéry Montpellier III (France)

FONCTIONNEMENTS SOCIOLINGUISTIQUES DE LA DENOMINATION TOPOONYMIQUE

Cet article expose le processus de la dénomination toponymique selon la distribution fonctionnelle de l'usage de toponymes, à savoir: la nomination de l'espace; la symbolisation dans/par l'espace, qui se divise en promotion patrimoniale et affirmation identitaire; l'identification stéréotypique. L'auteur envisage deux exemples réels de conflit d'ordre toponymique du deuxième type de dénomination, concernant l'affirmation identitaire: de l'opposition contre le toponyme Septimanie en Languedoc-Roussillon (en France) et du conflit toponymique apparu pendant la normalisation du galicien dans la communauté autonome de Galice, en Espagne.

Mots clés: *sociolinguistique, toponyme, dénomination*

Un toponyme peut être plus qu'un toponyme

Qu'on l'appelle "dénomination toponymique" ou "dénomination choronymique" [Cyr et Nagúg Metallíç 1999], l'acte par lequel un nom propre est donné à un lieu – ville, région, pays... – est bien un acte ethnosocioculturel et même bien souvent un "acte politique" [Gendron 2003, 55]. On a parlé de *sociotoponymie* à propos de la démarche qui considère la toponymie "sous un aspect plus synchronique que diachronique", et surtout qui s'intéresse "moins [aux] préoccupations étymologiques qu'[à] l'évolution, la transformation ou l'apparition et la disparition de formes toponymiques" [Guerrin 1999, 210]. C'est cette démarche ouverte à la transdisciplinarité qui inspire les propos développés ici. On cherchera donc dans cette contribution à cerner dans sa dimension sociolinguistique cet acte de dénomination singulier⁹² et à en illustrer une des modalités.

On peut proposer la distribution fonctionnelle suivante de l'usage des toponymes, selon un modèle à trois entrées, avec bivalence au sein de la deuxième entrée:

⁹² Il existe d'autres types de dénominations: patronymique, glossonymique, ethnonymique...

La nomination de l'espace

Il ne fait pas de doute que ce fonctionnement socio-pragmatique du toponyme qui en fait un instrument de *localisation* est au principe même de l'acte toponymique, qui vise à s'"approprier [l'espace]", à "en faire du territoire" [Akin 1999, 9]. Cette localisation concerne tous les lieux, habités ou non: le tènement, le cours d'eau (on parle d'"hydronymie"), le relief (on parle d'"horonymie"), le hameau, la ville et sa voierie (on parle d'"odonymie"), le "(petit) pays", le département, la région, le Pays [Baylon et Fabre 1982]. Qu'il s'agisse de l'hydronyme *Garonne*, de l'odonyme *Las Ramblas* ou du toponyme *Portugal*, il n'est question que de nomination localisante, d'un "choix dénotatif", même s'il convient de ne pas négliger les cas où la nomination "laisse passer un peu d'affectivité collective, lorsque par exemple tel toponyme, échappant aux règles du réseau, vient ponctuellement exprimer une peur et la manière d'exorciser cette peur par l'acte même qui la nomme" [Fabre 1997, 18–19]. Et il faut également prendre en considération un certain nombre de cas pour lesquels le "dénotatif" s'adjoint du "connotatif": une "plus-value toponymique" [Guerrin 1999, 225] due à un investissement représentationnel-ethnosocioculturel [Boyer 2003]. On songe par exemple au toponyme *Marseille* et dans un autre registre à *Poitiers* ou encore à *Oradour*... De même, il existe un certain nombre de cas où le "dénotatif" même fait problème et est l'objet d'une polémique: il en va ainsi, par exemple, du toponyme *Makedonias* [Macédoine], choisi par la jeune République indépendante anciennement membre de la Yougoslavie, et contesté officiellement par l'état grec pour cause, selon lui, d'usurpation toponymique, ou pour des raisons autres de l'odonyme *Avenida del Generalísimo Franco* à Barcelone, durant le franquisme (nommé en catalan par les autochtones antifranquistes *Avinguda Diagonal* ou, sans parti pris sociolinguistique, *la Diagonal*), ou encore du toponyme communautaire *Galicia* contesté par un certain nombre de militants de la langue galicienne au profit de *Galiza*.

En bref, le fonctionnement socio-pragmatique primaire (nomination localisante) au principe de l'acte de dénomination toponymique n'est donc pas toujours observable à l'état pur, si l'on peut dire: le

toponyme est souvent plus qu'un toponyme⁹³. C'est même ce qui invite le sociolinguiste à se mêler de toponymie, sans pour autant prétendre à une compétence d'onomasticien.

La symbolisation dans / par l'espace

Il s'agit de *distinguer* en nommant. Il y a bien entendu une importante teneur identitaire dans ce fonctionnement. On doit distinguer deux sous-types.

La promotion patrimoniale

Il y a alors, comme on l'a dit, superposition de la nomination localisante et d'une emblématisation ou d'une mythification. Il s'agit d'une intervention toponymique qui célèbre un personnage (mort ou vivant), un événement, un objet, un lieu... notoire et consensuel, du moins pour une partie non négligeable de la communauté concernée. Si l'emblématisation s'en tient à ces deux critères et tend à promouvoir, par exemple, l'image exemplaire d'un artiste populaire (*place Charles Trenet*) ou d'un homme politique (*avenue Charles de Gaulle*), d'un lieu de mémoire (*rue de Verdun*)..., la mythification ajoute à la notoriété et à l'exemplarité la transcendance historique, la sublimation, l'unanimité [Boyer, 2003; Amossy, 1991]: on ne compte plus en France les *rue Jean Moulin* ou les *place de la Révolution*...

L'affirmation identitaire

Dans ce cas, la fonction identitaire prend ostensiblement le pas sur la fonction de localisation : au-delà de la nomination, il s'agit d'un acte de nature nettement *politique* ou plus spécifiquement *glottopolitique*. Il est question de revendiquer l'inscription du toponyme dans une communauté linguistique et/ou culturelle (nationale, régionale). On peut observer ce genre d'intervention (souvent lié à un positionnement régionaliste ou nationaliste) tout particulièrement dans des périodes de normalisation d'une langue jusqu'alors minorée parce que dominée, exclue entièrement ou pour l'essentiel de la communication publique institutionnelle. On songe par exemple à l'Espagne postfranquiste où les langues autres que le castillan ont récupéré, après l'adoption de la Constitution démocratique de 1978 et le vote de statuts d'autonomie par les

⁹³ Voir, à propos de la graphie d'une langue, Patric Sauzet, 1990, "La grafia es mai que la grafia", *Amiras / Repères*, n°21, Edisud.

communautés territoriales concernées, les usages sociolinguistiques confisqués par la langue dominante (et la dictature franquiste): ce fut le cas dans les communautés autonomes de langue catalane (Catalogne, Communauté valencienne, Baléares), le Pays Basque (et une partie de la Navarre) et la Galice. Ainsi en Catalogne le *Paseo de Gracia* (castillan) de Barcelone est (re)devenu *Passeig de Gracia* (catalan) et la ville de *Gerona* a été renommée *Girona*, conformément à la norme toponymique catalane en vigueur dans la communauté autonome. Ce type de fonctionnement, forcément ostentatoire, peut prendre parfois l'allure d'une provocation : il en va ainsi lorsqu'en bordure d'une autoroute catalane, en direction de la France, un panneau indique les distances de quatre villes françaises, avec l'emploi de toponymes français pour trois d'entre elles – Narbonne, Toulouse, Montpellier – et d'un toponyme catalan pour la quatrième ville mentionnée, *Perpinya* [Perpignan], capitale, dans l'interdiscours catalaniste, de la *Catalunya Nord* (le Roussillon)... Quant au Pays basque espagnol, on sait qu'il est redevenu *Euskadi*.

On peut évoquer également la *redénomination* des lieux au Maghreb et particulièrement en Algérie au lendemain de l'indépendance dans le cadre de la politique d'arabisation générale [Kahlouche 1999, 183], à propos de la discrimination dont a été victime jusqu'à une date récente l'identité kabyle: on est même allé jusqu'à attribuer une origine arabe à des toponymes berbères comme pour "la ville de *Maillot*, par exemple, [...] redénommée *M'chedallah*, sens littéral probable "Qui compte sur Dieu", au mépris de la dénomination berbère usitée par les natifs de l'agglomération *imechdalen*, nom pluriel d'une espèce de fourmi rouge, singulier *amechdal*." [Ibid, p. 187] On pourrait encore mentionner la mise en avant du toponyme *Kanaky* par le FLNKS en Nouvelle Calédonie, dans la perspective d'une accession à l'indépendance du territoire [Akin 1999, 48–49; Dalhem 1997]. De fait, les conflits de dénomination liés à des antagonismes identitaires sont loin d'être exceptionnels.

L'identification stéréotypique

Il s'agit, d'une certaine façon, d'un cas d'emblématisation, le plus souvent (mais pas toujours) péjorative, éventuellement stigmatisante. C'est le processus d'antonomase qui prévaut ici (processus valable également pour la mythification, dont il a été question), processus par lequel un toponyme notoire (notoriété souvent due aujourd'hui à

une surexposition médiatique) est instrumentalisé pour nommer un autre lieu qu'on vise à catégoriser (à étiqueter) par un stéréotype : on peut évoquer les cas de toponymes désignant quelques cités "à risques", diabolisées au cours des années quatre-vingts et quatre-vingt-dix (*Les Minguettes* par exemple) [Boyer et Lochard 1998a]. C'est un phénomène qui ne touche pas que des toponymes ayant émergé au fil de l'actualité des dernières années. On songe à des cas anciens et toujours disponibles comme *Chicago*, *Waterloo*... ou (à l'opposé, si l'on peut dire) *Le Pérou*, *Venise*.

Je voudrais dans ce qui suit illustrer, à travers deux cas de conflit d'ordre toponymique, le deuxième type de dénomination dont il vient d'être question et plus particulièrement *l'affirmation identitaire*. Le premier de ces deux cas concerne l'aventure politico-médiatique du toponyme *Septimanie* que Georges Frêche, nouveau président du conseil régional a tenté d'imposer en 2005 à l'opinion publique régionale comme substitut du toponyme en vigueur depuis 1960 (*Languedoc-Roussillon*), et de l'opposition manifestée, via la presse locale, contre ce qui est apparu comme un coup de force par une bonne partie de cette opinion publique. On observera un deuxième cas de conflit à propos d'une communauté autonome de l'état espagnol, en phase de reconquête sociolinguistique (et donc toponymique) : la Galice.

"Vie et mort de la Septimanie"⁹⁴

A la suite du changement de majorité à la tête de la région Languedoc-Roussillon en 2004 et de l'élection du maire de Montpellier, Georges Frêche, à la présidence de cette même région, s'est ouverte une période de dénonciation de la présidence précédente, somme toute assez banale. Plus surprenante fut la mise en cause de la dénomination de la région en question, compromis toponymique (consensuel) pour un territoire qui comprend essentiellement le Bas-Languedoc et la Catalogne française, au motif avancé par le nouveau président de région que "le nom de Languedoc-Roussillon [serait] totalement erroné sur le plan historique".

Une campagne publicitaire, jugée dispendieuse par ses détracteurs, a visé, durant l'été 2005, à diffuser massivement le toponyme

⁹⁴ Titre en page Eurorégion du quotidien *L'Indépendant* du 1er janvier 2006.

présidentiel *Septimanie*. Cette volonté de redénomination⁹⁵ et la campagne publicitaire autour de produits régionaux visant à imposer le label septimanien ont suscité de nombreuses réactions, pour la plupart d'opposition. Le quotidien régional *Midi Libre* (qui occupe sur le territoire languedocien concerné une position de quasi monopole), en septembre 2005, s'est saisi de la polémique, au travers d'une enquête et d'un appel à témoignages auprès de ses lecteurs (témoignages dont certains ont été publiés durant une semaine sur une page spécifique du journal). Il en est allé de même, avec semble-t-il encore plus d'acuité, pour le quotidien de Perpignan et du Roussillon *L'Indépendant* (appartenant au même groupe de presse). Ces initiatives, qui ont représenté incontestablement un succès médiatique et au total un gain de légitimation facilement acquis pour les deux organes de presse impliqués, ont mis en évidence un rejet très largement majoritaire de la redénomination toponymique. Georges Frêche s'est finalement incliné.

Bien que le toponyme *Septimanie* ait été avancé par le nouveau président du conseil régional tout de suite après son élection, c'est au printemps 2005 qu'est lancée publiquement par Georges Frêche la campagne visant à diffuser une nouvelle labellisation: *Septimanie*, destinée à promouvoir les produits de la région (fruits et légumes, coquillages, fromages...). Certains observateurs ont considéré qu'il ne s'agissait là que d'une nouvelle "griffe", sans plus. Mais bien vite les intentions réelles du président se sont manifestées plus clairement et d'aucuns se sont inquiétés de la marginalisation, dans la nouvelle communication de la région, du toponyme officiel *Languedoc-Roussillon*, maintenu cependant puisque étant le seul légal. Du reste, la livraison de mai 2005 (n° 8) du nouveau mensuel du conseil régional, ayant précisément pour titre *Septimanie*, annonce en couverture un dossier consacré à la "Naissance d'une marque" – "Septimanie. La griffe du soleil" –, dossier développé en pages intérieures (p. 6–8), qui présente le toponyme en question comme une "marque ombrelle" (associée au nouveau logotype de la région, où ne figurent désormais ni la croix occitane ni les couleurs du drapeau catalan, mais un assemblage stylisé de sept soleils). Le

⁹⁵ Assez curieuse, car le choix du toponyme officiel des collectivités régionales est légalement du ressort du pouvoir central et non du pouvoir régional.

dossier célèbre le "volontarisme [...] de la région" et annonce une campagne de communication estivale pour "la promotion des filières engagées par les conventions de partenariat signées avec la région [...], fédérant des familles de produits sous la marque collective Septimanie. Ce sera le cas avec les jardins de Septimanie, les vergers de Septimanie, les ruchers de Septimanie..." (*Septimanie* n° 8, p. 7). La campagne de promotion annoncée aura bien lieu durant l'été 2005 et son coût très élevé ne sera pas un argument négligeable dans les réactions hostiles aux visées de Georges Frêche. Car commencent à s'élever, en particulier du côté de Perpignan et du Roussillon (la composante catalane de la région), de nombreuses voix dénonçant comme un coup de force (d'aucuns n'hésiteront pas à qualifier Georges Frêche de "dictateur") la volonté de redénomination de la collectivité territoriale. *L'Indépendant*, qui relaie cette contestation, reçoit un abondant courrier. Plusieurs pages intitulées "Septimanie: des réactions en cascade" y sont consacrées⁹⁶.

Compte tenu de la nature bi-identitaire de la région (quatre départements appartiennent à l'espace culturel occitan: l'Aude, le Gard, L'Hérault et la Lozère; un cinquième, les Pyrénées-Orientales, est constitué pour l'essentiel de la Catalogne française, revendiquée par les nationalistes catalans des deux côtés des Pyrénées comme composante à part entière des "Països Catalans"), il est évident que "le nom "Languedoc-Roussillon" est le fruit d'un compromis" (Bernard Rieu, *L'Indépendant*, 27 juillet 2005, p. 20), acquis officiellement en juin 1960. Comme le rappelle Rieu, "la spécificité des Pyrénées-Orientales a [été] reconnue afin de rallier les Catalans, dont beaucoup étaient réticents. "Roussillon" a été accolé à "Languedoc" pour désigner la nouvelle région" (*ibid*). Il est donc indéniable que la mobilisation contre le toponyme *Septimanie* a été particulièrement importante en Roussillon⁹⁷. Comme le résume le journaliste de *L'Indépendant* qui a suivi au sein de la rédaction cette polémique publique, "depuis que le mot "Septimanie" s'insinue doucement mais sûrement dans les brochures régionales ou dans les

⁹⁶ Je remercie Christian Di Scipio, journaliste à *L'Indépendant*, pour les informations qu'il m'a communiquées.

⁹⁷ D'aucuns ont observé le silence, jugé suspect, du mouvement occitan durant la polémique.

publicités émanant de la région, ce ne sont que protestations véhémentes. Il suffit de consulter les centaines de lettres qui alimentent depuis des mois le courrier des lecteurs de *L'Indépendant* pour mesurer à quel point ce glissement sémantique est rejeté par les populations du département des Pyrénées-Orientales" (*L'Indépendant*, 7 août 2005). Un maire du département, Christian Blanc, a été à la pointe de la contestation anti-Septimanie avec une affiche publicitaire humoristique prônant la vaccination contre la "septimaniole", cause de coliques... De même, les autonomistes du parti "*Bloc Catala*" ont utilisé, sur un mode tout aussi humoristique, l'animal emblématique des Catalans, l'âne, sous la figure vengeresse du "burro masqué" (l'âne masqué).

Une manifestation importante (plusieurs milliers de personnes) à Perpignan le 8 octobre 2005 a été le point d'orgue de cette fronde catalane, manifestation dans laquelle se sont certes investis les opposants politiques à Georges Frêche et à la majorité de gauche du conseil régional, mais qui a rassemblé également une foule d'opposants "identitaires" à la redénomination. Cette manifestation a pourtant eu lieu alors qu'elle pouvait paraître sans objet, le président de la région ayant déclaré plusieurs jours auparavant au quotidien *Midi Libre* (du 21 septembre 2005) qu'il renonçait à changer le nom de la région.

Cette volonté de Georges Frêche de renommer la région (que nombre de ses détracteurs n'hésitèrent pas à mettre sur le compte d'une mégalomanie notoire) n'avait pas manqué de s'appuyer sur un argumentaire en bonne et due forme, à teneur à la fois historienne et économique, basé sur un savoir-faire communicatif éprouvé. Dans l'une des interventions scripturales qui font partie de la campagne de légitimation du nouveau toponyme, un dépliant de quatorze pages intitulé "La Septimanie. Un nom, une histoire, un projet"⁹⁸, dans lequel il est bien évidemment fait référence à l'histoire ("Septimanie: d'où vient ce nom?"), on apprend que l'appellation promue remonte... au 5e siècle et que l'objectif est de "Renouer avec notre histoire". Le texte qui coiffe l'ensemble du discours tenu dans ce dépliant, signé par le "président de la région Languedoc-Roussillon/Septimanie" (titre: "Septimanie: une identité pour réussir"), fortement dialogique et polémique, condamne sans appel le

⁹⁸ Voir en annexe un extrait de ce document: l'intervention signée de Georges Frêche.

toponyme en usage: "Le nom de Languedoc-Roussillon est totalement erroné sur le plan historique. Le Languedoc, c'est essentiellement la région toulousaine dont la capitale historique est Toulouse. Quant au Roussillon, les Catalans utilisent peu ce nom car il ne concerne que la plaine." En sus du critère de légitimation géohistorique – discutable: le "Bas-Languedoc" est bien le "Languedoc" et le "Roussillon" est bien la traduction française d'un toponyme tout ce qu'il y a de plus catalan – est avancé un critère de notoriété non moins discutable: "Le Languedoc-Roussillon est une dénomination inexacte et très peu connue tant au plan national qu'international." L'argument est en effet sans pertinence s'agissant du plan international, car ce qui vaut pour *Languedoc-Roussillon* vaut sans aucun doute pour *Septimanie*. Et sur le plan hexagonal, le toponyme *Languedoc-Roussillon* est tout autant connu que bien d'autres toponymes de collectivités régionales. Quant à l'argument historico-identitaire, il n'est guère plus convaincant: "Pour parler ensemble sur un même ton, il importait de revenir avant la division entre Occitans et Catalans qui s'est faite aux IXe et Xe siècles, lors de la dislocation de l'empire carolingien. Le nom de *Septimanie*, cité pour la première fois au Ve siècle, s'est imposé par notre histoire.". Une conclusion sans surprise est ainsi posée: "a travers ce nom ["Septimanie"], toute la région et ses habitants, les Septimaniens et Septimanies, sont ainsi représentés dans leur identité et leur diversité."

Manifestement, les efforts de communication et d'argumentation n'ont pas été couronnés de succès, mais ils ont produit un abondant interdiscours auquel ne s'attendait sûrement pas Georges Frêche. Même si le président sortait affaibli d'une longue convalescence, il a mis au service de cette entreprise de contre-dénomination sa légendaire faconde. Il n'est pas douteux qu'il a sous-estimé la prégnance identitaire et le pouvoir de mobilisation d'une dénomination toponymique (surtout du côté catalan de la région) pourtant composite, mais désormais bien établie après plus de quatre décennies d'existence.

Le quotidien *Midi Libre*, dans des conditions de moindre opposition (la fibre identitaire étant en Languedoc sûrement moins sensible qu'en Catalogne), a rendu compte des réactions hostiles de l'opinion publique languedocienne à l'entreprise de redénomination, en sollicitant ses lecteurs et en lançant, sur un forum ouvert à cet

effet, une enquête: "Septimanie ou Languedoc-Roussillon?"⁹⁹. Dans une chronique intitulée "Vos voix au chapitre", en date du 24 septembre 2005 (c'est-a-dire après que le président du conseil régional eut annoncé qu'il ne débaptisera pas la région), le médiateur du journal, Olivier Clerc, dressait le bilan et tirait les enseignements du "dossier Septimanie". En invoquant l'abondant échange entre les lecteurs et leur journal qu'ils avaient suscité "les velléités d'impérialisme toponymique du président du conseil régional" ("une levée de boucliers"), il mettait en avant "une opinion presque unanime, souvent abrupte: non à l'abandon de l'appellation "Languedoc-Roussillon" pour une improbable "Septimanie"". Pour le rédacteur en chef, cité par le médiateur (qui fait état de diverses évaluations au sein de la rédaction), "le projet de Georges Frêche a visiblement été ressenti comme une *privation d'identité*, une négation de la "langue d'oc"" [c'est moi qui souligne]. Et d'avouer: "On ne pensait pas qu'il existait une telle identité languedocienne." Finalement, et "au-delà du recul du président du conseil régional", l'opération est tout bénéfice pour le quotidien: démonstration d'*empathie* et donc, gain de légitimation médiatique [Lochard et Boyer, 1998b]. Ainsi, même s'"il y a le sentiment que notre dossier à épisodes a pu aider l'exécutif régional à "botter en touche" dans une affaire bien mal engagée, il y a surtout la conviction d'un resserrement du lien avec nos lecteurs" (*Midi Libre*, 24 septembre 2005, p. 12). Dans la conférence de presse qu'il avait tenue le 23 septembre, consacrée certes à un autre sujet, mais aussi à sa "reculade" dans l'affaire "Septimanie", Georges Frêche avait déclaré, en commentant "l'enquête "honnête" de *Midi Libre* qui l'[avait] vivement intéressé": "La démonstration est faite

⁹⁹ Site <http://www.midilibre.com>. Le texte invitant à participer à l'enquête était ainsi rédigé: "Depuis que Georges Frêche a sorti de son chapeau l'appellation *Septimanie*, avec l'idée de rebaptiser peut-être un jour le Languedoc-Roussillon, une véritable vague de protestation a déferlé sur la région. *Midi Libre*, qui a souvent abordé cette polémique, a voulu faire le tour de la question en publiant une enquête. Tous les aspects seront abordés: l'angle historique, le volet financier, la Catalogne fer de lance de la contestation et enfin les explications de Georges Frêche. Que pensez-vous de *Septimanie*? Exprimez-vous sur notre forum spécial!"

que les gens ne veulent pas que leur région change de nom. J'abandonne de manière définitive."¹⁰⁰

Le président de la région Languedoc-Roussillon a depuis jeté son dévolu sur le toponyme *Sud* pour la promotion des productions agro-alimentaires de la région ("Sud de/South of France" et "Sud et Saveurs de France"). Séduisant même nombre de militants étonnés par un discours ostensiblement occitaniste, il s'est fait par ailleurs le chantre inspiré de la langue et de la culture occitanes lors d'une grande manifestation festive au coeur de Montpellier ("Total Festum", le 21 octobre 2006) avec pour slogan "Le jour de l'OC est arrivé". Cette stratégie communicative bivalente consiste ainsi à dissocier une identification géo-économique (avec *Sud*) et une identification culturelle et linguistique (avec *Oc*)¹⁰¹.

Le front toponymique d'une "bataille de la langue

En situation de domination d'une communauté sur une autre, ou d'un état sur l'une de ses composantes territoriales (ethnique, régionale ou nationale), on observe que la résistance et bien évidemment la reconquête identitaires se focalisent volontiers sur la dénomination toponymique: les noms de lieux sont alors investis d'une importante dimension symbolique. Ainsi la lutte pour le *toponyme légitime* est un chapitre proprement spectaculaire des résistances et reconquêtes communautaires: installer le toponyme conforme à la langue-culture jusque la minorée devient un enjeu politique de premier ordre, susceptible de mobiliser de nombreux acteurs. Il sera question dans cette dernière partie d'un épisode récent de ce front toponymique de la *bataille de la langue*¹⁰², épisode concernant une communauté autonome d'Espagne, la Galice, où est mise en oeuvre la *normalisation* du galicien ("langue propre", co-officielle dans la communauté avec le castillan, langue de l'Etat).

Le cas de la Galice est particulièrement intéressant parce que l'imaginaire communautaire des deux langues en contact y est

¹⁰⁰ Compte rendu de *Midi Libre* du 24 septembre 2005, p. 23 ; c'est moi qui souligne.

¹⁰¹ Par ailleurs, le mensuel de la région a depuis pris le titre de *Vivre en Languedoc-Roussillon...*

¹⁰² Titre de l'ouvrage d'un militant catalaniste: Pius Pujades, 1988, *La batalla de la llengua. Converses amb Francesc Ferrer i Gironés*, Barcelona, Xarxa Cultural.

complexe et pour l'essentiel, clivé. Si une minorité de Galiciens considèrent que leur communauté est une nation, et qu'elle doit en avoir les prérogatives intégrales, en particulier en matière de langue et de culture, une majorité n'adhère pas à cette vision des choses, même si un sentiment identitaire la conduit à se percevoir comme différente de l'ensemble espagnol. Ce clivage en recoupe un autre, qui concerne la langue galicienne: celle-ci est largement victime d'un stéréotypage négatif qui tend à en faire une langue de la ruralité, de la rusticité, du passé et de l'inculture, en même temps qu'un autre stéréotypage tend à en faire une langue patrimoniale dont le passé mérite d'être célébré, et une caractéristique identitaire importante. Ce stéréotypage ambivalent est la manifestation la plus flagrante de l'existence *d'un conflit diglossique* conforté par une prégnante *idéologie diglossique* [Boyer, 2005 et 2007]. Il engendre dans à peu près toutes les strates sociales de la communauté des attitudes bien identifiées dans une telle configuration sociolinguistique comme la stigmatisation de la langue dominée, ici le galicien, et l'autodénigrement de la part de ses usagers. Le castillan, langue de la ville, de la distinction sociale, bien que n'ayant pas une position hégémonique du point de vue démolinguistique [Siguan, 1994 et 1999], est la langue dominante de la communauté. Sa représentation valorisante entrave la promotion du galicien, pourtant inscrite dans les perspectives officielles du statut d'autonomie de la Galice (adopté en 1981) et de la loi de normalisation linguistique votée par le Parlement galicien en 1983 [Alén Garabato et Boyer 1997]. La politique linguistique institutionnelle, précisément à cause d'un volontarisme très modéré de la part du parti espagnol de droite qui a gouverné la Galice durant plus d'une décennie (et bien que le président du gouvernement autonome, M. Fraga, ait su tirer parti d'une pratique personnelle courante de la "langue propre"), évidemment sensible à l'état de l'imaginaire collectif des langues dont il vient d'être question, n'a pas été à la hauteur des attentes des militants de la langue galicienne. Ces derniers ont donc dû s'organiser, depuis la société civile, en contre-pouvoir glottopolitique. C'est ainsi que s'est constitué le fer de lance associatif de la normalisation linguistique en Galice: *A Mesa pola normalización lingüística* (le Collectif pour la normalisation linguistique) dont l'engagement efficace n'a pas peu contribué à quelques avancées indéniables pour la

défense et la promotion de la "langue propre" de la communauté¹⁰³. Un épisode exemplaire de cette action revendicative de *A Mesa pola normalización* mérite d'être présenté. Il convient de préciser auparavant la règle concernant la toponymie galicienne prévue par la Loi de normalisation linguistique de 1983. L'article 10 de cette loi indique en effet que:

1. Les toponymes de Galice auront comme unique forme officielle la forme galicienne.

2. Il revient à la Xunta¹⁰⁴ de Galice de déterminer les noms officiels des municipalités, des territoires, des centres de population, des voies de communication interurbaines et des toponymes de Galice.

3. Ces dénominations sont les seules légales à tous effets et la signalisation devra les respecter. La Xunta de Galice réglera la normalisation de la signalisation publique en respectant dans tous les cas les normes internationales adoptées par l'État¹⁰⁵.

L'épisode en question concerne le toponyme *Arousa*, dont l'orthographe (castillanisée) a été jusqu'à sa normalisation: *Arosa*. Mais, au moins jusqu'en novembre 1996, il faut croire que le nouveau toponyme ne s'était pas imposé comme le seul légitime puisque la firme automobile SEAT, désirant baptiser l'un de ses nouveaux modèles (à l'instar des précédents: *Toledo*, *Ibiza*...) avec un toponyme d'Espagne avait choisi *Arosa*, du nom d'une *Ría* touristique de Galice. Devant la polémique déclenchée par *A Mesa pola normalización*, la direction de SEAT avait annulé la présentation de ce nouveau modèle

¹⁰³ La situation se complique du fait d'un conflit normatif concernant cette même "langue propre" qui sévit depuis l'adoption officielle de normes orthographiques, normes issues de la tendance "différentialiste" des militants de la langue et jugées trop suivistes à l'égard du castillan par les militants de l'autre tendance *galéguiste*, tenants d'une norme "réintégrationniste", basée sur le retour du galicien dans le giron lusophone. Ces deux grandes tendances, dont la deuxième présente une option radicale et une autre modérée [Alén Garabato 2000], se livrent un combat désolant au regard du vrai enjeu sociolinguistique: la conquête de la légitimité sociale du galicien dans de vastes secteurs de la communication sociale comme l'entreprise, le commerce, la justice...

¹⁰⁴ Le gouvernement autonome.

¹⁰⁵ *Lei 31 / 1983, do 15 de xuco, de normalizaciyn lingvistica*, Parlamento de Galicia (je traduis).

sur le site choisi. Ce qui a engendré une autre polémique opposant les autorités locales, les hôteliers et restaurateurs (qui se sentaient lésés du point de vue des gains escomptés) aux fermes défenseurs du toponyme normalisé. L'argument de SEAT, selon lequel "Arosa sonne mieux dans les autres langues", n'a pas convaincu les opposants, pas plus que le fait qu'un nom donné à un précédent modèle de voiture de la firme (Ibiza: *Esvissa* en catalan) n'ait pas posé de problème. La polémique s'est prolongée durant l'année 1997. Les doléances réitérées de *A Mesa pola normalización* n'ont pas ébranlé outre mesure la position de SEAT, considérée par certains commentateurs comme une "erreur commerciale"¹⁰⁶.

Contrairement au *Movimento Defesa da Lingua* (Mouvement Défense de la langue), la *Mesa pola normalización* n'a pas appelé au boycott de SEAT mais a sollicité la pression des citoyens de Galice face à ce qu'elle a dénoncé comme un "attentat contre notre identité"¹⁰⁷. Trois mille affiches et quarante mille cartes postales ainsi que des annonces dans la presse ont été utilisées comme vecteurs de la protestation, et il était demandé d'appeler la firme automobile par téléphone pour exiger le changement de nom (voir en annexe la reproduction de l'affiche).

Piètre concession: la firme d'origine espagnole décide de permettre aux acheteurs galiciens de choisir entre les deux orthographes du toponyme; tous les concessionnaires de Galice ont eu à cet effet à leur disposition un stock de plaques portant le nom de *Arousa*. On peut certes considérer qu'il s'agit là d'un demi-succès pour la *Mesa pola normalización*, qui s'est permis par ailleurs de fustiger l'équipe de communication de SEAT, qualifiée de "médiocre et peu cohérente". On peut aussi considérer que la polémique a pu servir d'avertissement en direction d'autres entreprises, étrangères comme locales: un secteur considéré comme peu favorable à la normalisation linguistique [Formoso, 2004]. Car l'enjeu de l'action de la *Mesa pola normalización* dépasse bien sûr le cadre des luttes circonscrites à telle ou telle revendication toponymique et s'inscrit

¹⁰⁶ *El Mundo* du 18 décembre 1996. Les campagnes de la *Mesa pola normalización* ont trouvé un écho régulier dans la presse régionale (*La Voz de Galicia, Le Correo Gallego*), que j'ai consultée pour la période concernée.

¹⁰⁷ *Atentado contra a nosa identidade.*

dans une visée macrosociolinguistique de normalisation globale de la société galicienne, qui est loin d'être acquise.

Les conflits de dénomination toponymique tels que ceux qui viennent d'être observés, qu'ils soient de nature politique et ethnoculturelle comme celui qui a opposé Georges Frêche à l'opinion publique régionale du Languedoc-Roussillon (surtout celle du Roussillon), ou plus spécifiquement de nature glottopolitique comme ceux concernant la normalisation du galicien, sont en définitive des conflits de légitimité qui révèlent les ressorts identitaires d'une communauté donnée. Dans les cas évoqués, le toponyme est bien un enjeu. Un enjeu pour une micro-région revendiquant une personnalité propre (la Catalogne française), sa latitude à afficher sa différence en refusant une dénomination exogène autoritaire. Un enjeu pour les militants d'une langue minoritaire au niveau de l'état (le galicien), jusqu'alors maltraitée par ce même état: ils témoignent de leur capacité à s'opposer aux actes (parfois illégaux) hostiles à la normalisation institutionnelle par une vigilance et une détermination sans faille.

LITTÉRATURE

1. *Akin Salih*. Pour une typologie des processus redénominatifs. S. Akin éd., Noms et re-noms. La dénomination des personnes, des populations, des langues et des territoires. / Salih Akin. – Rouen, Publications de l'Université de Rouen, 1999.
2. *Alen Garabato Carmen*. Le galicien piégé par l'Histoire? La question de la norme. / Carmen Garabato Alen. – Lengas, n° 47, 2000.
3. *Alen Garabato Carmen* Les politiques linguistiques de deux communautés "historiques" d'Espagne: la Catalogne et la Galice. Mots. Leslangages du politique. / Carmen Garabato Alen, Henri Boyer. – n° 52, 1997.
4. *Baylon Chistian*. Les noms de lieux et de personnes. / Christian Baylon, Paul Fabre. – Paris, Nathan, 1982.
5. *Bouvier Jean-Claude*. La toponymie urbaine. Significations et enjeux. / Jean-Claude Bouvier, Jean-Marie. Guillon. – Paris, L'Harmattan, 2001.
6. *Boyer Henri*. De l'autre côté du discours. Recherches sur le fonctionnement des représentations communautaires. / Henri Boyer. – Paris, L'Harmattan, 2003.
7. *Boyer Henri*. Représentations linguistiques et idéologisation des conflits diglossiques. L. Jagueneau éd., Images et dynamique de la langue. / Henri Boyer. – Paris, L'Harmattan, 2005.
8. *Boyer Henri*. Le stéréotypage ambivalent comme indicateur de conflit diglossique. H. Boyer éd., Stéréotypage, stéréotypes. Fonctionnements ordinaires et mises en scène. / Henri Boyer. – Paris, L'Harmattan, 2007.
9. *Boyer Henri, Lagarde Christian*. L'Espagne et ses langues. / Henri Boyer, Christian Lagarde. – Paris, L'Harmattan, 2002.

10. *Boyer Henri* Scènes de télévision en banlieues (1950–1994). / Henri Boyer, Guy Lochard. – Paris, INA-L'Harmattan, 1998.
11. *Boyer Henri, Lochard Guy*. La communication médiatique. / Henri Boyer, Guy Lochard. – Paris, Le Seuil, 1998.
12. *Cyr Danielle E., Nagugwes Metallic Emmanuel*. Fantômes choronymiques de la dépossession. S. Akin éd., Noms et re-noms..., op. cit, / Danielle E. Cyr, Emmanuel Metallic Nagugwes. – 1999.
13. *Dahlem Jacqueline*. Des historiens à la recherche d'un consensus. Mots. Les langages du politique, n° 536. / Jacqueline Dahlem. – 1997.
14. *Darot Mireille*. Calédonie, Kanaky ou Caillou? Implicites identitaires dans la désignation de la Nouvelle-Calédonie. Mots. Les langages du politique, n° 53. / Mireille Darot. – 1997.
15. *Fabre Paul*. Ce que la toponymie peut apporter à la... toponymie. / Paul Fabre. – Le Monde alpin et rhodanien, 2e-4e trimestres, 1997.
16. *Formoso Gosende Valentina*. A lingua galega no ámbito empresarial. Usos e representacións sociolingüísticas, Tese de doutoramento. / Valentina Gosende Formoso. – Universidade de Santiago de Compostela, Departamento de Filoloxía galega, 2005.
17. *Gendron Stéphane*. L'origine des noms de lieux en France. / Stéphane Gendron. – Paris, Errance, 2003.
18. *Guerrin Christian*. Les processus redénominatifs dans les noms de communes françaises depuis 1943. Étude socio-toponymique de la variation dans la nomenclature administrative. S. Akin éd., Noms et re-noms..., op. cit., / Christian Guerrin. – 1999.
19. *Kahlouche Rabah*. La dénomination / redénomination. Un lieu de conflit identitaire. S. Akin éd., Noms et re-noms..., op. cit. / Rabah Kahlouche. – 1999.
20. *Siguan Miquel*. Opiniones y actitudes. Conocimiento y uso de las lenguas en España, Madrid, Centro de investigaciones sociológicas / Miquel Siguan. – 1994.
21. *Siguan Miquel*. Opiniones y actitudes. Conocimiento y uso de las lenguas. / Miquel Siguan. – Madrid, Centro de investigaciones sociológicas, 1999.

Стаття надійшла до редакції 27.11.13

Henri Boyer, professor, PhD in linguistics,
director of laboratory DIPRALANG,
Paul Valéry University (Montpellier III) (France)

Sociolinguistic functions of toponymic denomination

This article considers the process of toponymic denomination according to functional subdivision of toponyms' use: nomination of space; symbolization in/with space, that is subdivided into promotion of heritage and consolidation of identity. The author examines two real examples of the identity consolidation toponymic denomination conflict: a confrontation against the toponym Septimanie in a French region of Languedoc-Roussillon and the toponymic conflict, which appeared during the standardization of Galician language in a Spanish autonomous community Galicia.

Key words: sociolinguistics, placename, nomination.

Анри Буайе, д-р лингв. наук проф.,
руководитель лаборатории DIPRALANG,
Университет им. Поля Валери (Монпелье III) (Франция)

Функции топонимической деноминации в социолингвистике

В данной статье рассматривается процесс топонимической деноминации, согласно функциональному разделению употребления топонимов на такие типы: номинация части пространства; символизация пространства/ом, которая подразделяется на продвижение наследия и утверждение самобытности; стереотипная идентификация. Автор представляет два реальных примера топонимического конфликта, связанного со вторым типом деноминации, а именно утверждением самобытности: протест против топонима Септимания во французском регионе Лангедок-Руссильон и топонимический конфликт, разгоревшийся в процессе стандартизации галисийского языка в испанской автономной общине Галисия.

Ключевые слова: социолингвистика, топоним, номинация

Анрі Буайє, д-р лінгв. наук, проф.,
керівник Лабораторії DIPRALANG,
Університет ім. Поля Валері (Монпельє III) (Франція)

Функціонування топонімічної деномінації у соціолінгвістиці

Ця стаття розглядає процес топонімічної деномінації відповідно до функціонального поділу вжитку топонімів на такі типи: номінація частини простору; символізація простору/ом, яка ділиться на просування спадщини та ствердження самобутності; стереотипна ідентифікація. Автор розглядає два реальних приклади топонімічного конфлікту, пов'язаного з другим типом деномінації, а саме зі ствердженням самобутності: протест проти топоніма Септиманія у регіоні Франції Лангедок-Руссильйон і топонімічний конфлікт, який виник у процесі стандартизації галісійської мови в іспанській автономній спільноті Галісія.

Ключові слова: соціолінгвістика, топонім, номінація.

Анрі Буайє, д-р лінгв. наук, проф.,
керівник Лабораторії DIPRALANG
Університет ім. Поля Валері (Монпельє III), (Франція)
Переклад виконала **К. Хайсарова**, студ.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка (Україна)

ФУНКЦІОНУВАННЯ ТОПОНІМІЧНОЇ ДЕНОМІНАЦІЇ У СОЦІОЛІНГВІСТИЦІ

Ця стаття розглядає процес топонімічної деномінації відповідно до функціонального поділу вжитку топонімів на такі типи: номінація частини простору; символізація простору/ом, яка ділиться на

просування спадщини та ствердження самобутності; стереотипна ідентифікація. Автор розглядає два реальних приклади топонімічного конфлікту, пов'язаного з другим типом деномінації, а саме зі ствердженням самобутності: протест проти топоніма Септиманія у регіоні Франції Лангедок-Руссельйон і топонімічний конфлікт, який виник у процесі стандартизації галісійської мови в іспанській автономній спільноті Галісія.

Топонім може бути чимось більшим, аніж просто географичною назвою

Те, що ми називаємо "топонімічною деномінацією" або "хоронімічною деномінацією" [Суг et Nagúg Metallic 1999], а саме процес надання певній місцевості (місту, регіону, країні тощо) власної назви, є не тільки етносоціокультурним, але часто й "політичним актом" [Gendron 2003, 55]. Раніше вже йшлося про поняття *соціальної топоніміки* у зв'язку з розповсюдженням ідей, згідно з якими топонімія розглядається "більше з точки зору синхронії, аніж діахронії". Це спонукає також до "розгляду не стільки етимології назв, скільки розвитку, перетворень або появи і зникнення топонімічних форм" [Guerrin 1999, 210]. Саме такий міждисциплінарний підхід ліг в основу цієї статті. У даній розвідці ми намагатимемося висвітлити соціолінгвістичний вимір акту деномінації¹⁰⁸ та проілюструвати одну з його якостей.

Відповідно до їхнього використання, топоніми можна поділити на 3 категорії, друга з яких позначена певною двозначністю.

Номінація частини простору

Немає ніяких сумнівів у тому, що соціопрагматична функція топонімів, яка робить їх інструментом *локалізації*, слугує для "присвоєння назви [частині простору]", "надання їй статусу певної території" в ході топонімічного акту [Akin 1999, 9]. Процес локалізації стосується будь-якої місцевості, як заселеної, так і незаселеної: спільній наділ; річка (йдеться про гідроніми); рельєф (ороніми); селище, місто та шляхи сполучення (одоніми); історична земля, департамент, регіон, держава [Baylon et Fabre 1982]. Якщо мова йде про гідронім

¹⁰⁸ Існують інші типи деномінацій: патронімічна, глосонімічна, етнонімічна тощо.

Гаронна, одонім *Лас Рамблас* або про топонім Португалія, – це стосується лише локалізуючої номінації, так званого "денотативного вибору", навіть якщо існують випадки, коли "номінація є дещо експресивно забавленою, коли, наприклад, топонім, що не піддається загальним правилам, точно зображає і одночасно виганяє страх, шляхом надання йому імені" [Fabre 1997, 18–19]. Слід також враховувати випадки, коли "денотатив" поєднується з "конотативом" для утворення "додаткових топонімічних значень" [Guerrin 1999, 225] за рахунок реперзентативного етносоціокультурного внеску [Boyer 2003]. Згадаймо лише про топоніми *Марсель*, *Пуатьє* або *Орадур*... Зустрічається також невелика кількість випадків, коли "денотатив" викликає певні складнощі та стає об'єктом полеміки, як, наприклад, сталося із назвою *Makedonias* (*Македонія*), яке обрала собі молода незалежна Республіка, колишня частина Югославії, і проти якої офіційно виступила Греція, посилаючись на топонімічну узурпацію, або з одонімом *Avenida del Generalísimo Franco* (*Проспект генералісимуса Франциско Франко*) у Барселоні, в часи франкізму (корінні жителі Кatalонії, антифранкісти, називали вулицю *Avinguda Diagonal* (*Проспект Діагональ*) або, без соціолінгвістичних упереджень, *la Diagonal* (*Діагональ*)), так само деякі поборники галісійської мови в автономній громаді *Galicia* (*Галісія*) виступали проти цієї назви, на користь *Galiza* (*Галіца*).

Загалом первинну соціопрагматичну функцію (номінація частини простору), засновану на принципі топонімічної деномінації, складно знайти в, так би мовити, необробленому вигляді. Топонім, часто виявляється чимось більшим, аніж просто географічною назвою¹⁰⁹. Саме це спонукає соціолінгвістів братися за вивчення топонімів, навіть, якщо вони не дуже розбираються в ономастичі.

Символізація простору/ом

Йдеться про *вирізнення* в процесі присвоєння назви. Особливістю цієї функції є передача важливого ідентифікуючого змісту. Слід розрізняти два підтипи символізації.

¹⁰⁹ Див. графічне зображення письмових знаків, Patric Sauzet, 1990, "La grafia es mai que la grafía" Amiras / Repères, n° 21, Edisud.

Просування спадщини

Як вже зазначалося раніше, ми спостерігаємо накладання локалізуючої номінації та символізації або міфологізації. Таким чином виражається роль топонімів, які прославляють видатну особистість (покійну або живу), подію, предмет, місце тощо, загальновідомі та загальновизнані щонайменше доволі великою частиною суспільства, якої вони стосуються. Якщо у випадку з символізацією йдеться про дотримання цих двох критеріїв, до прикладу, просування образу-взірця популярного співака (*площа Шарля Трене*^{*}) або політика (*проспект Шарля де Голля*^{*}), пам'ятної місцевості (*вулиця Верденської битви*^{*})..., то в процесі міфологізації до слави та зразковості додаються історична трансцендентність, шляхетність та гармонійність [Boyer 2003; Amossy 1991], і у Франції вже немає ліку *вулицям Жана Мулена*^{*} або *площам Революції*^{*}...

Ствердження самобутності

У цьому випадку, функція ідентифікації помітно переважає над функцією локалізації: окрім акту найменування, відбувається відверто *політичний акт* або, якщо точніше, *глоттополітичний*. Необхідно відстоювати право топоніма на існування у мовній та/або культурній (національній, регіональній) спільноті. Такий тип втручання (часто пов'язаний з місцем розташування регіону або національності) особливо часто спостерігається в періоди стандартизації мови, коли, пригнічена іншою мовою, вона повністю або здебільшого виключається із суспільної комунікації. Так відбулось, наприклад, у постфранкістській Іспанії, де всі мови (крім кастильської), соціолінгвістичні звичаї яких були захоплені домінуючою мовою (та франкістською диктатурою), були реабілітовані після прийняття у 1978 році демократичної Конституції та постанови про автономію відповідних ім територіальних спільнот. Це рішення стосувалося автоном-

* Прим. пер.: Шарль Трене – відомий французький співак ХХ століття.

* Шарль де Голль – перший президент П'ятої республіки (1958–1969).

* Верденська битва – найтривалиша й найзапекліша битва Першої Світової війни.

* Жан Мулен – герой французького Руху Опору часів Другої Світової війни.

* Революція – мається на увазі Велика французька революція (1789–1799).

них спільнот з каталонською мовою (Кatalонії, Валенсійської громади, Балеарських островів), Басконії (та частини Наварри) і Галісії. Таким чином в каталонській Барселоні *Paseo de Gracia* (кастильською) (знову)став *Passig de Gracia* (проспект Грасія) (каталонською), а місто *Gerona* почали називати *Girona* (Жирона), відповідно до топонімічних норм каталанської мови, чинної в даній автономній спільноті. Такий неминуче показний спосіб існування іноді може набувати вигляду провокації: цим пояснюється існування дорожнього знаку на узбіччі каталонської автомагістралі у напрямку Франції, що позначає відстань до чотирьох французьких міст, назви трьох з яких – Нарбона, Тулуса, Монпельє – написані французькою мовою, а для четвертого, так званої столиці *Північної Каталонії* (*Руссельйон*) використано каталанський топонім *Perpinyà* [*Perpignan*] (*Перпіньян*)... Що стосується іспанської *Pays basque* (Басконії), то вона повернула собі назву *Euskadi*.

У цьому контексті можна згадати й *перейменування* місць у зоні Магрибу, особливо в Алжирі, яке відбулося одразу ж після здобуття незалежності, в рамках політики загальної арабізації [Kahlouche 1999, 183], відносно дискримінації, жертвою якої ще донедавна була кабільська самобутність: дійшло до того, що берберським топонімам, наприклад, "місту *Maillet* [...]" повернули назву *M'chedallah*, приблизне значення "Той, що розраховує на Бога", не дивлячись на її уживаність берберами, уродженцями агломерації *imechdalen* (множина від назви різновиду червоного мурахи, в однині *amechdal*). [там само, с. 187] Слід було б також зазначити топонім Канакі, запропонований *FLNKS* (КСФНВ*) Нової Каледонії, з метою здобуття незалежності території [Akin 1999, 48–49; Dalhem 1997]. Дійсно, конфлікти у сфері деномінацій, пов'язані з міжетнічними протиріччями, зовсім не рідкість.

Стереотипна ідентифікація

Мається на увазі певний спосіб, тип символізації, який майже завжди накладає негативний відбиток. Тут переважає антономазія (цей прийом так само дійсний для міфологізації, розглянутої вище), процес, під час якого загальновідомий топонім (сьогодні

* КСФНВ – Національний союз за незалежність – Канакський соціалістичний фронт народного визволення

популярність часто досягається шляхом надмедіатизації) використовується для визначення іншого місця, яке хочуть охарактеризувати стереотипно (наліпити ярлик). Можемо згадати випадки, коли топоніми відображають міста "з підвищеним ризиком", що наводили жах у 80–90х рр. (наприклад, *Les Minguettes* (*Менгети*^{*})) [Boyer et Lochard, 1998a]. Цей феномен стосується тільки топонімів, які раптово з'явилися у хроніках останніх років.Хоча давні події, пов'язані з назвами *Чикаго*, *Ватерлоо*, (на противагу, якщо можна так сказати) до *Перу* та *Венеції*, все ще не забулися.

Далі, за допомогою двох випадків, хотілося б проілюструвати топонімічний конфлікт на основі другого типу деномінації, а точніше проблеми *ствердження самобутності*. Один з цих випадків стосується походження медіа-політичного топоніма *Septimanie* (*Септиманія*), який новий президент регіональної ради, Жорж Фреш, намагався нав'язати суспільній думці регіону в 2005 році, як замінник чинному з 1960 року *Languedoc-Roussillon* (*Лангедок-Руссельйон*), і проти якого, як заколот, у місцевій пресі було відкрито виявлено негативне ставлення більшості суспільства. Інший випадок представляє конфлікт, що розгорнувся довкола іспанської автономної спільноти, Галісії, у вигляді соціолінгвістичного (а отже і топонімічного) відвоювання.

"Життя та смерть Септиманії"¹¹⁰

Внаслідок зміни складу більшості на чолі Лангедок-Руссельйону та обрання мера Монпельє, Жоржа Фреша, головою цього ж регіону у 2004 році, почався вже доволі звичний період викриття попереднього головування. Незвичним було те, що новий голова поставив під питання назву регіону, топонімічний (консенсусний) компроміс для території, що включає в себе здебільшого Нижній Лангедок та Північну (французьку) Кatalонію, мотивуючи це тим, що "історично назва Лангедок-Руссельйон [була б] абсолютно хибною".

* Менгети – житловий квартал міста Венісє, що у передмісті Ліона, сумно відомий кривавими сутичками поліції з імігрантами з Магрибу.

¹¹⁰ Заголовок на сторінці Єврорегіон щоденної газети *L'Indépendant* від 1 січня 2006 року.

Влітку 2005 року для широкого розповсюдження топоніма *Септиманія* було запущено надто дорогу, на думку противників нового мера, рекламну кампанію. Таке бажання перейменування¹¹¹ та рекламна кампанія довкола регіональних продуктів, спрямована на прищеплення септиманського ярлика, були по-різному сприйняті. Однак здебільшого негативно. Локальна щоденна газета *Midi Libre* (*Midi Libr*) (яка майже монополізувала ринок на території Лангедоку) у вересні 2005 року втрутилася в полеміку через опитування. Вона закликала читачів до вираження їхніх поглядів (деякі з цих свідчень публікувалися протягом тижня на спеціальній сторінці газети). Те саме, а можливо навіть з більшим розмахом, відбувалося зі щоденною газетою *L'Indépendent* (*Л'Індепандан*) (що належить до такого ж типу преси) у Перпіньяні та Руссільйоні. Ініціативи, які, беззаперечно, виявилися успішними медіaproектами та сприяли більшій легітимності цих двох друкованих видань, довели очевидність відмови більшості від перейменування топонімів. Тільки після цього Жорж Фреш скорився.

Не дивлячись на те, що новий голова регіональної ради за-пропонував топонім *Септиманія* одразу ж після свого обрання, кампанію з розповсюдження нових етикеток, що мали б просувати локальну продукцію (фрукти та овочі, морепродукти, сири тощо) під маркою *Септиманія*, було офіційно розпочато Жоржем Фрешем лише весною 2005 року. Деякі спостерігачі зазначали, що в цьому випадку йшлося тільки про нові "штемпелі", не більше. Однак дуже скоро справжні наміри голови випили на поверхню, і ці наміри занепокоїли людей спрямованістю на зміну офіційної назви *Лангедок-Руссільйон*, яку все ще підтримували, тому що вона була єдино законною. Зрештою, у 2005 році на обкладинці травневого випуску (№ 8) *Septimanie*, нового щомісячника регіональної ради, містився анонс статті присвяченої "Народженню бренду" – "Септиманія. Влада сонця". Розміщена всередині (с. 6–8) стаття зображувала вищезгаданий топонім, як "марку-парасольку" (за аналогією до нового логотипу

¹¹¹ Доволі цікавий факт, якщо згадати, що право вибору офіційної назви регіону за законом належить центральній, а не регіональній владі.

регіону, де, у стилізованому поєднанні семи сонць, на жаль, не було місця ні окситанському хресту, ні кольорам каталонського прапора). Вона прославляла "регіональний волонтеризм" та проголошувала початок літньої кампанії зі зв'язків з громадськістю для "спонукання людей, пов'язаних з регіоном домовленостями про партнерство [...], до створення союзу груп товарів під загальною назвою Септиманія. Це стосувалося б також садів Септиманії, пасік Септиманії тощо" (*Septimanie*, № 8, с. 7). Анонсована рекламна кампанія відбувалася протягом літа 2005 року, і її завищенну собівартість не могли не критикувати недруги Жоржа Фреша. Як результат, багато людей виступили категорично проти переіменування територіальної спільноти, в особливості жителі Перпіньяну та Руссельйону (каталонська частина населення). Це був заколот проти диктатора Жоржа Фреша. Газета *L'Indépendant*, яка сприяла розростанню цього протесту, отримала численні відгуки. Багато сторінок під назвою "Септиманія: невичерпний потік відгуків" присвячені цьому питанню¹¹².

З огляду на двояку натуру регіону (чотири департамента відносяться до окситанського культурного простору: Од, Гар, Еро та Лозер; у п'ятий, Східні Піренеї, входить здебільшого Північна Кatalонія, яку каталанські націоналісти по обидва боки від Піренеїв вважають повноправною складовою частиною "Països Catalans" (Кatalанських територій)) стає очевидним той факт, що "назва "Лангедок-Руссельйон" є продуктом компромісу" (Б. Рійо, *L'Indépendant* від 27 липня 2005 року, с. 20), офіційно досягнутого в червні 1960 року. Рійо згадує, що "особливий статус Східних Піренеїв було визнано для того, щоб згуртувати каталонців, більшість з яких цього не хотіла. "Руссельйон" приєднали до "Лангедока", щоб означити новий регіон" (там само). Тож не дивно, що загальний виступ проти топоніма *Септиманія* мав надзвичайно важливе значення для жителів Руссельйона¹¹³. Журналіст газети *L'Indépendant*, який прослідкував цю громадську полеміку, зазначає, що "з того часу як слово "Септиманія" повіль-

¹¹² Висловлюю особисту подяку Крістіану Ді Сціпіо, журналісту *L'Indépendant*, за надану мені інформацію.

¹¹³ Деякі з них зберігали мовчання, вважаючи підозрілою позицію провансальців у полеміці.

но, але впевнено входило в регіональні брошури або в рекламу, що створювалася в регіоні, його переслідували палкі протести. Достатньо лише продивитися сотні листів, які збагачували впродовж місяців газетну хроніку, щоб зрозуміти, як сильно жителі департаменту Східних Піренеїв опиралися цьому семантичному зрушенню" (*L'Indépendant* від 7 серпня 2005 року). Мер департаменту, Крістіан Блан, опинився у самому центрі антисептиманістського протистояння, через гумористичний рекламний плакат, який повідомляв про вакцину проти "септиманіоли", причини кольок... Прибічники партії "*Bloc Català*" (Кatalонський Блок) так само з гумором використали осла, тварину-символ каталонців, зобразивши його у вигляді "месника в масці" (осел в масці).

8 жовтня 2005 року у Перпіньяні відбулася багатотисячна демонстрація, що стала кульмінацією каталонської фронди. Під час цієї події деякі люди поповнили ряди політичних опонентів Жоржа Фреша та ліву більшість регіональної ради, але були також і ті, хто виступив за збереження самобутності і, відповідно, проти зміни назви. Не дивлячись на те, що проведення маніфестації могло здається безцільним, вже після того, як голова регіону повідомив щоденій газеті *Midi Libre* (від 21 вересня 2005 року) своє рішення відмовитися від переіменування регіону, вона все ж відбулася.

Це бажання Жоржа Фреша щодо надання іншої назви регіонові (яку безліч опонентів одразу ж приписали до явної манії величині) не була позбавлена належно оформленіх історичних та економічних аргументів, підкріплених перевіреним вмінням переконувати. В одній із письмових заяв, які склали частину кампанії з узаконення нового топоніма, брошуру на чотирнадцять сторінок під назвою "Септиманія. Назва, історія, проект"¹¹⁴, доволі чітко було проведено паралелі з історією ("Септиманія: звідки походить ця назва?"). Ми дізнаємося, що згадане найменування сягає корінням V століття, і, що ціллю кампанії є "Відновлення зв'язків з нашою історією". Текст, який об'єднує сукупність розвідок, викладених у цій брошуруті, затверджений "президентом регіону Лангедок-Руссельйон/Септиманія" (із заголовком: "Септиманія: самобутність, якої треба досягти"), надзвичайно полемізує та безапеляційно засуджує топо-

¹¹⁴ Див. у додатках уривок цього документу: заява підписана Жоржем Фрешем.

нім у вжитку: "Назва Лангедок-Руссельйон є абсолютно хибною в історичному плані. Від початку Лангедок – це тулузький регіон, історичною столицею якого є Тулуза. Що стосується Руссельйона, то каталонці рідко послуговуються цим найменуванням, тому що воно стосується лише рівнинної частини регіону." На додачу до геісторичного узаконення – дискусійного питання, тому що "Нижній Лангедок" – це власне "Лангедок", а "Руссельйон" – це французький переклад топонімів, що є більш-менш каталонськими – виникає не менш дискусійне питання загальновідомості, адже "Лангедок-Руссельйон – це непевна номінація, більше відома в міжнародному плані, ніж в національному." З рештою, цей аргумент недоречний, тому що мова йде про міжнародний рівень, і це важливо як для *Лангедок-Руссельйону*, так і для *Септиманії*. А на національному рівні топонім *Лангедок-Руссельйон* так само відомий, як і назви інших регіональних утворень. Що стосується аргументації історичної автентичності, вона не виглядає більш переконливо: "Для того щоб всі говорили однаково, необхідно було б повернутися у минуле до поділу території між окситанцями та каталонцями, який відбувся в IX–X ст., в часи розпаду Імперії Каролінгів. Слово *Септиманія* вперше згадується в V ст., тож витікає з нашої історії." Виходячи з цього, запропонований висновок виглядає цілком логічним: "завдяки цій назві ["Септиманія"] весь регіон і його жителі, септиманіці та септиманійки, представляються у всій їхній самобутності та різноманітності."

Очевидно, що зусилля, докладені до налагодження зв'язку з народом та до аргументації, були марнimi, однак, вони породили численні обговорення, на які Жорж Фреш точно не сподівався. Незважаючи на те, що голова регіону був ослаблений після довгого періоду одужання, він скористався своєю легендарною бала-кучістю, під час розгортання боротьби проти переіменування. Немає сумнівів у тому, що він недооцінив силу ідентичності жителів регіону та об'єднуочу, однак різнопідні, силу топонімічної деномінації (особливо для каталонської частини регіону), ще й досі могутню, після більше ніж чотирьох десятиріч існування.

Щоденна газета *Midi Libre*, в умовах найменшого супротиву (адже особистісна жилка в Лангедоку точно менш вразлива ніж у Кatalонії), врахувала всі ворожі відгуки зі сторони лангедок-

ської суспільної думки у справі перейменування, підбадьоривши читачів та запустивши на форумі, створеному з цією метою, опитування: "Септиманія або Лангедок-Руссельйон?"¹¹⁵ У хроніці "Яка ваша думка?)" від 24 вересня 2005 року (тобто після того, як голова оголосив, що не збирається давати регіонові нове ім'я), медіатор^{*} газети, Олів'є Клерк, підбив підсумки та зробив висновки стосовно "справи Септиманії". Посилаючись на тісний взаємозв'язок між читачами та газетою, породжений "нерішучими спробами голови регіональної ради встановити топонімічний імперіалізм" ("загальний протест"), медіатор пропагував "майже одностайну, хоча й різку думку, згідно з якою не можна нехтувати назвою "Лангедок-Руссельйон" заради непевної "Септиманії"". Олів'є Клерк процитував головного редактора (слова якого демонструють різні погляди співробітників редакції на проблему): "проект Жоржа Фреша очевидно було сприйнято як *позбавлення самобутності*, заперечення "окситанської мови"" [підкреслюю (прим. авт.)]. Треба визнати, що "ніхто не очікував, що жителі Лангедоку так будуть відстоювати свою позицію". Нарешті, "окрім відступу голови регіональної ради", ці події позитивно вплинули і на *Midi Libre*: прояв *емпатії* і, як результат – легітимація ЗМІ [Lochard et Boyer, 1998b]. Отже, навіть якщо "здається нібито наші численні розвідки могли допомогти виконавчій владі регіону уникнути відповідей у доволі сумнівній справі, ми переконані, що вона сприяла зміцненню зв'язків з нашими читачами" (*Midi Libre*, від 24 вересня 2005 р., с. 12). Під час прес-конференції 23 вересня, присвяченої, безумовно, іншій проблемі, але де розглядалася також справа "Септиманії", Жорж Фреш проголосив, коментуючи ""чесне" опиту-

¹¹⁵ Сайт <http://www.midilibre.com>. Заклик до участі в опитуванні виглядав таким чином: "З того часу як Жорж Фреш дістав зі свого чарівного капелюха назву *Септиманія*, з метою перейменування одного дня Лангедок-Руссельйону у регіоні піднялася хвиля протестів. *Midi Libre*, яка часто торкалася цього питання, вирішила докладно вивчити його шляхом створення опитування. Ми розглянемо всі аспекти: історичну сторону, фінансове питання, Кatalонію в авангарді протистояння і, звичайно, пояснення Жоржа Фреша. Що ви думаете стосовно Септиманії? Висловте свою думку на нашому спеціальному форумі!"

* Медіатор – людина яка займається підтриманням зв'язку видавництва з читачами.

вання проведено *Midi Libre*, яке його дуже зацікавило": "Результати було сфальсифіковано таким чином, щоб продемонструвати небажання людей змінити назву регіону. Я остаточно припиняю діяльність у цьому напрямку."¹¹⁶

З того часу голова регіону обрав топонім *Sud (Південь)* для просування регіональної харчової агропродукції ("Sud de / South of France" (Південь Франції) і "Sud et Saveurs de France" (Південь та присмак Франції)). Йому навіть вдалося ввести в оману багато здивованих поборників відверто проокситанською промовою. Разом з цим він став співаком, котрого, під час масштабного фестивалю в серці Монпельє ("Total Festum", 21 жовтня 2006 року), під гаслом "Прийшов деньОК!", надихнули мова і культура Окситанії. Таким чином наявна амбівалентна стратегія зв'язку з громадськістю полягає також у розрізненні геоекономічної ідентифікації (з *Півднем*) і культурної та мовної ідентифікації (з *Ок*)¹¹⁷.

Топонімічна передова у "мовній битві"

В умовах панування однієї громади над іншою, або держави над будь-яким з її територіальних складників (етнічним, регіональним чи національним), ми звертаємо увагу на те, що протистояння й, вочевидь, відвоювання самобутності зосереджуються зазвичай в топонімічних деномінаціях, адже географічні назви наділяються важливим символічним значенням. Таким чином, боротьба за *топонім, визнаний законом*, є особливо цікавою частиною протистоянь та реконкіст між громадами: визначення топоніма відповідного досі недооціненій мовній культурі стає політичною ціллю номер один через свою здатність мобілізувати велику кількість учасників. У цій останній частині йтиметься про події, що відбулися нещодавно, на передовій *мовної битви*¹¹⁸. Зокрема, буде розглянуто випадок, який стосується іспанської автономної спільноти Галісії, в якій розпочалася *стандартизація* галісійської мови ("дійсна мова", офіційна мова спільноти поряд із державною кастильською мовою).

¹¹⁶ З протоколу прес-конференції *Midi Libre* від 24 вересня 2005 року, с. 23; виділено автором.

¹¹⁷ З того часу регіональний місячник став називатися *Жити у Лангер-док-Руссільйоні...*

¹¹⁸ Назва твору каталонського активіста: Піюс Пюядес, *La batalla de la llengua*, 1988. *Converses amb Francesc Ferrer i Gironés*, Barcelona, Xarxa Cultural.

Випадок Галісії особливо цікавий через складний та, головне, напівзруйнований уявний контакт між двома мовами у громаді. Якщо меншість галісійців сприймають свою спільноту як єдину націю і вважають, що вони мають на це виключне і повне право, особливо в питаннях мови та культури, то більшість не поділяє цю думку, не дивлячись на те, що почуття ідентичності змушує їх сприймати себе відмінними від решти іспанців. Це роздвоєння поєднується з іншим, котре стосується галісійської мови. Остання часто стає жертвою накладання негативних стереотипів, які перетворюють її на мову селянства, незграбну мову минувшини та неуцтва, однак існує й інша тенденція, згідно з якою галісійська мова – мова пращурів, і її минуле заслуговує уславлення, а також вона є важливою рисою самобутності. Ця по-двійна стереотипність наочно демонструє існування *диглосично-го конфлікту*, який підтримує змістовна *диглосична ідеологія* [Boyer 2005 et 2007]. Майже в усіх соціальних верствах населення вона породжує чітко визначені відносини за такою соціолінгвістичною конфігурацією: таврування пригнобленої мови (в нашому випадку, це галісійська мова), самоприниження з боку власних носіїв. Кастильська мова – мова міста і знаті, навіть не займаючи панівної позиції з демолінгвістичної точки зору [Siguan 1994 et 1999], продовжує домінувати в громаді. Її престижність перешкоджає просуванню галісійської мови, яку, тим не менш, було внесено у список офіційних перспектив розвитку, відповідно до статуту Галісійської автономії (прийнятого у 1981 році) та до закону про лінгвістичну стандартизацію, за яку галісійський Парламент проголосував у 1983 році [Alén Garabato et Boyer 1997]. Саме через дуже поміркований волонтеризм з боку іспанської партії правих, яка заправляла в Галіції більше десятка років (і не важливо, що голова автономного уряду, Мануель Фрага, був у змозі зрозуміти переваги використання у повсякденному житті "дійсної мови"), інституційна лінгвістична політика, вочевидь, дуже чутлива до колективного мовного сприйняття, як тільки-но було зазначено, не справдила очікувань борців за галісійську мову. Тож, останнім довелося переформатуватися з громадянського суспільства у тіньову глottopolітичну владу. Ось як виник передовий суспільний загін з мовної норма-

лізації в Галісії: *A Mesa pola normalización lingüística* (Робоча група з питань мовної стандартизації), ефективність роботи якого дуже сприяла рядові досягнень в області захисту та просування "дійсної мови" громади¹¹⁹. Один показовий епізод таких вимогливих дій *A Mesa pola normalización* заслуговує на увагу. Перш за все, він підходить для визначення правил існування галісійської топонімії, передбачених Законом про стандартизацію мови від 1983 року. Власне, Стаття 10 цього закону визначає таке:

1. Єдиною офіційною формою написання топонімів у Галіції є галісійська форма.

2. Право встановлення офіційних назв для муніципалітетів, територій, центрів народонаселення, міжміських транспортних шляхів та топонімів у Галісії, належить Хунти¹²⁰ Галісії.

3. Тільки ці назви визнаються дійсними в усіх відношеннях. Їх слід дотримуватися і на вказівниках. Хунта Галісії буде регулювати стандартизацію системи дорожніх знаків та сигналів, обов'язково беручи до уваги міжнародні норми, визнані державою¹²¹.

Згаданий випадок стосується топоніма *Arousa* (*Arousa*), правопис якого (на кастильський манер) залишився *Arosa* аж до стандартизації. Принаймні, до листопада 1996 року, нове ім'я не нав'язували як єдине законне через те, що компанія з виробництва легкових автомобілів SEAT, бажаючи охрестити одну зі своїх нових моделей (на зразок попередніх: *Toledo*, *Ibiza* ...) іспанським

¹¹⁹ Ситуація ускладнюється через нормативний конфлікт, відносно цієї ж "дійсної мови", який лютував з дня офіційного прийняття орфографічних норм, які виникли у зв'язку з тяжінням борців за мову до "диференціалізму". Останніх активісти-галегвісти, прихильники "реінтеграції", заснованої на поверненні галісійської мови у португаломовне лено, вважають наслідувачами кастильської мови. Прикро, що сили цих значних тенденцій, з яких перша представляє помірковані погляди, а друга – радикальні (Alén Garabato 2000), не спрямовані на досягнення справжньої цілі соціолінгвістики: боротьби за соціальну законність галісійської мови у сфері широкої соціальної комунікації, як, наприклад, на виробництві, у комерції, юриспруденції тощо.

¹²⁰ Орган виконавчої влади Автономної області Галісії.

¹²¹ Lei 31 / 1983, do 15 de xuño, de normalización lingüística, Parlamento de Galicia (пер.авт.).

топонімом, обрала слово Arosa, назву однієї туристичної рії^{*} Галісії. Після полеміки, розпочатої *A Mesa pola normalización*, керівництво SEAT скасувало презентацію цієї моделі в обраній місцевості. Це породило дискусію між місцевою владою, власниками готелів, рестораторами (які були позбавлені очікуваного прибутку) і фермерами – захисниками стандартизованого топоніма. Аргумент SEAT "слово Arosa краще звучить іншими мовами" переконав противників не більше ніж те, що назва попередньої моделі автомобіля цієї марки (Ibiza: Esvissa каталонською) не спричинила ніяких проблем. Полеміка тривала весь 1997 рік. Неодноразові скарги *A Mesa pola normalización* не надто вплинули на точку зору "комерційної помилки"¹²², як називали SEAT деякі оглядачі.

На відміну від *Movimento Defesa da Lingua* (Руху на захист мови), *Mesa pola normalización* не закликала людей бойкотувати SEAT, але домоглася від жителів Галісії повстати проти того, що вона охрестила "злочином проти нашої самобутності"¹²³. В якості виразників протесту було використано три тисячі плакатів, сорок тисяч листівок разом з оголошеннями в пресі, які спонукали дзвонити в автомобільну компанію і вимагати зміни назви.

Мізерна поступка: іспанська компанія вирішує дозволити галісійським покупцям обрати між двома написаннями топоніма. Таким чином, всі посередники Галісії залишилися з величезною кількістю номерних знаків з написом *Arousa*. Звичайно, успіх *Mesa pola normalización* не можна вважати остаточним, хоча він і дозволив їй познущатися з "недалеких і мало згуртованих" працівників відділу SEAT зі зв'язків з громадськістю. Полеміка може також стати пересторогою для інших закордонних і місцевих підприємств, з тим, що цей регіон вважається несприятливим для мовної стандартизації [Formoso 2004]. Адже, цілі *Mesa*

* Pia – затока або частина річкової долини біля гирла, затоплена морем. Така форма рельєфу характерна для північно-західного узбережжя Іспанії, Галісії.

¹²²El Mundo від 18 грудня 1996 року. Кампанії *Mesa pola normalización* супроводжувалися постійною реакцією в місцевій пресі (La Voz de Galicia, Le Correo Gallego), яку я консультував протягом певного часу.

¹²³Atentado contra a nosa identidade.

pola normalización значно виходять за рамки боротьби за збереження того чи іншого топоніму, вони складають частину макро-соціолінгвістичного проекту із загальної стандартизації галісійського суспільства, результати якого важко передбачити.

Конфлікти у справі топонімічної деномінації, подібні до розглянутих вище, є, зрештою, проблемами законності і розкривають силу ідентичності у певній громаді, не дивлячись на те, чи мають вони політичну або етнокультурну природу, як той, який змусив Жоржа Фреша протистояти регіональній суспільній думці у Лангедок-Руссельйоні (особливо у Руссельйоні), чи глотто-політичну природу, як ті, що стосувалися стандартизації галісійської мови. У згаданих випадках топонім – це мета. Це ставка мікрорегіону в боротьбі за повернення власної особистості (французька частина Каталонії), свобода проголосити себе відмінним від інших, відмовившись від авторитарної екзогенної деномінації. Це ціль для тих, хто бореться за мову меншості, з якою досі не рахувалися, на державному рівні (галісійська мова): таким чином з пильністю та непохитною рішучістю вони доводять свою здатність протистояти ворожим (іноді незаконним) діям, в рамках інституційної стандартизації.

РЕЦЕНЗУВАННЯ І АНОТАЦІЇ

Милосав Ж. Чаркић, *Стих и језик*: Београд: Међународно удружење Стил; Институт за српски језик САНУ, 2013, 642 стр., ИСБН978-86-82873-37-2 (МУС)

The present monograph was written by the outstanding specialist in stylistics and poetic language **Miloslav Ž. Čarkić**, the famous editor of the highly respected scholarly journal STIL and the author of the book *On Poetic Language* (Beograd 2010) which, in fact, forms a forefront of this representative, analytical and semantically detailed, elaborate volume. It is even more compact than the preceding one which consisted of ten more or less autonomous chapters dealing with crucial problems of the state, status and development of poetic language. I can just repeat the word used in my review of the preceding Čarkić's book that there are only a few specialists who so systematically as Čarkić analyze these problems linked to the linguistic aspect of verse theory.

The author devided his work into three main chapters completed by English conclusion (summary), list of abbreviations, quoted literature, index of names and subjects.

In its very beginning there stands a substantial general explanation of the principle theses of the work. The author assumes that linguistics as the study of language structure in general includes poetics as its integral part. He quotes the works of various of his predecessors including not only Russian OPOJAZ and the whole formalist school (Shklovsky, Jakobson), but also A. A. (O. O.) Potebnya with his *Thought and Language* (1862) which became the real basis of the considerations about the relations of the language, spiritual activity and the poetic language. He did not omit the Russian symbolist poet and theorist A. Bely and, of course, the founder of the historical poetics A. Veselovsky not speaking about the French semiological-structuralist school headed by Roland Barthes.

The poetic text cannot be properly understood without taking into account the significance of its linguistic layer (e. g. the phenomenological stratification of the literary work by R. Ingarden, "the layer of sounds and sound patterns and characters of a higher order; the layer of

semantic units: the meaning of individual sentences and the meaning of whole sentence structures; the layer of schematized aspects through which various objects described in the literary work are manifested; the layer of the objects described, which manifest themselves in the international circumstances created through sentences").

The author of the evaluated book stresses the generally accepted fact that the literary work has been realized in language and existed only through language being filled with the poet's personal poetic content. The language of the poetic work contains both the conventional, generally understood, meanings and the new or newly created, innovated poetic meanings. When the author tried to define the specificity of the verse itself he speaks about a strictly organized language segment, a condensed poetic discourse with a specific graphic, as well as a specific rhythmic and sound organization. Though he deals with this aspect later on, nevertheless I would prefer to define the verse, as the Czech theorist of verse Josef Hrabák put it, as an entity *sui generis* which cannot be identified neither with the word or a word group nor with the sentence or a compound or a complex sentence with a specific syntax patterns. Based on the very definition there are rather the three components: the verse represents the specific phonetic-phonological, graphic and syntactic-semantic entities. I also would not accentuate the music/musical quality of the verse, rather the "beau arts quality" derived from Muses (visual arts and music): therefore the quality of the verse is linked not so much with music though with its phonological quality which is close to the musical one, but still different (J. Hrabák: *Úvod do teorie verše*. SPN, Praha 1978, and other editions, J. Levy: *Problémy srovnávací versifikace*. Olomouc 1963, see also a methodological unit for the teachers of elementary schools: I. Pospíšil: *Tajemství verše*, CERM, Brno 1995).

The second basic starting point of Čarkić's reflections concerns the function and role of repetitions in the poetic language an the language of the verse as such: which is – according to him – grounded in a large number of repetitions: the repetition of sounds and sound sequences, rhyming sound clusters, stressed and unstressed syllables, compositional elements etc. One objection: though the frequency of repetitions and their key-role in the formation of the poetic language of

the verse is dominant, it also occurs in prose and dramatic texts – the same concerns the figures and tropes.

When the author constitutes his main theses on the immanentist presuppositions, he states that the poetic language implies a certain degree of paradox, combining maximum organization with maximum informative value. The co-existence of two extremes in a literary (poetic) text is possible owing to the existence of two conflicting tendencies: towards automation and towards disautomation.

Thus, the main task the author states is to discover the underlying pattern of the substance of the verse as such rooted in the quality of the poetic language as a specific type of communication containing both the ordinary means of everyday interpersonal contact and the specific reflection of the man-and-the-world complex, the language as a specific tool how to understand and to grasp the world or cosmos and the position of man in time in their complexity.

The important aspect of the author's *opus magnum* is the verification on the material of Serbian poetry since the spiritual, medieval verse up to Serbian modernism.

There are, however, two more questions: first, the degree of generalization of such a research limited to the national and language material, second, the Serbian spiritual (religious) poetry is linguistically heterogeneous with a substantial layer of Old Church Slavonic contaminated with the traces of spoken Serbian language and the continual synthesis gradually going on to modern Serbian both everyday and poetic language. Another problem consists in the fact that it would be necessary to distinguish more strictly the language of various kinds or genres of literature (*genera*), their common denominators (*loci communes, topoi*) on the one hand and their gaps and contradictions on the other.

In spite of this, the complex, imposing and inspiring research of M. Čarkić represents the most elaborate attempt at the new definition of poetic language in general and the language of verse in particular. His general assumption are being illustrating by an array of immense, vast Serbian material in a huge span of time since the Middle Ages up to the beginning of the 20th century.

The first chapter Српска духовна поезија (Serbian Spiritual Poetry) includes five sections: "Pletenije sloves" [Word Weaving or

as I would say "interlacing" which is commonly used in American and British English in various meanings]; Homoiarkton and Homeoteleuton; The Models of Rhyme; Dichotomies and The Structure of Acathist. According to the author the Serbian religious poets used the "*pletenije sloves*" style, thus confining themselves within the bounds of the word. They made use of the sound figures that did not reach the level of the word: *"assonance, alliteration, the assonance-alliteration relation, homoiarkton, homeoteleuton, paronomasia, rhyme, the etymological figure,* or otherwise used whole words producing: *anaphora, epiphora, anadiplosis, symbole, polyptoton, internal lexical repetitions, composite lexical repetitions* – thus producing a dual effect. By means of repeating identical sound structures which was realized by connecting words with the same beginnings or endings (sometimes with both), the words, regardless of their positions in the context, came into direct contact with each other and were catenated into complex (occasional) signs, which could only function in the given contexts [...]

The sublimity and expressiveness of the style of "*pletenije sloves*" derived from the religious inspiration used in writing and speaking which, being essential elements of human spirituality, could in no way be commonplace or ordinary." (see the author's English summary).

As the "*pletenije sloves*" was typical of the whole Orthodox Slavonic world, it should be useful to confront this research with the book by Světla Mathauerová (Древнерусские теории искусства слова. Univerzita Karlova, Praha 1976).

The main result of this part of his work consists in the fact that he demonstrated the permeation of various sound patterns, i. d. rhyme, alliteration and other phonic qualities. He even showed the different area and contextual realisations of the sacral language of spiritual poetry. This part of his research is closely connected with the role of the language as in ancient sacral texts including Old Hebrew (Tóra, Old Testament) containing the enigmatic substance of the language (magic, numerology) as a cipher which needs to be deciphered.

The author is completely right if he assumes that one of the aims of the poetic language including the language of the verse is to demonstrate its sacral functions isolating it from the everyday communicative reality, to show the language as a powerful tool of a

deep grasp of existence. He is also right if he connects the medieval spiritual poetry with that of Romanticism (though the double structure of the medieval Serbian is evident) and Modernism as all the three developmental epochs were mutually connected based on the estrangement as a tool of a more profound understanding of man and his world. The two epochal streams, however, stand aside: realism and postmodernism. While realism accentuated the minimising of the interval between art and reality, postmodernism confronted the literariness and reality: literature (*belles lettres*) and art in general are based on a chain of repetitions, on intertextuality. But the difference between the mentioned periods and streams and those ones (as there is also realist and postmodernist poetry) is not immense. The main aim is the same: to fill the gap between language and reality, to minimize the interval between them (in Czech context of the 1970–1980s it was the so-called Šabouk's team which dealt with this), to revitalize the poetic language on the basis of reality itself (e. g. the prosaisation of poetry) and to restore the past language layers. So there is another task for future researchers to involve also realism and postmodernism, possibly the avant-garde, if we take it into consideration as a poetically independent and autonomous phenomenon, into a complex analysis: realist and postmodernist poetry does exist and though it proclaimed rather non-poetic theses it represented only another method of how to develop the language of the verse further. Čarkić masterpiece is the analysis of the acathist with all the Serbian contextual circumstances.

In the second chapter dealing with Serbian Romantic poetry it is characterized by the following words: "As a result, a great reversal occurred in Serbian poetry as well, as poets switched from the undefined, unregulated, non-standardized Slavic-Serbian, to the folk language, standardized by Vuk Stefanović Karadžić, so that the language of Serbian romantic poets was filled with phonological, grammatical and lexical forms which had for centuries lived with the Serbian people, in Serbian oral verse and prose creations. This change was significant, because Vuk's language was going to become the basis of the Serbian standard language which has survived to this day, but it was also significant to the peoples newly formed by separating from the Serbian people: Croats, Bosniaks (Bosnian muslims) and Montenegrins. This chapter also includes

five articles: *Phonometaplasms*, *Verb Phonometaplasms*, *Noun Phonometaplasms*, *Interjections* and *Vukovian Poets*."

Čarkić analysed the poetry of B. Radičević, J. Jovanović Zmaj, Đ. Jakšić and L. Kostić. One of the most attractive parts of his research concerns Serbian interjections in poetry: "Interjections are a very frequent part of speech in Serbian romantic poetry.

It is therefore small wonder that all or most verse lines of a stanza begin with the same interjection, or that a single interjection recurs several times over one or two successive verse lines." So, the usage of interjections in Serbian romantic poetry serves the author as a litmus paper of the boundary between common and poetic language.

The third chapter deals with Serbian modernism. Here the author cannot omit the idealist and neo-idealistic philosophy as a source of this poetry including *Ornamental Phonic Structures*, *Anagramming*, *Stress and Rhyme*, *The Distortion of Adjectives* and *Topic, Form, Content, the titles of subchapters of the final part of the book*. The material for this study was represented by the poetry of J. Dučić, M. Rakić, V. Petković Dis, S. Pandurović, and A. Šantić.

The poetry of those poets – due to Čarkić – contained several types of aesthetic information conveyed by ornamental phonic structures, the most prominent being the following: *hedonistic information*, *code-verse information*, *phono-motivational information* and *textual cohesion information*.

Čarkić's phenomenal book represents an array of textual analyses trying to synthetize the linguistic, poetological, stylistic, comparative, semiological and – as an understatement – a philosophical conception of the language of the verse as a key to a more detailed and elaborate understanding of poetry as a means of grasping the totality of human existence. Though he should take into account more books and studies from various fields of humanities and from the verse theory in different languages especially, which is, of course, extremely difficult and even utopian, his approach gave immense results. I would even say that the theory of the verse language might be divided as "before and after Čarkić": his knowledge of literary style enabled him to demonstrate that the literary and linguistic studies form one continuous space.

In the context of contemporary verse research Čarkić's book represents the book of the supreme quality. His perfect knowledge of poetry in general and Serbian poetry in particular confirm him one of the leading world experts in verse investigation.

On the grounds mentioned above, I fully recommend this very important book to be published in the nearest future as a substantial contribution to the gradual and permanent process of the cognition of the poetic language in general and the language of verse in particular.

Prof. PhDr. Ivo Pospíšil, DrSc.
Head of the Institute of
Slavonic Studies
Faculty of Arts, Masaryk
University,
Czech Republic

ІНФОРМАЦІЯ

Вимоги до оформлення статті:

- УДК – у лівому верхньому кутку.
- Прізвище, ініціали автора – жирним шрифтом у правому кутку; поруч – науковий ступінь, вчене звання; на наступному рядку – місце роботи (назва установи, її місцезнаходження), назва країни в дужках:

D. S. Ivanova, Doctor of Philology, Professor
Taras Shevchenko University of Kyiv (Ukraine)

- **Назва статті** (повинна стисло відображати зміст і за формою бути зручною для складання бібліографічних описів і здійснення бібліографічного пошуку) – відцентрована, великими жирними літерами, 14 шрифт.

- **Обов'язковими є анотації та ключові слова** (12 шрифт): анотацію мовою публікації розміщують перед текстом після назви; анотації англійською, російською та українськими мовами – в кінці.

- **Обсяг статті** – 7–12 повних сторінок. **Стандарт** – кегль (розмір букв) 14, шрифт – Times New Roman, міжрядковий інтервал 1,0; абзацний відступ – 1,25, поля:

2,5
3 - -1,5
2,5

- **Оформлення посилань** у тексті статті [Петров 2000, 24].

- **Література** подається в кінці статті 12 шрифтом, в рядок, в алфавітному порядку відповідно до чинних стандартів ДСТУ ГОСТ 7.80, ПБ автора виділяється курсивом: *Bacry P. Les figures de style / P. Bacry. – P. : Editions Belin, 2000.*

- **Відомості про автора та назва статті** – англійською, російською та українською мовами перед відповідними анотаціями та ключовими словами.

- Після статті перед анотаціями – **дата надходження авторського оригіналу** до редколегії.

- Для викладачів без наукового ступеня та аспірантів обов'язковою є **рецензія** наукового керівника, де мають бути визначені актуальність і новизна дослідження.
- Статті подавати роздрукованими у 2 примірниках та на електронному носії.
- Адреса редколегії: 01033, Київ-033, б-р Т. Шевченка, 14, Інститут філології, кафедра ТПП романських мов ім. М. Зерова, ауд. 65-66; Тел.: (044) 239-34-09, E-mail: tpprm@univ.kiev.ua

Редакційна колегія

INFORMATION

Journal "Style and translation" – 2014

The Institute of Philology of Taras Shevchenko National University in Kyiv (Ukraine) is pleased to announce the launch of a new annual international journal, "**STYLE AND TRANSLATION**".

The interest of the journal is to present high quality original works in Translation Studies, Stylistics and Linguopoetics of Romance, Germanic, Slavic languages and Greek, and also new and previously non-published translations into Ukrainian and Russian. The languages of the journal will be French, Spanish, Italian, Portuguese, English, German, Greek, Russian as well as Ukrainian and Russian in case of translations.

The articles submitted for the first issue will be published free of charge.

Please submit your article electronically together with your name, affiliation and contact information **to Iryna Smuschynska** (editor of the series) at tpprm@univ.kiev.ua.

Format Guide:

Author's name, affiliation, country in parentheses, in the language of the article; as well as in English/ Russian, both preferably (14 pt., bold, right-aligned), e. g.

D. S. Ivanova, Doctor of Philology, Professor
Taras Shevchenko University of Kyiv (Ukraine)

- Title of the article, in the language of the article; as well as in English/ Russian, both preferably (14 pt., bold, all capitals, centered);
- Abstract and keywords, in the language of the article (12 pt.);
- The number of pages – 7–12 pages; Text of the article (Times New Roman, 14 pt.; single space; first line by 1,25 cm; margins (cm): left – 3,0; right – 1,5; top – 2,5; bottom – 2,5);
- References in the text of the article [Wilss 2004, 778];
- List of references at the end of the paper (12 pt., in alphabetical order), e. g.: *Bacry P. Les figures de style / P. Bacry. – P. : Editions Belin, 2000.*
- Date of presentation to the Editorial Board;

- Annotations after the references: Author's name, affiliation, country in parentheses in English/ Russian, both preferably (12 pt.) Abstract and keywords in English/ Russian, both preferably (12 pt.);
- Short biographical statement (approx. 150 words);
- Address: 01033, 14 Taras Shevchenko Blvd., The Institute of Philology, Chair of Theory and Practice of Translation from Romance Languages, Phone Numbers +38044 239-34-09; Room № 66, E-mail: tpprm@univ.kiev.ua

Editorial Board

ЗМІСТ

Від редакції	3
--------------------	---

З історії становлення стилістичних і перекладознавчих досліджень

О. І. Чередниченко (<i>Україна</i>). Франкомовність та франкознавство в Україні: минуле та сучасне.....	6
Н. Ф. Клименко, А. О. Савенко (<i>Україна</i>). Перспективи неоелліністичних та перекладознавчих студій в Україні (оригінал і авторський переклад).....	20
Л. В. Коломієць (<i>Україна</i>). Включення перекладу в стратегії національного відродження: огляд англо-українських художніх перекладів американських та канадських письменників у 1920–30-ті роки	52
О. В. Шум (<i>Україна</i>). Українсько-німецькі перекладознавчі взаємини ХХ – початку ХХІ століття (на матеріалі перекладу художніх творів)	68
Ріхард Брюннер (<i>Німеччина</i>). Чому і навіщо вивчають латину? (про актуальність великої європейської традиції)	79

Лінгвостилістика та теорія фігур

В. Б. Бурбело (<i>Україна</i>). Зірваний романний дискурс та його інтерпретаційний паркур в творчості Яна Потоцького	90
I. В. Смушинська (<i>Україна</i>). Щодо створення нової теорії стилістичних фігур: основні проблеми	105
О. О. Соломарська (<i>Україна</i>). Імпліцитний зміст та поняття ізотопії в поетичному тексті	124
М. М. Костюк (<i>Україна</i>). Художній символ як основний елемент у поезії французьких символістів	131
Г. С. Чайківська (<i>Україна</i>). Авторський стиль Дені Дідро казкаря: між філософською та моралізаторською казкою	140
Н. С. Хижняк (<i>Австралія</i>). Сталі порівняння в англійській, іспанській, українській та російській мовах.....	152

Функціональна стилістика.

Стилістичні проблеми лексикології, граматики та фонології

Г. Г. Крючков (Україна). Французькі орфограми високого графостилю.....	163
О. В. Пономаренко (Україна). Місце дипломатичного дискурсу серед інших функціональних стилів	175
А. А. Столярова (Україна). Прагматичні чинники використання граматичних категорій діеслова в новогрецьких законодавчих текстах	193

Проблеми сучасного перекладознавства, порівняльного мовознавства та фаховий переклад

Жан-Марі Прійор (Франція). Переклад та інтерпретація у З. Фройда.....	207
Володимир Куц (Німеччина). Культурні стилі в аргументації та усний переклад.....	228
О. М. Ільченко (Україна). Ще раз про перекладацькі помилки: науково-академічний лексикон	238
О. М. Вронська (Україна). Лексико-граматичні особливості перекладу португальських медичних текстів українською та російською мовами	251
Г. Г. Верба (Україна). Засоби вираження категорії заперечення в іспанській мові у порівнянні з українською	261

Художній переклад

Найдан Майкл (США). Підходи до відтворення стилю роману Марії Матіос "Солодка Даруся"	277
Т. Є. Некряч, Р. Г. Довганчина (Україна). Вертикальний контекст як передумова адекватності художнього перекладу	288
Т. С. Олійник (Україна). Роль формальної еквівалентності у прозовому перекладі	295
I. С. Орлова (Україна). Двозначність в оригіналі та перекладі	305
Р. В. Поворознюк (Україна). Відтворення елементів медичного дискурсу в художньому тексті	316

Г. В. Чернієнко (<i>Україна</i>). Повернення Маленького принца	325
В. А. Кирилова (<i>Україна</i>). Українська поетика у стилістиці Михайла Коцюбинського та її відтворення у французькому перекладі	338
I. В. Циркунова (<i>Україна</i>). Іронія в художньому тексті та її відтворення в перекладі з іспанської на українську	347

Оригінали і переклади

Патрік Шародо (<i>Франція</i>). Від лінгвістики мови до лінгвістики дискурсу і назад (передрук статті французькою мовою з дозволу автора; переклад статті здійснено Т. Угрин)	355
Анрі Буайє (<i>Франція</i>). Функціонування топонімічної номінації у соціолінгвістиці (передрук статті французькою мовою з дозволу автора; переклад статті здійснено К. Хайсаровою)	376

Рецензування і анотації

Ж. Чаркич Милосав (<i>Сербія</i>). Вірш і мова	408
---	-----

СОДЕРЖАНИЕ

От редакции	3
Из истории становления стилистических и переводоведческих исследований	
А. И. Чередниченко (<i>Украина</i>). Франкоязычие и франковедение в Украине: прошлое и настоящее	6
Н. Ф. Клименко, А. О. Савенко (<i>Украина</i>). Перспективы развития неоэллинистических лингвостилистических и переводоведческих исследований в Украине (оригинал и авторский перевод)	20
Л. В. Коломиец (<i>Украина</i>). Включенность перевода в стратегии национального возрождения: обзор англо-украинских художественных переводов американских и канадских писателей в 1920–30-е годы	52
О. В. Шум (<i>Украина</i>). Украино-немецкие переводческие взаимоотношения XX – начала XXI века (на материале перевода художественных произведений).....	68
Рихард Брюннер (<i>Германия</i>). Почему и для чего изучают латынь? (об актуальности большой европейской традиции)	79
Лингвостилистика и теория фигур	
В. Б. Бурбело (<i>Украина</i>). Взорванный романский дискурс и его интерпретационный паркур в творчестве Яна Потоцкого	90
И. В. Смушинская (<i>Украина</i>). К вопросу о создании новой теории стилистических фигур: основные проблемы	105
Е. А. Соломарская (<i>Украина</i>). Имплицитное содержание и понятие изотопии в поэтическом тексте	124
М. М. Костюк (<i>Украина</i>). Художественный символ как основной элемент в поэзии французских символистов	131
Г. С. Чайкинская (<i>Украина</i>). Авторской стиль Дени Дидро сказочника: между философской и "морализаторской" сказкой	140
Н. С. Хижняк (<i>Австралия</i>). Устойчивые сравнения в английском, испанском, украинском и русском языках	152

**Функциональная стилистика. Стилистические проблемы
лексикологии, грамматики и фонологии**

Г. Г. Крючков (Украина). Французские орфограммы высокого графостиля	163
О. В. Пономаренко (Украина). Место дипломатического дискурса среди функциональных стилей	175
А. А. Столярова (Украина). Прагматические факторы в использовании грамматических категорий глагола в новогреческих законодательных текстах	193

**Проблемы современного переводоведения,
сравнительного языкоznания и профессиональный перевод**

Жан-Мари Прийор (Франция). Перевод и интерпритация у З. Фрейда.....	207
Владимир Куц (Германия). Культурные стили аргументации и устный перевод	228
О. М. Ильченко (Украина). Снова о переводческих ошибках: научно-академический лексикон.....	238
О. М. Вронская (Украина). Лексико-грамматические особенности перевода португальских медицинских текстов на украинский и русский языки	251
Г. Г. Верба (Украина). Средства выражения категории отрицания в испанском языке в сопоставлении с украинским	261

Художественный перевод

Найдан Майкл (США). Подходы к переводу стиля романа Марии Матиос "Сладкая Даруся"	277
Т. Е. Некряч, Р. Г. Довганчина (Украина). Вертикальный контекст как фактор адекватности художественного перевода	288
Т. С. Олейник (Украина). Роль формальной эквивалентности в переводе прозы	295
И. С. Орлова (Украина). Двусмысленность в оригинале и переводе	305

Р. В. Поворознюк (<i>Украина</i>). Воспроизведение элементов медицинского дискурса в художественном тексте	316
Г. В. Черниенко (<i>Украина</i>). Возвращение Маленького принца	325
В. А. Кирилова (<i>Украина</i>). Украинская поэтика в стилистике Михаила Коцюбинского и её воспроизведение во французском переводе	338
И. В. Цыркунова (<i>Украина</i>). Ирония в художественном тексте и ее воспроизведение в переводе с испанского на украинский.....	347

Оригиналы и переводы

Патрик Шародо (<i>Франция</i>). От лингвистики языка к лингвистике дискурса и назад (статью перепечатано с французского языка с разрешения автора; перевод статьи осуществлен Т. Угрин)	355
Анри Буайе (<i>Франция</i>). Функции топонимической деноминации в социолингвистике (статью перепечатано с французского языка с разрешения автора; перевод статьи осуществлен К. Хайсаровой).....	376

Рецензирование и аннотации

Ж. Чаркич Милосав (<i>Сербия</i>). Стих и язык.....	408
--	-----

CONTENTS

Editor's note	3
The history of stylistics and translation	
O. Cherednychenko (Ukraine). Francophonie and the French studies in Ukraine: history and modernit	6
N. Klymenko, A. Savenko (Ukraine). Prospects for Modern Greek Linguostylistics and Translation Studies in Ukraine	20
L. Kolomiyets (Ukraine). Translation engagement in national renaissance policies: a survey of English-to-Ukrainian literary translations of American and Canadian authors in the 1920s–30s	52
O. Schum (Ukraine). Ukrainian-German translational relationships in XX–XXI century (based on the translations of fixion).....	68
J. Richard (Germany). Why do people study Latin? (About the topicality of the great European tradition	79
Linguostylistics and the theory of stylistic figures	
V. Burbelo (Ukraine). The exploded novel discourse and its interpretative parcours in the literary work of Jean Potocki	90
I. Smushchynska (Ukraine). Toward a New Theory of Stylistic Figures: Major Problems	105
O. Solomarska (Ukraine). Implicit content and concept of isotopy in a poetic text.....	124
M. Kostiuk (Ukraine). An artistic symbol as a basic element in the poetry of French symbolists	131
G. Tchaikivska (Ukraine). Denis Diderot's tales individual style: between philosophic and moral tale.....	140
N. Khyzhniak (Australia). Similes in English, Spanish, Ukrainian and Russian	152

Functional stylistics. Stylistic issues of lexicology, grammar and phonology

H. Kriuchkov (Ukraine). French Orthograms of High Graphostyle	163
O. Ponomarenko (Ukraine). Place of diplomatic discourse among the functional styles	175
A. Stolyarova (Ukraine). Pragmatic Factors in the Use of Grammatical Categories of the Verb in Modern Greek Legislative Texts	193

Modern translation studies, comparative linguistics and professional translation

J-M. Prieur (France). Translation and Interpretation at the Z. Freud.....	207
Wladimir Kutz (Germany). Culture-bound argumentation styles and the interpreting	228
O. Ilchenko (Ukraine). Translation blunders revisited: key academic vocabulary	238
O. Wronska (Ukraine). Lexical and grammatical peculiarities of the translation of the medical texts from Portuguese to Ukrainian and Russian	251
G. Verba (Ukraine). Means of expression of the category of negation in Spanish in comparison with Ukrainian.....	261

Literary translation

M. Naydan (USA). Approaches to translating the style of Maria Matios' novel Sweet Darusya	277
T. Nekriach, R. Dovganchyna (Ukraine). Vertical context as the factor of stylistic translation adequacy	288
T. Oliynyk (Ukraine). The role of formal equivalence in prose translation	295
I. Orlova (Ukraine). Ambiguity and translation	305
R. Povoroznyuk (Ukraine). Rendering elements of medical discourse in fiction	316

G. Cherniyenko (<i>Ukraine</i>). Return of the Little Prince.....	325
V. Kyrylova (<i>Ukraine</i>). Ukrainian poeticity in Mykhailo Kotsiubynsky's stylistic and its reproduction in the French translation.....	338
I. Tsyrkunova (<i>Ukraine</i>). Irony in the literary text and its reproduction in Spanish-Ukrainian translation	347

Originals and translations

Patrick Charaudeau (<i>France</i>). From the linguistics of language to the linguistics of discours and vice versa (reprint of a French-language article courtesy of the author, translated by T. Ugryn)	355
Henri Boyer (<i>France</i>). Sociolinguistic functions of toponymic denomination (reprint of a French-language article courtesy of the author, translated by K. Khaisarova).....	376

Reviews and abstracts

Milosav Ž. Čarkić (<i>Serbia</i>). <i>Poetry and language</i>	408
--	-----

ЗМІСТ

Від редакції	3
--------------------	---

З історії становлення стилістичних і перекладознавчих досліджень

O. Cherednychenko. La francophonie et les études françaises en Ukraine: histoire et modernité.....	6
N. Клименко, А. Сафієнко. Προοπτικές των νεοελληνικών γλωσσοϋφολογικών και μεταφραστικών σπουδών στην Ουκρανία.....	20
Н. Ф. Клименко, А. О. Савенко. Перспективи неоелліністичних та перекладознавчих студій в Україні (авторський переклад)	39
L. Kolomiyets. Translation engagement in national renaissance policies: a survey of english-to-ukrainian literary translations of american and canadian authours in the 1920s–30s.....	52
O. Schum. Überblick der Geschichte von der ukrainisch-deutschen Translations-beziehungen des XX.–XXI. Jh. (Anhand der schöngeistigen Literatur).....	68
Richard J. Brunner. Was heißt und zu welchem Ende lernt man Latein? – von der Aktualität einer großen europäischen Tradition	79

Лінгвостилістика та теорія фігур

V. Burbelo. Le discours romanesque éclaté et son parcours interprétatif dans l'œuvre de Jean Potocki	90
I. Smouchtchynska. À propos de la nouvelle théorie des figures stylistiques: problèmes principaux	105
O. Solomarska. Le sens implicite et la notion de l'isotopie dans un texte poétique.....	124
M. Kostiuk. Le symbole artistique comme élément de base dans la poésie des symbolistes français	131
G. Tchaikivska. Le style individuel de Denis Diderot conteur: entre conte philosophique et conte moral	140
N. Khyzhniak. Similes in English, Spanish, Ukrainian and Russian	152

Функціональна стилістика.

Стилістичні проблеми лексикології, граматики та фонології

H. Kriuchkov. Orthogrammes français du graphostyle soutenu	163
O. Ponomarenko. Posto del linguaggio diplomatico tra gli stili funzionali	175
A. Stolyarova. Πραγματολογικοί παράγοντες στη χρήση των γραμματικών κατηγοριών του ρήματος στα νεοελληνικά νομοθετικά κείμενα	193

Проблеми сучасного перекладознавства, порівняльного мовознавства та фаховий переклад

Jean-Marie Prieur. Traduction et interpretation chez Freud	207
Wladimir Kutz. Kulturgeprägte Argumentationsstile und das Dolmetschen	228
O. Ilchenko. Translation blunders revisited: key academic vocabulary	238
O. Wrónska. Peculiaridades léxico-gramaticais de tradução dos textos médicos portugueses para as línguas ucraniana e russa	251
G. Verba. Los medios de expresión de la negación en español en comparación con el ucraniano	261

Художній переклад

Naydan Michael. Approaches to translating the style of Maria Matios' novel Sweet Darusya	277
T. Nekriach, R. Dovganchyna. Vertical context as the factor stylistic translation adequacy	288
T. Oliynyk. The role of formal equivalence in prose translation	295
I. Orlova. La ambigüedad en el original y la traducción (basado en los cuentos de Borges)	305
R. Povorozniuk. Rendering elements of medical discourse in fiction	316
G. Chernienko. Le retour du Petit prince	325

V. Kyrylova. La poéticité ukrainienne dans la stylistique de Mykhaïlo Kotsiubinsky et sa reproduction dans la traduction française	338
I. Tsyrkunova La ironía en el texto literario y su reproducción en la traducción del español al ucraniano.....	347
Оригінали і переклади	
Patrick Charaudeau. De la linguistique de la langue à la linguistique du discours, et retour	355
Патрік Шародо. Від лінгвістики мови до лінгвістики дискурсу і назад (переклад Т. В. Угрин)	365
Henri Boyer. Fonctionnements sociolinguistiques de la dénomination toponymique.....	376
Анрі Буайє. Функціонування топонімічної деномінації у соціолінгвістиці (переклад К. Хайсарової).....	392
Рецензування і анотації	
Милосав Ж Чаркич. <i>Стих и язык</i>	408

Наукове видання

СТИЛЬ І ПЕРЕКЛАД

Збірник наукових праць

Випуск 1(1)

Друкується за авторською редакцією

Формат 60x84^{1/16}. Ум. друк. арк. 25,1. Наклад 100. Зам. № 214-7045.
Гарнітура Times New Roman. Папір офсетний. Друк офсетний. Вид. № Іф 7.
Підписано до друку 10.04.14

Видавець і виготовлювач
Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет",

б-р Т. Шевченка, 14, м. Київ, 01601

телефон (38044) 239 32 22; (38044) 239 31 72; тел./факс (38044) 239 31 28

e-mail: vpc@univ.kiev.ua

<http://vpc.univ.kiev.ua>

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1103 від 31.10.02

